

Сяргей Кавалёў

НАВУКА КАХАННЯ

П'есы

Менск
Логвінаў
2004

УДК 882.6
ББК 84 (4 Бел)
К12

ДРУГІ ФРОНТ МАСТАЦТВАЎ

Надольны чарніцаў і 2000 аіааа

Рэдакцыйная калегія:

Зміцер Вішнёў (галоўны рэдактар),
Валянцін Акудовіч,
Ілля Сін

К12 Кавалёў С.

Навука каханьня: П'есы / С. Кавалёў. — Мн.:
І. П. Логвінаў, 2004. — 204 с. — (Другі фронт
мастацтваў).

ISBN 985-6701-46-5.

Сяргей Кавалёў – драматург, літаратуразнаўца. Нарадзіўся ў 1963 г. у Магілёве. Жыве ў Менску. У 1980-я гг. актыўна займаўся літаратурнай крытыкай (кнігі «Як пакахаць ружу?», 1989; «Партрэт шкла», 1991), на пачатку 1990-х гг. звярнуўся да драматургіі («Стомлены д'ябал», «Трышчан ды Іжота», «Чатыры гісторыі Саламеі», «Тарас на Парнасе» і інш.). П'есы ставіліся ў Беларусі, Расіі, Польшчы.

УДК 882.6
ББК 84 (4 Бел)

ISBN 985-6701-46-5

© Сяргей Кавалёў, 2004
© Выдавец Логвінаў І., 2004

БАЛАДА ПРА БЛАНДОЮ

П'еса ў 2-х дзях
паводлематываў старабеларускага
рыцарскага рамана "Бава"

www.kamunikat.org

ДЗЕЙНЫЯ АСОБЫ

Г в і д о н , князь Антоніі.

Б л а н д о я , княгіня Антоніі.

Б а в а , іхні сын.

С і м б а л д а , брат Гвідона.

Д а д о н , князь Маганца.

Р ы ч а р д а , прыдворны.

Маркотна глядзіць каралеўна, —
Так сэрца жадае любові!
І хмурыць сувора і гнеўна
Кароль пасівеўшыя брові.

Максім Багдановіч

Пралог

Спачывальня княгіні Бландоі ў палацы князя Гвідо-на. Ноч. Цемра. Цішыня.

Відаць толькі драўляны крыж над ложкам і жанчыну, што стаіць на каленях і моліцца.

Б л а н д о я. Божа ласкавы, злітуйся нада мной!
Перамяні маё жыццё альбо дазволь мне памерці. Я ста-
мілася ад адзіноты, ад холаду, ад пустэчы навокал.
Дай мне спазнаць у гэтым свеце хоць адрабінку шчас-
ця! Ачысці маё сэрца ад нянавісці і напоўні яго лю-
боўю. Хіба не дзеля любові мы прыходзім на свет?
Навошта ж нас вучаць ненавідзець? Божа, уратуй мяне
ад грахоўных думак і ўчынкаў, але не патрабуй ад
мяне больш пакоры і цярдлівасці, чым я маю. Я ста-
мілася, Божа. Я стамілася...

Ноч. Цемра. Цішыня.

ДЗ'Я П'РШАЯ

З'ява першая

Спачывальня княгіні Бландоі ў палацы князя Гвідона. Пасярэдзіне пакоя – столік і фатэль, на заднім плане – ложка. На століку – ваза з кветкамі і люстэрка. Над ложкам – драўляны крыж.

Чуваць мужчынскі голас: “Бландо, дзе ты, золатка? Ты што, у хованкі з намі гуляеш?” У спачывальню ўваходзяць князь Гвідон і ягоны стрыечны брат, гетман Сімбалда. Гвідону на выгляд каля шасцідзесяці гадоў, Сімбалду – каля пяцідзесяці.

Г в і д о н. І ў спачывальні яе няма. Можна, узнялася на вежу і глядзіць на дарогу? А можна, выйшла ў сад, да сваіх улюбёных ружаў?

С і м б а л д а. Палац для нашае княгіні, што клетка для птушкі. Відаць, давядзецца мне ад'ехаць, не развітаўшыся.

Г в і д о н. Не, Сімбалда, мы абавязкова павінны яе знайсці. Толькі яна можна адгаварыць цябе ад твайго намеру змяніць рыцарскія даспехі на біскупскую мантыю!

С і м б а л д а. Калі ўжо я не паслухаўся цябе, княжа, – свайго брата і ўладара, – няўжо паслухаюся жанчыны?

Г в і д о н. Маладой і прыгожай жанчыны, Сімбалда. Як паглядзіць яна на цябе сваімі анёльскімі вочкамі, як скажа два-тры ласкавых слоўцы – не здолееш ёй адмовіць. *(Паляпвае Сімбалду на плячы.)* Па сабе ведаю, браце.

С і м б а л д а. Будзь асцярожны, княжа. Ты ва ўсім патураеш Бландоі і занадта ёй давяраеш. Небяспечна ў нашым узросце мець маладую, пекную жонку.

Г в і д о н. Ты з самага пачатку быў супраць нашага шлюбу. Але Бландо нарадзіла мне сына, і цяпер мне ёсць каму пакінуць трон.

С і м б а л д а. Мінула ўжо сем гадоў, як нарадзіўся Бава. За апошні час шмат што змянілася.

Г в і д о н (*паспешліва*). Так. А можа, дарэмна я забраў у Бландоі сына і аддаў яго табе на выхаванне? Ці не жорстка гэта ў адносінах да маладой маці?

С і м б а л д а. Княжа, пры мне твой сын мае суровае, мужчынскае выхаванне і вырасце слаўным рыцарам. А чаму яго навучыць Бландоя? Яна можа толькі яго распесціць, зрабіць празмерна чулівым. Будзе вадзіць з сабой у сад, чытаць яму легкадумныя кніжкі.

Г в і д о н. Твая праўда, Сімбалда. Для Бавы лепей гадавацца сярод воінаў і рыцараў, далей ад палаца. Але не будзь такім суровым да Бландоі. Няма нічога дзіўнага ў тым, што ў садзе, сярод дрэў і кветак, яна пачуваецца лепш, чым у таварыстве двух старых балбатуноў, што ахвотней чытае рыцарскія раманы, чым нудныя хрысціянскія трактаты.

С і м б а л д а. Нудныя, але праўдзівыя! (*Натхнёна.*) Усе грахі ў свеце – ад жанчыны, шмат слаўных мужоў загінула праз жаночую здраду і распусту...

Г в і д о н (*спалохана*). Спыніся, дружа: ты пакуль яшчэ гетман, а не біскуп. (*Азірнуўшыся.*) Каб цябе супакоіць, прызнаюся: я хоць і давяраю Бландоі, але на ўсялякі выпадак даручыў вернаму чалавеку за ёй сачыць. Рычарда не адыходзіцца ад княгіні ні на крок.

С і м б а л д а. Рычарда? Так, яму можна давяраць. Чуў, што сябры называюць яго “Адданы Рычарда”.

Г в і д о н. Вось бачыш! Няма прычынаў хвалявацца за мой гонар і маё жыццё. Куды больш мяне непакоіць твой лёс, Сімбалда. Ну, скажы: навошта табе гэтае біскупства? (*Бярэ Сімбалду пад руку.*) Хадзем, пашукаем княгіню ў садзе.

Гвідон і Сімбалда пакідаюць спачывальню. З-за штор выходзяць Бландоя і Рычарда, якія чулі ўсю размову.

Б л а н д о я. Ненавіджу Сімбалду! Нават больш, чым свайго мужа.

Р ы ч а р д а. Сімбалда таксама цябе не любіць, княгіня. Баіцца, што ты наставіш рогі старому князю Гвідону.

Б л а н д о я (*пагардліва*). Падазрае мяне ў тым, чаго сам ад мяне дамагаўся. Прапаноўваў стаць ягонай палюбоўніцай, а як я адмовілася – узненавідзеў мяне і “вазлюбіў” Бога.

Р ы ч а р д а. Вось дык Сімбалда! Добра ж ён служыць свайму ўладару!

Б л а н д о я (*наварочваецца да Рычарды*). А ты, адданы Рычарда? Князь Гвідон даручыў табе сачыць за мной, а ты штогвечар прапануеш мне свае паслугі ў ложку.

Р ы ч а р д а (*цынічна*). І не разумею, пані, чаму ты ад маіх паслугаў адмаўляешся. Усе ў палацы ведаюць, што стары Гвідон больш не прыходзіць да цябе ноччу. Чаму ты павінна сумаваць? У такой сітуацыі высакародная пані альбо заводзіць сабе палюбоўніка сярод рыцараў...

Б л а н д о я. Альбо?

Р ы ч а р д а. ... набліжае да сябе кагосьці са слугаў.

Б л а н д о я (*стомлена*). Божа, як вы мне ўсе надакучылі! Куды мне ад вас падзецца? Куды схавацца ад мізэрнасці гэтага свету? (*Падыходзіць да стала, сядзе ў фатэль і глядзіцца ў люстэрка.*)

Р ы ч а р д а. Нікуды не схаваешся. У нашага свету свае законы, і ты мусіш жыць паводле іх, хочаш таго ці не.

Б л а н д о я. Калі я гляджуся ў люстэрка, я часам бачу сябе ў ім пятнаццацігадовай дзяўчынкай, закаханай у маладога князя Дадона. Чаму бацькі аддалі мяне за старога, нялюблага Гвідона?

Р ы ч а р д а. Дзяржаўныя інтарэсы. Па-лі-ты-ка. У пятнаццацігадовых дзяўчат не пытаюцца, за каго яны хацелі б выйсці замуж.

Б л а н д о я (*задумліва*). Калі нарадзіўся сын, я на імгненне ажыла. Спадзявалася, што любоў да дзіцяці заменіць мне каханне да мужчыны. Але і гэтага шчасця мяне пазбавілі: аддалі Баву спачатку мамцы, а потым на выхаванне да Сімбалды.

Р ы ч а р д а. Пад наглядом Сімбалды Бава вырасце добрым рыцарам, і ты будзеш ім ганарыцца.

Б л а н д о я. Я ганаруся мужам – славурым рыцарам Гвідонам, буду ганарыцца сынам – славурым рыцарам Бавой. Калі і каго я буду кахаць?

Р ы ч а р д а. Можаш кахаць мяне... Сёння ноччу.

Б л а н д о я. Кахаць цябе? Хіба ты ўмееш кахаць, жывёліна?

Р ы ч а р д а (*робіць непрыстойны рух*). А пані сумняваецца ў маіх здольнасцях?

Б л а н д о я (*раптоўна*). Дык навошта чакаць ночы, Рычарда? (*Узнімаецца*.) Давай кахацца зараз!

Р ы ч а р д а (*здзіўлена*). Зараз? Вось тут?

Б л а н д о я. А што? Спяшайся, пакуль я не перадумала.

Рычарда набліжаецца да Бландоі і нерашуча абдымае яе.

Б л а н д о я. Ну, смялей, смялей, мой мілы. Чаму ты такі нясмелы? (*Абдымае Рычарду і хуценька пачынае яго распранаць*.) Усе ў палацы ведаюць, што стары Гвідон больш не прыходзіць да мяне ноччу, ён стары і ні на што не здатны ў ложку. А я маладая, прыгожая, мне патрэбны мужчына. Вось і мушу набліжаць да сябе слуг. Усе высакародныя пані так робяць! Смялей, Рычарда!

Р ы ч а р д а. Калі ты гэтага хочаш...

Рычарда стаіць перад Бландою амаль распрануты. Раптам Бландою адштурхоўвае Рычарду і, схапіўшы ягоную вопратку, залазіць на фатэль.

Б л а н д о я. А зараз, Рычарда, я паклічу варту і скажу, што ты хацеў мяне згвалціць! Ведаеш, што чакае слугу, які пажадаў сваю гаспадыню?

Р ы ч а р д а (*збялеўшы*). Не жартуй так!

Б л а н д о я. Добры будзе жарцік, калі цябе кастрыруюць! Зараз я закрычу, і...

Р ы ч а р д а (*падае на калені*). Княгіня, злітуйся! Даруй!

Б л а н д о я (*саскоквае з фатэля*). Добра. Я дарую табе, нягоднік, калі ты выканаеш маё даручэнне.

Р ы ч а р д а. Усё, што загадаеш, пані!

Б л а н д о я (*вяртае Рычардзе вопратку*). Падзееш у замак Маганец да князя Дадона. Спытгаеш, ці памятае ён яшчэ Бландою, якая кахае яго больш за жыццё. Калі і ён мяне кахае, няхай прыедзе сюды са сваімі рыцарамі і выкрадзе мяне з палаца Гвідона.

Р ы ч а р д а (*апранаецца*). Твая воля, княгіня. Але князь Дадон па цябе не прыедзе.

Б л а н д о я. Чаму?

Р ы ч а р д а. Можа, стары Гвідон ні на што і не здатны ў ложку, але рыцар ён лепшы, чым малады Дадон. Дый войска ў нашага князя большае.

Б л а н д о я (*падумаўшы*). Скажы Дадону, што Гвідона не будзе ў горадзе. Я вышлю яго на паляванне ў Скларавенскі лес. Ён возьме з сабой войска, і горад застанецца без аховы.

Р ы ч а р д а. На паляванне не ходзяць з вялікім войскам... Але твая прапанова можа зацікавіць князя Дадона.

Б л а н д о я. Едзь зараз жа. І не думай ашукаць мяне, нягоднік.

Р ы ч а р д а (*схіляецца ў паклоне*). Нягоднік паводле твайго загаду, княгіня. Кепскую справу ты задумала, і што з усяго гэтага атрымаецца – сама не ведаеш.

Б л а н д о я. Выконвай загад, а не чытай мне маралі!

Р ы ч а р д а. Слухаюся, пані.

Рычарда яшчэ раз схіляецца ў паклоне і выходзіць са спачывальні.

Б л а н д о я. Ты кажаш, у гэтага свету свае жорсткія законы, якія нельга перайначыць? А я паспрабую! Прыдумаю іншыя законы і буду жыць паводле іх! Калі трэба будзе – прыдумаю сабе іншы свет!

Уваходзіць князь Гвідон, заўважае Бландою.

Г в і д о н. Ты ў спачывальні, ластаўка мая? А мы з Сімбалдам шукаем цябе ў садзе. Ведаеш, нашаму гетману нешта стрэліла ў галаву, і ён хоча прыняць духоўны сан. Трэба яго адгаварыць!

Б л а н д о я. Ах, мой княжа, добра, што вы прыйшлі.
Я так дрэнна сябе адчуваю!

Г в і д о н (*занепакоена*). Княгіня захварэла? Паклі-
каць лекара?

Б л а н д о я. Не трэба лекара. Я цудоўна ведаю,
што мне дапаможа, і хачу вас аб гэтым папрасіць.

Г в і д о н (*разгублена*). Але ж, рыбка мая, мужчы-
на ў маім веку не заўсёды...

Б л а н д о я. Не, мой княжа, я зусім пра іншае! Мне
проста захацелася свежае дзічыны, а вы чамусьці так
даўно не выбіраліся на паляванне.

Г в і д о н (*узрадавана*). Ах, дзічыны! І праўда,
нешта я даўно не быў на паляванні. Сёння ж паеду
на сваё ўлюбёнае месца – у Скларавенскі лес!

Б л а н д о я. Толькі вазьміце з сабой пабольш
воінаў, княжа. У Скларавенскім лесе небяспечна, я
буду за вас хвалявацца.

Г в і д о н (*адмахваецца*). На паляванне не хо-
дзяць з войскам, любая. Хоціць пятнаццаці віцязяў
з лёгкай зброяй. Пайду, загадаю, каб збіраліся. (*Вы-
ходзіць з пакоя.*)

Б л а н д о я (*крычыць услед*). Удачи, мой уладар!
(*Сама сабе.*) Калі не суджана мне прыйсці да шчас-
ця шляхам праўды, пайду да яго вузкай ды звлістай
сцяжынай маны!

З'ява другая

Спачывальня Бландоі ў палацы князя Гвідона. Бландо сядзіць у фатэлі і глядзіцца ў люстэрка.

Б л а н д о я. Ніякіх вестак ад Рычарды. Ніякіх вестак ад Дадона. І ад Гвідона ніякіх вестак. Што, калі Рычарда здрадзіў? Што, калі Дадон мяне не кахае? Што, калі Гвідон пра ўсё здагадаўся і не паехаў на паляванне? Што, калі... Ах, што калі! Чаму ты, люстэрка, не чароўнае? Чаму, зірнуўшы ў цябе, нельга ўбачыць будучыню? Што там: шчасце ці гора, каханне ці смерць?

Чуваць таропкі стук у дзверы.

Б л а н д о я (*паспешліва*). Хто там?

Уваходзіць Рычарда: стомлены, у запыленай вопратцы, але задаволены.

Р ы ч а р д а. Гэта я, Рычарда.

Б л а н д о я. Рычарда! Нарэшце! Ты выканаў маё даручэнне?

Р ы ч а р д а. Ого, яшчэ як выканаў! Ты, пані, і не спадзявалася на такія вынікі.

Б л а н д о я. Не разумею. Чаму ты так дзіўна ўсміхаешся, Рычарда? Кажы хутчэй, я зараз звар'яцею! Дзе князь Дадон? Ён прыехаў па мяне? Ён мяне кахае?

Р ы ч а р д а. Спачатку быццам бы не кахаў і ехаць вызваляць цябе, пані, скажу шчыра, не збіраўся. Нават прыняў мяне за шпега і хацеў кінуць у вязніцу. Але потым, калі пачуў, што князь Гвідон з пятнаццацю лёгкаўзброенымі віцязямі збіраецца на паляванне ў Скларавенскі лес, узрадаваўся і напраткі паскакаў туды з усім сваім войскам, прыхапіўшы і мяне з сабой. Хітра ты прыдумала, як пазбыцца старога мужа, а займець маладога.

Б л а н д о я. Нічога не разумею. Што прыдумала? Чаму Дадон паскакаў у Скларавенскі лес, калі я чакаю яго тут, у палацы?

Чуваць гучны стук у дзверы.

Б л а н д о я. Нехта стукае! Схавайся за штору!
Няўжо князь Гвідон вярнуўся?

Р ы ч а р д а. Хто заўгодна, толькі не князь Гвідон.
(*Хаваецца.*)

Б л а н д о я. Хто там?

У спачывальню ўвальваецца гетман Сімбалда.

С і м б а л д а. Гэта я, Сімбалда. Бяда, княгіня.
Гора вялікае ў нашым княстве!

Б л а н д о я (*спалохана*). Бава? Нешта з маім
сынам?

С і м б а л д а. Не, з Баваю нічога не здарылася.
Князь Гвідон забіты.

Б л а н д о я. Як забіты?

С і м б а л д а. Забіты па-зdraдніцку ў Склара-
венскім лесе князем Дадонам.

Б л а н д о я. О, Божа! (*Плача.*)

С і м б а л д а. Няйначай, твой муж трапіў у зага-
дзя падрыхтаваную пастку. А калі Дадон прыйшоў
з войскам пад сцены горада, нехта адчыніў перад імі
браму. Змова!

Б л а н д о я. Я не хацела гэтага, не хацела! (*Б'ецца
ў істэрыцы.*)

С і м б а л д а (*схапіўшы Бландою за плечы*).
Супакойся, Бландою, не ўсё яшчэ страчана. Мы выбе-
рамы з горада праз заходнюю браму, даскачам да
майго замка Сімяон і адтуль распачнем барацьбу з Да-
донам. Мы выганім захопніка з Антоніі, а потым... ра-
зам будзем валадарыць у краіне. (*Натхнёна.*) Народ
нас падтрымае. Мы возьмем з табой шлюб, Бава зас-
танецца спадкаемцам трона, а можа і ўласных дзяцей
дасць нам Пан Бог. Сам лёс злучыў нас. Я страціў
брата, але займеў цябе. Хадзем са мной, Бландою!

Б л а н д о я (*вырываецца*). Прэч ад мяне! Я цябе
ненавіджу! Я ўсіх вас ненавіджу!

С і м б а л д а. Не час на сваркі, княгіня! Вось-вось
сюды з'явіцца забойца твайго мужа са сваімі воінамі.

Б л а н д о я. Няўжо ты не разумееш: я, я яго
забіла! Пакінь мяне, я нікуды з табой не паеду! Гэта
я паклікала Дадона!

С і м б а л д а *(аслупянела)*. Ты?

Б л а н д о я. Уцякай у свой замак і забяры з сабой Баву! Ратуй майго сына!

С і м б а л д а. Ты выправіла Гвідона на паляванне і папярэдзіла Дадона? Як я раней не здагадаўся! Здрадніца! Забойца! *(Выхоплівае меч.)*

Б л а н д о я. Так, я здрадніца, я забойца! Пакарай мяне, шляхетны Сімбалда! *(Кідаецца пад меч.)*

С і м б а л д а *(схаваўшы меч)*. Не, распусніца, не ад мяча рыцара ты загінеш, а пад сякераю ката. Я яшчэ сюды вярнуся!

Сімбалда адштурхоўвае Бландою і выбягае з пакоя. Бландою ў непрытомнасці падае пасярод спачывальні. З-за штор з'яўляецца Рычарда, падыходзіць да Бландоі, нахіляецца над ёй, дакранаецца да скроні, узнімаецца і спакойна ідзе да дзвярэй.

Р ы ч а р д а. Дзіўная жанчына: сама не ведае, чаго хоча. Затое я ведаю – і чаго хоча яна, і чаго хачу я. *(Усміхаецца.)* Пайду, саслужу ёй яшчэ адну службу.

Рычарда выходзіць са спачывальні. За дзвярыма чуваць тупат ног, крыкі: “Перамога! Горад наш! Няхай жыве князь Дадон – уладар Антоніі!”. Бландою стогне і, ачу няўшы, спрабуе ўзняцца. Дзверы расчыняюцца, і ў пакой важна ўваходзіць князь Дадон. Заўважае на падлозе Бландою, няспешна нахіляецца да княгіні і працягвае ёй руку.

Б л а н д о я. Дадон, каханы мой, ты прыйшоў па мяне...

Д а д о н. Устань. Непрыгожа княгіні Антоніі кацацца на падлозе нібы пакаёўцы. *(Дапамагае Бландоі ўстаць на ногі.)*

Б л а н д о я. Ты не забыўся... Ты адгукнуўся на мой кліч...

Д а д о н. Спачатку я падумаў, што ты звар’яцела, потым, што твой служба – падасланы Гвідонам шпег. Але пасля, калі я да канца зразумеў твой хітры план забойства Гвідона і захопу ўлады ў Антоніі, я вырашыў узяць удзел у гульні.

Б л а н д о я. Хітры план? Пра што ты гаворыш, мілы? Хіба ты прыехаў не дзеля таго, каб забраць мяне ў свой замак Маганец?

Д а д о н. Забраць цябе ў свой замак? Якое глупства! Навошта нам маленькі замак у гарах, калі цяпер у нашых руках цэлая краіна! Мы цяпер уладары Антоніі!

Б л а н д о я (*лашчыць рукамі твар Дадона*). Навошта нам гэта, любы? Навошта, мілы?

Д а д о н. Як? Ты ж сама гэтага хацела.

Б л а н д о я. Я хацела толькі быць разам з табой.

Д а д о н. Вось мы і будзем разам. (*Аддыходзіцца ад Бландоі.*) Мы возьмем шлюб, Бландо! Шлюб з удавою Гвідона ўмацуе маю ўладу ў краіне, надасць ёй выгляд законнасці.

Б л а н д о я (*ціха*). Ты забіў Гвідона...

Д а д о н. Э, не! Гэта ты забіла яго, Бландо. Ты ўсё прыдумала, спланавала. Я – толькі зброя ў тваіх руках. Твой грэх большы. Я забіў свайго ворага, ты – свайго мужа.

Б л а н д о я (*апусціўшы галаву*). Так, мой грэх большы. Гэта я забіла Гвідона.

Д а д о н. Няма чаго гараваць па тым, што адбылося. Зрабіўшы першы крок, не спыняюцца і робяць наступны. Трэба ўмацоўваць нашу ўладу ў Антоніі, Бландо. У княстве засталася шмат папличнікаў Гвідона, яны не дадуць нам спакою, пакуль мы самі іх усіх не знішчым.

Дзверы раптоўна расчыняюцца, на парозе з'яўляецца Рычарда.

Р ы ч а р д а. Княжа, гетман Сімбалда прарываецца са сваімі людзьмі праз заходнюю браму! З ім маленькі сын Гвідона – Бава!

Д а д о н. Нельга выпускаць іх з горада! Бава не павінен застацца ў жывых!

Дадон і Рычарда выбягаюць з пакоя.

Б л а н д о я (*ціха*). Кожнае забойства спараджае наступнае забойства, кожны падман – новы падман... Зрабіўшы першы крок, не спыняюцца і робяць наступны. Божа, я ж хацела толькі кахаць!

З'ява трэцяя

Праз некалькі дзён у спачывальні княгіні Бландоі. Бландо я сядзіць за сталом і глядзіцца ў люстэрка. Уваходзіць апрануты па-паходнаму князь Дадон.

Д а д о н. Бландо я, я прыйшоў развітацца. Мы рушым.

Б л а н д о я (*узнімаецца з-за стала*). Ах, любы, мне так не хочацца адпускаяць цябе. Няўжо гэты паход так патрэбны?

Д а д о н. Так, бо Сімбалда спешна ўмацоўвае свой замак і збірае там войскі. У краіне шмат незадаволеных нашай уладай рыцараў. Добра, што з дапамогай Рычарды ўдалося захапіць Бава. Калі б ён быў з Сімбалдам, пад іхнія сцягі ўстала б палова княства.

Б л а н д о я. Бедны хлопчык, ён так пакутуе ў вязніцы.

Д а д о н. Шкада, што Сімбалда не пакутуе побач з ім. Мы спалі б цяпер спакойна і не думалі б пра паходы ды аблогі замкаў.

Б л а н д о я. Ці нельга перавесці Бава з вязніцы ў звычайны пакой? Няўжо сямігадовае дзіця такое небяспечнае?

Д а д о н. Такое небяспечнае, што лепей яму ўвогуле не жыць.

Б л а н д о я. Пабойся Бога, што ты кажаш!

Д а д о н. Паслухай, Бландо я, сёння ноччу я бачыў жахлівы сон: нібыта Бава вырас, выклікаў мяне на двубой і забіў. Я не хачу, каб гэты сон спраўдзіўся.

Б л а н д о я. Але ж ты не збіраешся...

Д а д о н. Збіраюся. Я даў кату загад. Як толькі я выеду за сцены горада, Бава задушаць у вязніцы. А народу абвесцяць, што хлопчык памёр ад хваробы.

Б л а н д о я. Не! Я не аддам сына! (*Плача.*)

Д а д о н. Давядзецца, Бландо я. Дзеля нашага шчасця, нашае ўлады. Пакуль жывы Бава, ён для народа законны ўладар Антоніі. А ў нас яшчэ будучы свае дзеці.

Б л а н д о я. Не аддам!

Д а д о н. Няўжо ты не разумееш, што, забіўшы

Гвідона, ты падпісала смяротны вырак і свайму сыну? Зрабіўшы першы крок, трэба рабіць наступны.

Б л а н д о я. Я не аддам свайго сына ў рукі ката. Лепей... я заб'ю яго сама.

Д а д о н. Заб'еш сама? Як?

Б л а н д о я. Я не хачу, каб майго сына душылі чужыя, брудныя рукі. Ёсць добрыя, лагодныя атруты. Вечарам маленькі чалавечак салодка засынае, а раніцаю не прачынаецца, так ні аб чым і не здагадаўшыся. *(Бландо я здымае з пальца пярсце́нак, пазногцем адкрывае яго і паказвае Дадону яд.)*

Д а д о н. Праўду кажа Рычарда, што ты – небяспечная жанчына і цябе трэба сцерагчыся. *(Натужліва смяецца.)* Вось так аднаго вечара ляжаш з табой у ложка, а раніцаю не прачнешся, так ні аб чым і не здагадаўшыся.

Б л а н д о я *(абдымае Дадона)*. Табе аднаму не трэба мяне асцерагацца, каханы. І калі цябе непакояць жажлівыя сны, калі ты баішся маленькага Бавы, я вызвалю цябе ад яго. Няхай народ і назаве мяне забойцай уласнага дзіцяці.

Д а д о н *(задумліва)*. А што, можа, так яно будзе і лепш. Цябе вінавацяць у смерці мужа, будуць вінаваціць у смерці сына. А мяне, можа, яшчэ палюбяць, як свайго ўладара.

Б л а н д о я *(цалуе Дадона)*. Палюбяць, вядома, палюбяць. Хіба цябе можна не палюбіць? Пакінь Баву на мяне і смела руш у паход. Я ўсё зраблю сама. Толькі загадай перавесці Баву з вязніцы ў палац. У той пусты пакой у канцы калідора.

Д а д о н. Добра, загадаю. Няхай будзе так, як ты хочаш.

Б л а н д о я. Так, як я хачу!

Д а д о н. Пакідаю палац пад тваім наглядом, а цябе – пад наглядом Рычарды. Я яму давяраю.

Б л а н д о я. О, яму ўсе давяраюць! *(Ціха.)* Але ніхто не давярае мне.

Д а д о н. Што ты кажаш?

Б л а н д о я. Кажу: бывай, мілы! Вяртайся хутчэй! *(Цалуе Дадона.)*

Д а д о н. Не адкладай надоўга тое, што задумала.

Дадон пакідае спачывальню. Бландоя без сілаў падае ў фатэль. У дзвярах паказваецца Рычарда.

Рычарда. Я табе патрэбны, гаспадыня?

Бландоя. Падслухоўваў?

Рычарда (*з пачуццём абражанай годнасці*). За каго ты мяне маеш?

Бландоя. Тады слухай: па загаду князя Дадона Баву пераводзяць з вязніцы ў палац.

Рычарда. У пусты пакой у канцы калідора? (*Задаволена.*) Я ж казаў, што я табе патрэбны.

Бландоя (*кінуўшы на Рычарду пагардлівы позірк*). Усё ж такі падслухоўваў.

Рычарда (*міралюбна*). Слухаў. А яшчэ князь Дадон загадаў паставіць пад дзвярыма таго пакоя двух надзейных вартавых.

Бландоя. Не сумняваюся. Сняданак для Бавы прыгатаваны?

Рычарда. Як заўсёды ў гэты час.

Бландоя. Я сама хачу занесці ежу сыну. Няхай для хлопчыка будзе свята. І прашу мяне не суправаджаць. (*Не атрымаўшы ніякага адказу.*) Ты зразумеў?

Рычарда (*схіляецца ў паклоне*). Я – твой паслухмяны служка.

Бландоя (*з нянавісцю*). Служка? Ты – мой наглядчык, мой гаспадар!

Рычарда. Сняданак прыгатаваны, княгіня. Бава чакае цябе ў пакоі. (*Адступае да дзвярэй.*) А суправаджаць я цябе не буду, нават калі б ты мне загадала. (*Ціха.*) У такой справе я вам не памочнік. (*Знікае за дзвярыма.*)

Бландоя (*усхвалявана*). Божа, дапамажы мне! (*Яшчэ раз адкрывае пярсце́нак і глядзіць на яд.*) Няхай усё станеца так, як я хачу. (*Закрывае пярсце́нак і рашуча выходзіць з пакоя.*)

Нейкі час у пакоі нікога няма. Потым невядома адкуль з'яўляецца Прывід князя Гвідона. Прывід няспешна абыходзіць пакой, потым сядзе за стол і доўга ўглядаецца ў люстэрка Бландоі. Не ўбачыўшы свайго адбітка ў люстэрку, Прывід Гвідона сумна ўздыхае, узнімаецца з-за стала і знікае ў цёмным кутце пакоя.

У пакой убягае ўсхваляваная Бландоя. Падае на калені перад распяццем і гарача моліцца. Чуваць толькі

абрыўкі фраз: “Божа, дапамажы яму!.. Божа, даруй мне гэтую смерць!..”

За дзвярыма чуваць крыкі, бразгат зброі, тупат ног. Бландоя ўсхопліваецца з падлогі і хуценька сядзе за столік. Каб прывесці сябе ў парадак, глядзіцца ў люстэрка, але, нешта там убачыўшы, выпускае люстэрка з рук і ўскоккае з-за стала.

Б л а н д о я (*спалохана*). Гвідон!

У дзвярах з’яўляецца Рычарда з акрываўленым мячом у руцэ.

Р ы ч а р д а. Бяда, пані: Бава ўцёк!

Б л а н д о я (*радасна*). Уцёк?

Р ы ч а р д а. Нехта пачаставаў вартаўнікоў атручанымі прысмакамі і адамкнуў дзверы ў пакой. (*Уважліва глядзіць на Бландою.*) Хлопец выбег з палаца ў сад, а там...

Б л а н д о я (*заўважыўшы акрываўлены меч Рычарды, не сваім голасам*). Божа, у цябе на мячы кроў!

Р ы ч а р д а. ... А адтуль выбраўся праз заходнюю браму з горада.

Б л а н д о я (*ціха, з палёгкаю*). Гэта не ягоная кроў.

Р ы ч а р д а (*зірнуўшы на свой акрываўлены меч*). Давялося мне дабіць вартаўнікоў, каб не мучыліся. (*Памайчаўшы.*) Ніхто не ведае, што насамрэч адбылося ў тым пакоі, княгіня. Я думаю, нехта хацеў атруціць Баву, а гэтыя дурні (*зноў глядзіць на свой меч*) вырашылі паласавацца прысмакамі з панскага стала. Калі вернецца князь Дадон, раю табе думаць таксама.

Б л а н д о я. Каму ты служыш, Рычарда?

Р ы ч а р д а. Усім і нікому. А па-сапраўднаму – толькі самому сабе. У маіх інтарэсах, каб сын Гвідона жывё. Пакуль Дадон баіцца яго, баіцца Сімбалды, баіцца цябе – ён у маёй уладзе.

Б л а н д о я. Небяспечна мець такога служку.

Р ы ч а р д а. Небяспечна мець такую гаспадыню.

Рычарда падыходзіць да Бландоі і, узяўшы яе руку ў сваю, асцярожна закрывае пярсцёнак, які забылася закрыць княгіня. Зрабіўшы галантны паклон, Рычарда пакідае пакой. Разгубленая Бландоя застаецца стаяць пасярод спачывальні з выцягнутай рукой.

ДЗ'Я ДРУГАЯ

З'явачацвёртая

Праз дзесяць гадоў у тым самым пакоі таго самага палаца. За сталом, спіной да ўвахода ў пакой, сядзіць мужчына. Уваходзіць Бландо. Яна пасталела, але паранейшаму прыгожая. Заклапочаная сваімі думкамі, не заўважае, што яна не адна ў спачывальні.

Б л а н д о я. Ужо вечар, а войска яшчэ не вярнулася. Няма сілаў чакаць. Хто выйграў бітву гэтым разам: Дадон ці Сімбалда? Як хочацца пэўнасці! Дзесяць гадоў доўжыцца вайна – і аніякага выніку. Дадон усё ваюе, а я ўсё чакаю. Чаго? Ягонае перамогі? Ягонага паражэння? Пэўнасці, пэўнасці! Хутэй бы ўсё скончылася. Няважна як. Я стамілася. Смерць Гвідона не прынесла спакою, а толькі страх.

Мужчына за сталом паварочваецца тварам да Бландоі. Цяпер відаць, што гэта – Прывід князя Гвідона.

П р ы в і д Г в і д о н а. Чужая смерць не прыносіць спакою, мілая. Спакой прыносіць толькі ўласная смерць.

Б л а н д о я. Ой, хто тут? *(Заўважае Прывід.)* Які знаёмы твар...

П р ы в і д Г в і д о н а. Не пазнаеш? А можа, баішся пазнаць?

Б л а н д о я. Гвідон?! Не можа быць! Ты памёр шмат гадоў таму, цябе няма!

П р ы в і д Г в і д о н а. Шмат гадоў таму? Хм, а мне здаецца, гэта здарылася толькі ўчора.

Б л а н д о я. Навошта ты прыйшоў, чаго шукаеш сярод жывых?

П р ы в і д Г в і д о н а. Па сваю жонку прыйшоў, сваю жонку шукаю. Прыгажуню Бландою, з якой браў шлюб і кляўся быць разам з ёй навечна.

Б л а н д о я *(апусціўшы галаву)*. Няма ў цябе жонкі. Яна парушыла клятву, здрадзіла табе, а пасля цябе забіла. Яна кахае іншага.

Прывід Гвідона. Не, я браў шлюб, я кляўся. У мяне ёсць жонка, Пан Бог таму сведка. Я прыйшоў па цябе, Бландо. Ты – мая.

Бландо. Я не твая! Я ніколі не хацела быць тваёю! Чаму ў мяне ніхто аб гэтым не пытаўся: ні ты, ні твой Бог?

Прывід Гвідона (*упарта*). Клятва... Шлюб... Жонка... (*Узнімаецца з фатэля і працягвае рукі да Бландоі.*) Хадзем са мной, Бландо!

Бландо (*з жахам*). Я нікуды не пайду з табой! Я жывая! Я кахаю Дадона!

Прывід Гвідона. Мы абодва памерлі. І ты, і я. Цяпер мы заўсёды будзем разам. Няма для нас раю, няма пекла. Толькі ты і я. Навечна.

Бландо. Божа, толькі не гэта! Няўжо няма іншага пакарання? (*Адступае да дзвярэй.*) Не!

Дзверы адчыняюцца, і ў спачывальню ўвальваецца акрываўлены Дадон з мячом у руцэ.

Дадон. Зрада! Бландо, мы загінулі. Наше войска разбіта, жыхары горада адчынілі браму перад харугвамi Сімбалды! А вядзе іх твой уваскрэслы сын Бава. Ты падманула мяне, ты яго не атруціла! (*Паказвае на рану.*) Вось рана ад ягонага мяча! Зірні, здрадніца, што ты нарабіла!

Але Бландо глядзіць на Прывід і моўчкі паказвае на яго рукой Дадону. Дадон не бачыць Прывіда, той праходзіць паўз яго і спыняецца на парозе спачывальні.

Прывід Гвідона (*да Бландоі*). Памятай: толькі ты і я. Навечна. (*Знікае.*)

Дадон (*прыслухоўваецца*). Чуеш? Яны ідуць! Нам не выбрацца з палаца, усе служкі супраць нас, яны даўно чакаюць нашае смерці. (*Бегае з кута ў кут.*) Няма паратунку, Бландо.

Бландо (*апамятаўшыся*). Супакойся, мілы! Я з табой! Не трэба баяцца смерці, яна не страшная, пакуль мы разам. (*Падыходзіць да Дадона і абдымае яго.*)

Дадон (*адитурхоўвае ад сябе Бландою*). Я не хачу паміраць, дурніца! Я хачу жыць! Гэта ты ва ўсім вінаватая! Ты намовіла мяне забіць Гвідона!

Чуваць лязгат зброі, тупат ног, крыкі: “Смерць захопнікам! Свабода Айчыне! Мы пераможам!” У дзвярах з’яўляецца Рычарда.

Рычарда (*крычыць*). Вось яны! Сюды, княжа!

У спачывальню ўрываюцца ўзброеныя Бава і Сімбалда. Рычарда, прапусціўшы іх наперад, застаецца ля дзвярэй.

Сімбалда. Вось і прыйшла твая смерць, Дадон. Шмат гадоў чакаў я гэтае хвіліны, не ведаў спакою, збіраў войскі. Ішоў на цябе вайною, адступаў знясілены, зноў збіраў войскі і зноў распачынаў вайну. Але нарэшце дамогся свайго. Твае харугвы разбітыя, саюзнікі здрадзілі табе, жыхары горада кідалі ў цябе каменнем. Ты пераможаны і ўсімі пакінуты, прымі ж смерць з годнасцю!

Дадон. Я не вінаваты! Я не хачу паміраць! Гэта ўсё яна, Бландо! Яна забіла свайго мужа і хацела атруціць сына! Я толькі выконваў яе жаданні! (*Падае перад Сімбалдам на калені і адкідае ўбок меч.*) Ты не можаш забіць чалавека без зброі! Гэта не пярэцарску!

Сімбалда. Вазьмі меч у рукі, нягоднік! Не ганьбі свой род. (*Узнімае меч над Дадонам.*)

Бава. Пакінь яго, Сімбалда. Не на ім ляжыць віна за ўсё, што адбылося. (*Паказвае на Бландою.*) Вось сапраўдны забойца майго бацькі. А гэты... Дайце яму каня, і няхай едзе прэч з горада.

Сімбалда (*хавае меч*). Твая воля, княжа. Ты ўладар Антоніі.

Рычарда (*да Дадона*). Пайшлі, князёк! Лепей табе выязджаць з горада ноччу, каб жыхары не заўважылі. А то ж разарвуць на кавалкі, шаленцы. У іх любоў імгненна змяняецца ў нянавісьць.

Рычарда выводзіць Дадона з пакоя. Бава ўважліва глядзіць на Бландою. Сімбалда падбірае з падлогі меч Дадона.

Сімбалда. А што будзем рабіць з ёю, мой княжа? Які вырак ёй вынесем?

Бава. Няма на зямлі пакарання, годнага ейных злачынстваў.

С і м б а л д а. Паводле законаў Антоніі жанчыну, што забіла свайго мужа, спальваюць на вогнішчы.

Б а в а. А сарацыны жанчын-мужазабойцаў раздзіраюць коньмі на часткі.

С і м б а л д а. Не забывайся, Бава, што гэтая жанчына – твая маці.

Б а в а. Няма ў мяне маці, Сімбалда. І ніколі не было. Я нарадзіўся без маці. Запомні гэта! Ніякае пакаранне не ўваскрэсіць князя Гвідона і загінуўшых на вайне рыцараў, не выкрасліць з маёй памяці гады блуканняў і пакутаў!

Сімбалда падыходзіць да Бавы і па-бацькоўску абдымае яго.

С і м б а л д а. Я рады, што ты вярнуўся, сыноч. І ўсё ж скажы мне, што думаеш з ёю рабіць?

Б а в а. Не ведаю, Сімбалда. Пакуль не ведаю. Адвядзі яе ў вязніцу, няхай там чакае на вырак.

С і м б а л д а *(да Бландоі)*. Хадзем, княгіня.

Сімбалда выводзіць Бландою з пакоя. Бава застаецца адзін, азіраецца вакол сябе.

Б а в а. Вось я і вярнуўся ў бацькоўскі дом. Здзейсніў тое, аб чым утрапёна марыў усе дзесяць гадоў. Перамог і выгнаў з княства Дадона, вярнуў сабе бацькоўскі трон, кінуў у вязніцу маці. Спатоліў прагу помсты. Цяпер трэба жыць далей. Але як, навошта, калі жыць зусім не хочацца? Усе навокал радуюцца, святкуюць перамогу, а ў маёй душы – холад і пустэча. Я не бачу нічога наперадзе, мяне нічога не цікавіць. Можа, помста і была сэнсам майго жыцця, маім адзіным прызначэннем? Можа, маленькім хлопчыкам я ўсё ж выпіў яд і цяпер атручаны навечна? Божа, я ўмею ненавідзець, але як мне навучыцца любіць?

Чуваць крыкі: “Няхай жыве наш малады князь Бава! Віват адважнаму гетману Сімбалду! Квітней, Антонія!”

З'ява пятая

Халодная, змрочная вязніца. Ля сцяны сядзіць на бярэмку саломы непрычасаная і непрыбраная княгіня Бландо́я.

Уваходзіць Рычарда з ліхтаром у руцэ.

Рычарда. Добры дзень, княгіня. Як прайшла ноч?

Бландо́я. Дзень... Ноч... У скляпенні паміж імі няма розніцы.

Рычарда. Прывід князя Гвідона зноў наведваў цябе, пані?

Бландо́я. Хіба ты не бачыш, што ён і цяпер тут? *(Паказвае рукой.)*

Рычарда ўзнімае ліхтар і асвятляе кут, на які паказала Бландо́я. Там сядзіць у фатэлі Прывід Гвідона. Але Рычарда яго не бачыць, адварочваецца і стаўляе ліхтар на падлогу недалёка ад Бландо́і.

Рычарда. Жартуеш? Акрамя нас з табою ў скляпенні нікога няма.

Бландо́я. Ты проста яго не бачыш, Рычарда. Гэта цябе няма ў скляпенні. Толькі мы з ім удваіх.

Рычарда. Як сабе хочаш, княгіня.

Бландо́я. Дзіўна, ён заўсёды знікаў раніцай, а сёння чамусьці застаўся.

Рычарда. Сёння цябе спяляць на вогнішчы на гарадскім пляцы. Жыхары Антоніі з нецярпеннем чакаюць відовішча.

Бландо́я. А ты прыйшоў, каб першым паведаміць мне прыемную навіну?

Рычарда. Так. А яшчэ пахваліцца, што я буду выконваць ролю ката.

Бландо́я. О, ты падпаліш вогнішча?

Рычарда. Падпалю! Мне выказалі вялікі давер. Усе ведаюць, што гэта я выратаваў некалі твайго сына, якога ты хацела атруціць.

Бландо́я. А чаму мой сын не пажадаў зрабіць гэта ўласнаю рукою?

Рычарда. Нельга. Княскі тытул, рыцарскі гонар і ўсё такое.

Бландо я. Разумею. *(Пасля працяглага майчання.)* Ён прыйдзе развітацца са мной перад пакараннем?

Рычарда. Не. Прыйдзе біскуп Сімбалда: прыняць споведзь і даць адпушчэнне грахоў.

Бландо я. Ён усё-ткі стаў біскупам. Вялебны ойча Сімбалда... *(З усмешкаю.)* І што, калі ён адпусціць мне грахі – пакаранне адменяць?

Рычарда. Зноў жартуеш? Спачатку біскуп адпусціць табе грахі, а пасля блаславіць узысці на вогнішча.

Бландо я. Якая міласэрнасць... Не хачу споведзі. І адпушчэння грахоў ягонага не хачу. Я занадта вялікая грэшніца, каб атрымаць выбачэнне ад таго святога чалавека.

Рычарда. Не блюзнер. Не ад біскупа прынеш ты выбачэнне, а ад Бога.

Бландо я. Вось і буду спавядацца самому Богу, а не ягонаму служку.

Рычарда. Ганарлінасць – самы цяжкі грэх на свеце. Каб не твая ганарлінасць дзесяць гадоў таму, каб не твой няўдалы жарцік з мяне – не сядзела б ты зараз у вязніцы і не чакала б смерці!

Бландо я. Пайшоў прэч. Не хачу азмрочваць апошнія гадзіны свайго жыцця тваім таварыствам.

Рычарда *(смяецца)*. Вось бачыш, зноў ганарлінасць, зноў пыха. *(Задумліва.)* А я, калі хочаш ведаць, шчыра прывязаўся да цябе за гэтыя гады, княгіня. І нават палюбіў... не як жанчыну, як чалавека. Вось цябе сёння спяляць, і што я буду далей рабіць? З кім застануся?

Бландо я. Каты часта прывязваюцца да сваіх ахвяраў. Не перажывай, Рычарда.

Рычарда. Кпіш з маіх пачуццяў – пачуццяў нікчэмнага служкі, здрадніка? А я ж магу цябе выратаваць, Бландо я. *(Узбуджана.)* Магу ўпотаікі вывесці цябе з вязніцы, з палаца, з горада! Магу... *(Працягвае Бландоі руку.)* Хадзем са мной, Бландо я!

Б л а н д о я. Позна, Рычарда. Няўжо ты не разумеш, што я даўно памерла? Навошта жыццё, калі ў ім нічога няма? Толькі ён. (*Паказвае рукой у бок Прывіда Гвідона.*) Пакінь мяне, я ад цябе стамілася.

Рычарда (*апамятаўшыся, хавае руку за спіну і спалохана азіраецца*). Ды я так, пажартаваў. (*Робіць некалькі крокаў да дзвярэй, але вяртаецца, каб забраць ліхтар.*) Што ж, адмовілася прыняць з маіх рук жыццё, прымеш з іх смерць. Бывай, княгіня.

Рычарда выходзіць, пэўны час у вязніцы пануе змрок. Але вось дзверы адчыняюцца, і з ліхтаром у руцэ ўваходзіць біскуп Сімбалда.

С і м б а л д а. Вітаю цябе, Бландо.

Б л а н д о я. Дзень добры, гетман Сімбалда. Ты прыйшоў абвясціць мне вырак?

С і м б а л д а. Няма больш гетмана, ёсць біскуп Сімбалда. Я прыйшоў, каб аблегчыць твае пакуты на гэтым і тым свеце, дачка мая. Паспавядайся, пакайся перад смерцю ў сваіх шматлікіх грахах.

Б л а н д о я. Даруйце, ойча, я пачула знаёмы голас, а не разгледзела біскупскай мантыі. У скляпенні цёмна. Што ж, каюся ва ўсіх сваіх грахах, вялебны ойча. Хацела жыць, кахаць, быць шчасліваю. Але не атрымалася, і вось паміраю. Можна, на тым свеце Бог будзе больш літасцівы да мяне, чым на гэтым. Усё. Пакіньце мяне, я буду маліцца. (*Адварочваецца.*)

С і м б а л д а. Усё?! Ты не пакаешся ў распустце, у забойстве мужа і ў спробе атруціць сына? Ты насмельваешся гаварыць пра нейкае няспраўджанае каханне? Пабойся Бога, блудніца! Укленч пад цяжарам сваіх грахоў, утаймуй сваю пажадлівую натуру!

Б л а н д о я (*наварочваецца*). Зноў я чую знаёмы голас... А ты ўтаймаваў сваю натуру, Сімбалда? Ці толькі схаваў яе пад біскупскім убраннем?

С і м б а л д а (*узносиць над сабой рукі*). Божа, дзякуй табе, што вырваў мяне з кішчороў д'ябла, які прымае аблічча кабеты, каб загубіць чалавечую душу. Дзякуй, што я зрабіў нарэшце крок, пра які марыў усё жыццё. Я ачысціўся ад грахоўных памкненняў і,

прыняўшы духоўны сан, знайшоў сапраўднае шчасце і блаславенства. Дзякуй табе, Божа! (*Жагнаеца.*)

Б л а н д о я. О, так, бачу, ты сапраўды ачысціўся, Сімбалда! (*Узнямаеца на ногі.*) Але калі я прапаную табе выбіраць паміж чысцінёй і маёй любоўю, ты не завагаешся? (*Падыходзіць да Сімбалды.*) Не глядзі, што я зараз такая змораная, брудная, непрычасаная. Варта мне выйсці на свабоду, удыхнуць свежага паветра, памыцца крынічнай вадою і апрагнуць чыстую сукенку – і перад табой зноў з’явіцца тая прыгажуня Бландо, якой ты некалі ўпарта дамагаўся. (*Абдымае Сімбалду.*) Мне толькі трыццаць гадоў, Сімбалда. Перад намі вялікі кавалак жыцця, а там столькі пшчаў, столькі жарсці – усё для цябе, мой мілы. Выведзі мяне ўпотаікі з вязніцы, а потым з горада, схавай у сваім замку – і я падару табе такое шчасце, якога не зведаў яшчэ ніводзін мужчына на зямлі. (*Кладзе галаву на грудзі Сімбалду.*)

С і м б а л д а (*аслупянела*). Ты гэта сур’ёзна, Бландо?

Б л а н д о я. Хіба перад абліччам смерці жартуюць? Скажы мне: “Я згодны, мілая. Ты – маё шчасце і блаславенства!” І я зраблюся тваёй уласнасцю, тваёй уцехай да канца дзён. (*Нецярпліва.*) Ах, як даўно не была я з мужчынам!

С і м б а л д а (*страсна абдымае Бландою*). Бландо, жаданая мая! Я згодны! (*Прыслухоўваеца.*) Ты што, плачаш?

Бландо дзіка рагоча. Сімбалда адштурхоўвае яе і адступае да дзвярэй.

С і м б а л д а. Ты смяешся?! Нават зараз ты смяешся з мяне? Дык гары ў агні, распусніца! Адпраўляйся проста ў пекла! (*Паварочваеца, каб выйсці.*)

Б л а н д о я (*нечакана падае на калені*). Пачакайце, вялебны ойча! Скажыце, а душа князя Гвідона таксама трапіла ў пекла?

С і м б а л д а. Як ты смееш такое казаць, грэшніца! Душа майго нявінна забітага брата напразткі адправілася ў рай!

Сімбалда виходзіць з вязніцы.

Б л а н д о я. Як проста: душа забітага адпраўляецца ў рай, душа забойцы – у пекла. Чуў, князь? Нам з табой ніяк не сустрэцца.

П р ы в і д Г в і д о н а (з *целмы*). Для нас няма раю, няма пекла, Бландо я. Толькі ты і я. Разам. Навечна.

Б л а н д о я (*задумліва*). А куды трапіць душа Бавы, калі мяне спаліць на вогнішчы? Бедны хлопчык, як мне ўберагчы цябе ад згубы?

Дзверы вязніцы адчыняюцца, уваходзіць Бава.

Б л а н д о я (*узрадавана*). Бава? Я верыла, што ты прыйдзеш.

Б а в а. Я мушу абвясціць табе вырак...

Б л а н д о я. Ужо ведаю: мяне спаліць на вогнішчы.

Б а в а. Ах, так, напэўна пастараўся Рычарда. Навошта ж я прыйшоў?

Б л а н д о я. Можа, проста развітацца з маці?

Б а в а (*крычыць*). У мяне няма маці! І ніколі не было!

Б л а н д о я (*з болем*). Дык навошта ты прыйшоў?

Б а в а. Я... Калісьці я пакляўся вызваліць княства ад Дадона і адпомсціць табе за смерць бацькі. Дадон выгнаны з горада, цябе чакае вогнішча, але я не адчуваю задавальнення і радасці. Я – няшчасны і самотны ў гэтым сусвеце.

Б л а н д о я. І ва ўсіх няшчаснях вінаватая я?

Б а в а. Не ведаю... На чужыне я сустрэў дзяўчыну, і мы пакахалі адно аднаго. Але я трапіў у палон да сарацынаў, і пакуль сядзеў у вязніцы, бацька дзяўчыны выдаў яе замуж.

Б л а н д о я. Насуперак яе волі?

Б а в а. Так. Потым я ўцёк з няволі, дабраўся да ўладанняў яе мужа і выкраў каханую проста з палаца.

Б л а н д о я. З яе згоды?

Б а в а. Так. Муж выслаў за намі пагоню, але мы адбіліся і ўцяклі.

Б л а н д о я. Ты – смелы і высакародны рыцар, Бава. А твая выбранніца – верная і адважная дзяўчына. Але чаму ты з такім смуткам распавядаеш мне пра гэта? Што сталася далей?

Б а в а. Мая каханая загінула. На наш карабель наляцела бура, і я адзіны цудам уратаваўся.

Б л а н д о я. Бедны хлопчык, вось чаму ты такі няшчасны. Ты страціў каханую.

Б а в а. Але спачатку – бацьку і маці. Я думаю, смерць маёй каханай – гэта божае пакаранне. Я адчуваю на сабе вырак лёсу. Хіба я не паўтарыў учынак Дадона: прыўлашчыў чужую жонку? Хіба мая дзяўчына не здрадзіла свайму мужу, як ты – майму бацьку? Я нарадзіўся з пячаткаю Каіна, нарадзіўся з тваёй нянавісці да бацькі. Я – сын забойцы і забітага, каб адпомсціць за смерць бацькі – мушу адправіць на смерць маці. Я вынес табе смяротны вырак, але чым я лепшы за цябе?

Б л а н д о я. Я не мела шчасця нарадзіць цябе з кахання да мужа. Мусіла, але так і не змагла палюбіць Гвідона. Спадзявалася палюбіць цябе, але і гэтую радасць у мяне аднялі.

Б а в а. Гэта страшна, калі наперадзе нічога няма.

Б л а н д о я. Наперадзе – невядомасць, яе не трэба баяцца. Страшна, калі азірнешся назад і ўбачыш, што нічога не было там.

Б а в а. Князь Дадон збег да французскага караля Піпіна. Скардзіцца каралю, што я адабраў у яго трон. Пра цябе нават не згадвае.

Б л а н д о я. Той, якую праглынулі марскія хвалі, больш пашанцавала. Яе па-сапраўднаму кахалі. (*Спахмурнейшы.*) Ідзі ўжо, Бава. Неўзабаве за мной з'явіцца, а я хачу пабыць хвіліну адна.

Б а в а. На тым вогнішчы, на якім згарыць тваё цела, будзе гарэць і мая душа. Даруй мне... маці.

Б л а н д о я. Дарую табе, сын.

Бава выходзіць з вязніцы.

Б л а н д о я. Няхай Бог даруе ўсім нам... Не грашыла, але праз мае ўчынкi ў свеце сталася шмат

няшчасцяў. Цяпер мушу свядома загубіць сваю душу, каб выратаваць душу сына. Можа, адсюль і пачнецца для мяне шлях, які прывядзе да кахання? (*Здымае з пальца пярсце́нак, пазногцем адчыняе яго, высыпае на далонь яд.*) Пра мяне казалі, што я забіла мужа, але ніхто не скажа пра майго сына, што ён забіў маці. (*Да Прывіда Гвідона.*) Бывай назаўсёды, Гвідон. Душа самагубцы не трапляе ў рай. Нам з табой не па дарозе. (*Прымае яд.*)

П р ы в і д Г в і д о н а (*узнікае з цемры*). Не, не! Не пакідай мяне, Бландо! Я хачу, каб ты заўсёды была са мной! Не ўцякай ад мяне, здрадніца!

Бландоя нежывая падае на падлогу. Прывід Гвідона нахільецца над ёй, пяшчотна лашчыць яе рукі, цалуе вочы.

Дзверы вязніцы адчыняюцца, уваходзіць Бава, услед за ім – біскуп Сімбалда.

Б а в а (*радасна*). Маці, я адмяніў вырак, смяротнага пакарання не будзе! (*Заўважае на падлозе цела Бландоі і ўсё разумее.*) Маці, што ты нарабіла? (*Апускаецца на падлогу каля цела Бландоі.*)

С і м б а л д а (*урачыста*). Памерла вялікая грэшніца!

З а с л о н а .

ТРЫШЧАН ДЫ ІЖОТА

**П'еса ў 2-х дзях
паводле матываў старабеларускага
рыцарскага рамана "Трышчан"**

www.kamunikat.org

ДЗЕЙНЫЯ АСОБЫ

Францішак, ён жа Трышчан.

Францішка, яна ж Іжота.

Трагік, ён жа кароль Марка.

Незнаёмы.

Камедыянтка,

яна ж служба Брагіня.

Мы хочам зразумець змест п'есы, у якой самі бярэм удзел як акцёры. Але ці могуць акцёры зразумець змест гранаі імі п'есы? Мы не з'яўляемся ані яе аўтарамі, ані яе рэжысёрамі, ані нават глядачамі. Выступаем на сцэне.

Клайв Стэйплз Льюіс

Чалавек з камічнай знешнасцю не можа дазволіць сабе раскошу выглядаць трагічна.

Юкія Місіма

Пралог

За невялічкім столікам на авансцэне сядзіць Францішак і нешта выпісвае з таўшчэзнай, перакладзенай шматлікімі закладкамі кнігі. Ён цалкам засяродзіўся на працы і атрымлівае ад яе існае задавальненне: гартае старонкі кнігі, крэмзае ды рве паперу, прагаворвае шэптам нейкія словы, смяецца і зноў хапаецца за асадку.

Францішак (*уголас*). “А Лібрун схашіў з конай Трышчана і Анцалота аднаго адной рукою, а другога другою і паклаў іх умітусь перад сабою на каня, і патрапаў кожнага рукою па сківіцы, і сказаў: “Едзьце з Богам, абодва вы добрыя віцязі!” (*Рагоча*.)

З'яўляецца Камедыянтка, падыходзіць да Францішка.

Камедыянтка (*асцярожна*). Ты клікаў мяне, Францішак?

Францішак (*асцярожна*). Ах, гэта ты! Сядай, даўно цябе чакаю. (*Усаджвае Камедыянтку на сваё месца*.) Хачу прапанаваць табе ролю ў новым спектаклі.

Камедыянтка (*без энтузіязму*). Зноў вадэвіль?

Францішак. Камедыя. Беларуская камедыя. Памятаеш гісторыю Трыстана ды Ізольды?

Камедыянтка (*няўпэўнена*). Нешта прыгадваю... французскае, здаецца... і вельмі жаласлівае. Пры чым тут камедыя?

Францішак (з дакорам). Як што, дык адразу французскае. Не ведаем мы сваю літаратуру. (*Бярэ ў руку кнігу і натхнёна распавядае.*) Гэта – вечны сюжэт, мая мілая. Так званы “вандроўны”. Узнік у сёмым стагоддзі ў кельцкіх паданнях. Пасля распаўсюдзіўся па ўсёй Еўропе. У кожнага народа была свая версія “Трыстана”. Мы возьмем за аснову беларускі рыцарскі раман XVI стагоддзя пра Трышчана ды Іжоту.

Камедыянтка (*усміхаецца*). Як ты сказаў? Пра Трышчана ды Іжоту?

Францішак. Бач, ты ўжо смяешся. А пытаешся, пры чым тут камедыя. Паслухай вось. (*Знаходзіць па закладцы патрэбную старонку і зачытвае.*) “Падалася я са сваёй гаспадыняй з аднаго каралеўства ў другое, і яна панесла свой цвет, а я свой, і мы ехалі па моры й па сушы, але, йдучы па моры, гаспадыня мая ўтапіла свой цвет, а я свайго не ўтапіла, і яна паставіла мой цвет туды, дзе мелася б быць яе цвету, і за гэта мяне такое зло й напаткала”. (*З надзеяй.*) Смешна?

Камедыянтка (*абыякава*). Ага. Толькі незразумела.

Францішак. Значыць, згода?

Камедыянтка (*устае*). А мне што? Камедыя дык камедыя. На трагічныя ролі мяне ўсё роўна ніхто не запрашае. Адзін менскі рэжысёр сказаў: “Калі даць табе ролю Дзэдэмоны, дык і “Атэла” падасца камедыяй”.

Тым часам узнімаецца заслона, адкрываючы дзве нерухомыя постаці на сцэне, быццам застылыя ў часе і прасторы: постаці Францішкі і Трагіка. Калі Францішак і Камедыянтка – у сучасных уборах, то Францішка і Трагік арануты па-тэатральнаму: ці то XVII, ці то XVIII стагоддзе.

Камедыянтка (*здзіўлена*). Ой, хто гэта? Яны не з нашага тэатра.

Францішак. Мілая мая, яны не з нашага стагоддзя. Пойдзем пераапранацца.

Францішак бярэ Камедыянтку пад руку і вядзе за кулісы. Францішка і Трагік ажываюць. Трагік схіляецца ў паважлівым паклоне, Францішка праходжваецца ўздоўж сцэны і распавядае задуму.

Францішка. Гэты раман сам просіцца на сцэну. У ім ёсць усё, чаго вымагае сапраўдная трагедыя: шляхетныя героі, высакародныя пачуцці, велічная смерць. Я проста бачу перад сабой гатовыя сцэны, чую рэплікі актёраў. *(Дэкламуе.)* “И король рекл: “Трышчан ест велми винен, мусить умерети”. И замахнул мечом, якобы голову ему стяти; и она прыскочывшы и заштитила его рукою и рекла: “Пане, не заби Трышчана, але заби мене”. И рекл ей король: “Чому ты так милуеш Трышчана?” Она рекла: “Большей его милую, нижли сама себя, а коли ты его убьёш, я хочу себя убити тым мечом!”

Трагік. Пані Францішка, я ў захапленні! Я ўяўляю вас у ролі Іжоты – і бачу, як блішчаць слёзы на вачах у глядачоў.

Францішка. Як я ўзрадавалася, атрымаўшы ад пана Уняхоўскага рукапіс “Трышчана”! Я ведала сюжэт, але калі прачытала сам раман... Не зрабіць з яго выдатнае трагедыі – саграшыць перад Богам і людзьмі. *(Павучальна.)* Відовішча трагедыі ачышчае душу і прасвятляе розум чалавека.

Трагік *(занепакоена)*. Пані Францішка, вы – існа каралева Іжота, але ці не занадта стары я для Трышчана?

Францішка. Ты – для Трышчана? *(Хавае ўсмешку.)* Супакойся, мой мілы дружа, табе я прызначаю іншую ролю – караля Маркі.

Трагік *(пакрыўджана)*. Я – кароль Марка? Гэты раганосец і баязліўца? Ён смежу варты.

Францішка. А ты схавай рогі пад каралеўскай каронай і зрабі так, каб яго баяліся і ненавідзелі. Ці, можа, ты – не найвялікшы трагік нашага часу?

Трагік *(змрочна)*. Я паспрабую, пані Францішка.

Францішка. Тады – пачынаем. *(Узрушана.)* Кароль Марка весяліцца ў Карнавалі, думачы, што ягоны пляменнік Трышчан даўно загінуў у Арлендыі. А харобры Трышчан плыве ў гэты час на караблі з Арлендыі ў Карнаваль і вязе з сабой па імклівых хвалях здабытую для караля Маркі цудную панну Іжоту... *(Кліча.)* Бра-гі-ня!..

Францішка і Трагік пакідаюць сцэну.

ДЗ'Я П'РШАЯ

З'явапершая

На ніжняй палубе карабля з'яўляецца Брагіня з падносам у руках. На падносе некалькі фляшак і кубкі. Карабель пагойдвае, і дзяўчына прыкладае намаганні, каб данесці паднос да стала, нічога не скінуўшы.

Г о л а с (*мужчынскі*). Брагіня!

Б р а г і н я (*здзекліва*). Бягу, пане Трышчане!

Г о л а с (*жаночы*). Брагіня!

Б р а г і н я (*насмешліва*). Лячу, пані Іжота! (*Са-стайляе фляшкі і кубкі з падноса на стол і пераводзіць дух.*) Ах, як я стамілася. Ні на хвіліну нельга пакінуць: нібы дзеці малыя. І нікуды не схаваешся. Пойдзеш наверх – там Трышчан са сваімі просьбамі. Спусцішся ўніз – там пані Іжота са сваімі клопатамі. Хоць ты ў мора ад іх кідайся. (*Затрымлівае пагляд на адной з фляшак.*) Што? Адкуль тут узялася гэтая фляшка? (*Бярэ фляшку ў рукі.*) Няўжо я сама яе прынесла? А каб яе! Сапраўды зачараваная. Як зараз памятаю, дала мне яе маці пані Іжоты і сказала: “Вазьмі, Брагіня, гэтую зачараваную фляшку з мілосным пітвом і перад тым, як кароль Марка з Іжотаю ўзыдуць на ложа, дасі ім гэтага пітва, перш каралю, потым Іжоце, а рэшту выльеш далоў. Напіўшыся, яны так моцна пакахаюць адно аднаго, што давеку між імі разладу не будзе. Калі ж хто іншы нап’ецца гэтага пітва, можа здарыцца вялікая бяда”. І як жа той бядзе не здарыцца, калі толькі што стаяла гэтая фляшка на сталі, і я яе выпадкова заўважыла? Пайду зноў схавваю. Але каторы ўжо раз? (*Смяецца.*) Вось вазьму зараз налью з яе кубак Трышчану, а пасля сабе. І пакахае мяне, служку Брагіню, найвялікшы рыцар у Карнавалі, а мо і ва ўсім свеце. (*Уяўляе.*) Не, Божа мяне барані ад такога шчасця! Бр-р!

Увальваецца Трышчан, заўважае Брагіню.

Трышчан (*узрадавана*). Брагіня!

Брагіня (*хавае руку з фляшкай за спіну*). Што, пане Трышчане?

Трышчан (*не ведае, з чаго пачаць*). Ты дзе была? Я цябе паўсюль шукаў.

Брагіня. Хадзіла па віно. Спёка страшэнная.

Трышчан. І праўда, спёка. Налі мне кубак віна.

Брагіня стаўляе фляшку з мілосным пітвом на стол, а бярэ фляшку з віном. Налівае віно ў кубак і падае Трышчану. На вачах уражанай дзяўчыны Трышчан адным глытком апаражняе кубак.

Трышчан (*аддаўшы парожні кубак*). Брагіня. (*Набліжаецца*.)

Брагіня (*стомлена*). Што, пане Трышчане?

Трышчан. Давай, га?

Брагіня (*абурана*). Зноў?

Трышчан. Ну адзін раз, Брагінечка.

Брагіня. Не! Я сказала – не. Сёння больш не магу. Прапануйце панне Іжоце.

Трышчан. Не хачу я з ёю. Яна пры гэтым вершы чытае. А мяне ад вершаў ванітуе. Лепш ужо сам-насам. (*Уздыхнуўшы, вымае з кішэні невялічкія шахматы, сядзе за стол і, ссунуўшы ўбок фляшкі і кубкі, растаўляе фігуркі на дошцы*.)

Брагіня. Дзіўлюся я вашай страсці да шахматаў, пане Трышчане. Гэта хвароба. Прычым смяротная.

Трышчан. Сямейная хвароба. Мой бацька, кароль Мэліядуш, быў лепшым гульцом Эліянса. Дзядзька, кароль Марка, — лепшы гулец Карнавалі. (*З гонарам*.) А я – першы рыцар і шахматыст у свеце. Праўда, ёсць яшчэ добры рыцар і гулец Анцалот Азёрны, але куды яму да мяне! (*Раставіўшы фігуркі*.) Дык, можа, прысядзеш на хвілінку, Брагінечка?

Брагіня. Так – я пайшла! (*Уцякае*.)

Трышчан (*наўздагон*). А заўтра?

Брагіня (*рэхам*). Заўтра! (*Знікае*.)

Трышчан засяроджваецца на гульні. Праз нейкі час уваходзіць Іжота з невялікай кніжачкай у руках. Тры-

шчан не адрываецца ад шахматаў ні пры яе з'яўленні, ні пры размове з ёй.

І ж о т а. Наверсе жудасная спёка. І мяне ўсе пакінулі! Нават Брагіня ахвотней бавіць час з маракамі, чым служыць сваёй гаспадыні. У адзіноце апаноўваюць маркотныя думкі і прадчуванні.

Т р ы ш ч а н. Выпіце віна, пані Іжота.

І ж о т а. Хіба што. Альбо атруты. *(Сумна ўсміхаецца. Падыходзіць да стала, бярэ фляшку, адкаркойвае, але не налівае ў кубак – задуменна пазірае на Трышчана.)* Бедны рыцар Трышчан. Зноў сам-насам з шахматамі. Я б пагуляла з табой, пачытала табе вершы.

Трышчан цяжка ўздыхае.

І ж о т а. Але не хачу. Няма настрою.

Трышчан уздыхае з палёгкай.

І ж о т а. Трэці дзень, як мы пакінулі Арлендыю, а здаецца, мінула вечнасць.

Т р ы ш ч а н. Калі вецер не зменіцца, праз два дні будзем у Карнавалі, у палацы караля Маркі.

І ж о т а. Карнаваль – што за дзіўная назва... Трышчане, раскажы мне пра караля Марку.

Т р ы ш ч а н. А чаго пра яго расказваць? Мой дзядзька.

І ж о т а. Я чула, ён цябе не любіць.

Т р ы ш ч а н. Я ж не паненка, каб ён мяне любіў. Вось будзе ў яго жонка...

І ж о т а *(перапыхае)*. А яшчэ я чула, што ён на паляванні забіў свайго брата Пэрлу.

Т р ы ш ч а н. Чаго не здарыцца на паляванні.

І ж о т а. І праўда. Чаго не здарыцца на паляванні... у Карнавалі.

Трышчан не адказвае, перасоўвае адну фігурку, здымае з дошкі другую.

І ж о т а. Ты не хочаш размаўляць са мною, Трышчане? А мне так цяжка, так самотна. Ты забраў мяне

з дому, які быў для мяне ў дзяцінстве і юнацтве ўсім сусветам, забраў ад бацькоў, якія любілі мяне і якіх я любіла, і вязеш у незнаёмую краіну, да незнаёмага мне чалавека, які мусіць стаць мне мужам і якога я павінна пакахаць, ні разу не бачыўшы. І вось ты, які ва ўсім гэтым вінен, бесклапотна гуляеш у шахматы, а я... я вар'яцею ад невядомасці і страху, я... раптам я не змагу пакахаць яго, Трышчане? Што мне рабіць?

Трышчан (*раздражнёны тым, што яго адрываюць ад гульні*). Наліце мне віна, пані Іжота. Я збіўся, зрабіў няправільны ход і прайграў.

Іжота. Каму?

Трышчан (*з гонарам*). Трышчану.

Іжота адкаркоўвае флашку, напаўняе два кубкі і падае адзін Трышчану.

Іжота. У такім разе я спачуваю таму Трышчану, які прайграў, і віншую таго Трышчана, які выйграў.

Трышчан (*прымае кубак*). Дзякуй, каралеўна.

Трышчан і Іжота апаражняюць кубкі: Іжота – паволі, а Трышчан, як звычайна, – адным глытком. Выпіўшы, Трышчан з недаўменнем зазірае ў парожні кубак, пасля пераводзіць пагляд на Іжоту.

Трышчан (*занепакоена*). Што гэта мы выпілі?

Іжота. Якое дзіўнае віно... (*Падносіць руку да грудзей*.) Як агнём апякло сэрца.

Трышчан па прыкладзе Іжоты падносіць руку да сэрца, але пасля, прыслухаўшыся, апускае яе ніжэй — на жывот.

Трышчан (*занепакоена*). Іжота! (*Спрабуе зразумець, што з ім*.)

Іжота. Што, Трышчане?

Трышчан (*панічна*). Іжота, ты толькі не палыхайся, але, здаецца, я цябе кахаю. (*Абмацавае сябе з ног да галавы*.)

Іжота. О, Трышчане! Я хацела сказаць табе тое ж самае!

Трышчан. Іжота! (*Кідаецца да Іжоты, перакрываючы на дарозе стол і ўсё, што на ім*.)

І ж о т а. Трышчане! *(Выпускае з рук фляшку.)*

Трышчан і Іжота падаюць адно да аднаго ў абдымкі. Мілуюцца. Пасля Іжота вызваляецца з абдымкаў, каб нешта сказаць Трышчану.

І ж о т а. Я буду кахаць цябе ўсё жьшцё, толькі цябе, мілы.

Т р ы ш ч а н. І я цябе таксама, мілая. Але што скажа дзядзечка!

І ж о т а. Калі мяне кахае найвялікшы рыцар у свеце, чаго мне баяцца?

Т р ы ш ч а н. Найвялікшы, але толькі рыцар. А ён – кароль. Мой кароль, Іжота.

І ж о т а. А я – твая каралева. *(Цалуе Трышчана.)*

Т р ы ш ч а н *(цалуе Іжоту)*. Наша каханне цяжка будзе ўтаіць, і яно прывядзе ўсіх нас да пагібелі.

Іжота прыкладае да вуснаў Трышчана пальчык і не дае яму больш гаварыць.

І ж о т а. Я буду кахаць цябе й пасля смерці. *(Цалуе Трышчана.)*

Трышчан і Іжота мілуюцца. Прыбгае Брагіня.

Б р а г і н я. Я тут забылася фляшку... *(Бачыць Трышчана з Іжотай, заўважае парожнюю фляшку, кінутыя кубкі і здагадваецца, што адбылося.)* Спазнілася... Я ж казала: нібы дзеці малыя, ні на хвіліну нельга пакінуць!

З'ява другая

У адным з пакояў каралеўскага палаца сядзіць за невялічкім столікам кароль Марка і гуляе сам з сабой у шахматы.

Марка (*зробіўшы ход*). Вось, здаецца, і ўсё. Я перамог цябе, Трышчане. Цяпер табе не выкруціцца. (*Адрываецца ад дошкі з шахматамі.*) Як прыемна гуляць з нябожчыкам. Сама смерць стаіць за яго плячыма і падказвае мне, які зробіць ход, каб яго перамагчы. Яна мусіла выбраць аднаго з нас дваіх, Трышчане. Не крыўдуй, што яна выбрала цябе. Ты заўсёды падабаўся жанчынам. Першы рыцар на турнях, прыгажун, якіх не бачыў свет. А хто такі я побач з табой? Няўклудны, брыдкі блазан у каралеўскай кароне, здэртаў з чужой галавы. Згадзіся, Трышчане: у смерці не было выбару. Праўда, зламыснікі шпэцунца, што гэта я паслаў цябе на смерць, так бы мовіць, наладзіў вам спатканне. (*Усміхаецца.*) Такія чуткі не спрыяюць любові да мяне народа і прыдворных. Але я і не спадзяюся на іх любоў. Дастаткова, каб яны мяне баяліся. О, я памятаю, як яны смяяліся з мяне, калі я жыў нахлебнікам пры двары майго брата Пэрлы! Як пацяшаліся, калі я аднойчы ўпаў з каня, заблытаўшыся нагой у стрэмені. Ніхто не паспачуваў мне, не кінуўся на дапамогу, а як мне было балоча! Потым Пэрла загінуў на паляванні, не пакінуўшы па сабе спадкаемцы, і каралём стаў я. Вядома, пачалі шпэцунца, што гэта я забіў брата, але смяяцца перасталі — найперш тыя, каму знеслі галовы. Так, я прыўлашчыў чужую карону і стаў тыранам. Але ці быў у мяне іншы выбар? Альбо стаць тыранам, альбо застацца блазнам. Свет не хацеў палюбіць мяне, я прымусіў яго мяне зненавідзець. І адказаў яму ўзаемнасцю. Наіўны як дзіця, я ўжо святкаваў перамогу. Я не ведаў усёй аблуднасці свету. А ён зноў насмяяўся, завабіў мяне ў пастку. Ён паслаў мне Трышчана, няшчаснага сірату і выгнанніка, якога я прытуліў у палацы, забыўшыся на сваю ролю тырана і дэспата. Я пашкада-

ваў яго, а пасля палюбіў, як самога сябе. Не, больш, чым самога сябе. Я глядзеў на яго і думаў: “Вось якім я павінен быць, вось якім я мусіў нарадзіцца”. Я не здагадаўся, што гэта — пастка, насмешка лёсу. Свет злавіў мяне ў сіло, якое сплёў з маёй любові да Трышчана. Я радаваўся перамогам Трышчана на турнаях над найслаўнейшымі рыцарамі і цешыўся з ягоных трыумфаў у спачывальнях над найпрыгажэйшымі дамамі каралеўства. Бо гэта былі і мае перамогі, мае трыумфы, бо “ён” быў “я”, маёй прыдумкай, маёй палешанай, выпраўленай копіяй. Я нічога не бачыў навокал, нічога не чуў, акрамя Трышчана, акрамя сябе ў вобразе Трышчана. Я думаю, калі б я тады раптоўна памёр – я памёр бы шчаслівым чалавекам. Вар’яцтва маё дасягнула апошняе мяжы, калі я абвясціў Трышчана сваім спадкаемцам. Напярэдадні ён адолеў у баі Аўдрэта, і Карнаваль перастала плаціць даніну Арлендыі. У палацы ўсчалася вялікае свята, ва ўсім замку, ва ўсім каралеўстве! Менавіта ў гэты шчаслівы для народа Карнавалі дзень Бог вырашыў вярнуць мне зрок і слых. Здарылася гэта неспадзявана. Не паспеў я абвясціць свой указ, як ужо зразумеў усю жахлівасць таго, што нарабіў. Слых мой абвастрыўся, і я пачуў, як адна прыдворная дама сказала шэптам свайму суседу за святочным сталом: “Калі старая малпа памрэ, у нас будзе найлепшы кароль у свеце”. На што сусед адказаў паблажліва: “Няхай жыве. Мы зробім Трышчана каралём, а Марка застанецца пры ім блазнам”. Я азірнуўся вакол сябе і зразумеў, што я непатрэбны на гэтым свеце, што я не маю да яго ніякага дачынення. Шчаслівы Трышчан сядзеў побач і прымаў віншаванні як пераможца Аўдрэта і каралеўскі спадкаемца. Ён не быў мной, а я – ім, я ўбачыў чужога чалавека. Кароль Марка не стаў прыгожым рыцарам Трышчанам, ён застаўся самім сабой: няўключным брыдкім блазнам у каралеўскай кароне. І вось гэтую карону, адзіную маю каштоўнасць, адзіную зброю супраць жорсткага, халоднага свету, я дадумаўся аддаць таму, хто і без кароны меў у гэтым свеце ўсё. З таго дня жыццё маё ператварылася ў пек-

ла, і я зненавідзеў Трышчана. Я не мог дараваць ні яму, ні сабе таго, што калісьці яго любіў. Я прыдумваў для яго дзесяткі небяспечных даручэнняў, аддаваў загады, якія немагчыма было выканаць. Але мае даручэнні і загады толькі множылі ягоныя подзвігі і перамогі, слава ягоная расла і шырылася па свеце. І вось аднойчы я паклікаў яго да сябе і паведаміў, што хачу ажаніцца. Трэба прызнаць, ён успрыняў навіну спакойна. Ён не прагнуў кароны, гэта я баяўся яе згубіць. Але калі я сказаў яму, што хачу пабрацца з Іжотай, дачкой караля Арленды Ленвіза, Трышчан спахмурнеў і, трэба думаць, сёе-тое зразумеў у нашых адносінах. А нягож! Кароль Ленвіз – наш найзлейшы вораг, на Трышчане – кроў ягонага брата, Аўдрэта. Слаць Трышчана ў Арлендыю азначала слаць яго на смерць. Ды яшчэ з такім даручэннем! Але ён скарыўся і выправіўся ў дарогу. Што яму заставалася? Пэўна, у яго хапіла розуму шукаць прытулку ў іншым месцы. Ва ўсякім разе, ніхто больш аб ім ніколі не чуў, ніхто яго больш не бачыў. А ўчора каралеўскі маг сказаў мне, што Трышчана няма ў жывых. Так спавясцілі зоркі, якія ніколі не хлусяць. Дзіўна, але я не чую асаблівай радасці. Толькі задавальненне. Ды яшчэ адзіноту. З кім я цяпер буду гуляць у шахматы? *(Нахіляецца над дошкай.)* Я перамог цябе, Трышчане. Табе не выкруціцца... *(Робіць ход.)*

Адчыняюцца дзверы, і ўвальваецца Трышчан.

Т р ы ш ч а н *(радасна)*. Дзядзечка!

Марка паварочваецца і бачыць Трышчана.

М а р к а. Трышчан?

Т р ы ш ч а н. Я!

М а р к а *(здзіўлена)*. Ты вярнуўся?

Т р ы ш ч а н. Так, дзядзечка!

Трышчан кідаецца ў абдымкі да караля Маркі. Абдымаюцца, потым Марка адсоўвае ад сябе Трышчана і аглядае яго з ног да галавы.

М а р к а. Жывы, здаровы... А я толькі што цябе згадаў. Дзе, думаю, зараз мой пляменнік Трышчан?

З кім я буду гуляць у шахматы, калі з ім раптам што здарылася?

Трышчан (*пацірае рукі*). Шахматы! Як я сумаваў без вас, дзядзечка! Так цяжка ў гэтым свеце знайсці годнага супраціўніка. (*Нахіляецца над дошкай.*) Ого, вы загналі яго ў пастку!

Марка (*пра сваё*). Так, і думаў, што яму ўжо з яе не выбрацца. Мусіць, я памыліўся. (*Убок.*) Можна, зоркі і не хлусяць, але хлусяць магі.

Трышчан. Вядома, дзядзечка! А вось гэты ход вы праглядзелі? (*Робіць ход.*)

Марка. Не можна быць! (*Нахіляецца над дошкай.*) Я ж магу пайсці так. (*Робіць ход.*)

Трышчан (*сядае за стол*). Але я тады – так. (*Робіць ход.*)

Марка (*сядае за стол*). Ты гатовы ахвяраваць каралевай? (*Робіць ход.*)

Трышчан. Але. Каб стварыць пагрозу каралю. (*Робіць ход.*)

Марка. Неверагодна! Сітуацыя змянілася і выглядае на нічыю.

Трышчан. Так заўсёды кажа Брагіня, калі адчувае, што прайграе.

Марка (*робіць ход*). Хто кажа?

Трышчан. Брагіня, служка Іжоты. (*Думае над чарговым ходам.*)

Марка (*адрываецца ад дошкі*). Ты бачыў Іжоту? (*Сам сабе.*) Значыць, ён сапраўды быў у Арленды?

Трышчан. Зараз і вы яе ўбачыце, дзядзечка. Я вам яе прывёз. (*Робіць ход.*)

Марка (*усхопліваецца*). Прывёз? Дзе ж яна?

Трышчан (*махае рукой у бок дзвярэй*). Там. (*Нецярпліва.*) Ваш ход, дзядзечка. (*Глядзіць на каралю.*)

Марка (*гнеўна*). Ты што – ідыёт? (*Змятае рукой фігуркі з дошкі пад носам у ашалелага Трышчана.*) Пакінуў каралеўну пад дзвярыма, а сам сеў гуляць у шахматы?

Трышчан (*апамятаўшыся*). Прабачце, дзядзечка. (*Вінавата.*) Гэтыя шахматы... Я забыўся. (*Узнімаецца.*) Зараз прывяду.

Трышчан ідзе па Іжоту. Усхваляваны кароль Марка папраўляе карону, прыгладжвае вопратку. Ён нервуецца і, каб гэта было не так заўважна, сядзе ў фатэль. Уваходзяць Трышчан з Іжотай, следам за імі нясмела паказваецца ў дзвярах Брагіня.

Т р ы ш ч а н. Ваша вялікасць, дазвольце прадставіць вам каралеўну Іжоту.

І ж о т а (*схіляе галаву*). Ваша вялікасць!

Трышчан падводзіць Іжоту да караля. Кароль Марка нязграбна ўстае з фатэля, робіць некалькі крокаў насустрэч Іжоце, падае ёй руку, каб затым пасадзіць у фатэль.

М а р к а (*урачыста*). Каралеўна, я рады вітаць вас у сваім палацы... (*Заўважае руку Іжоты ў сваёй руцэ і збіваецца*.) У вашым палацы, каралева... Спадзяюся, ён стане вашым домам, а не вязніцай і... (*Убок, зачараваны прыгажосцю Іжоты*.) О, я зноў трапіў у пастку!

Уражаны кароль Марка моўчкі глядзіць на Іжоту. Паўза зацягваецца, і ніхто не ведае, што рабіць далей.

Т р ы ш ч а н (*падказвае*). І...

М а р к а (*апамятаўшыся*). ... і вы будзеце шчаслівая, панна Іжота. Якое ў вас чароўнае імя!

І ж о т а (*схіляе галаву*). Ваша вялікасць!

М а р к а. Хадземце, я пакажу вам вашыя ўладанні.

Кароль Марка, з павагай трымаючы Іжоту за руку, выводзіць яе з пакоя. Услед за імі выходзяць Трышчан з Брагіняй.

Б р а г і н я (*да Трышчана*). А ён зусім не страшны. Толькі смешны.

Т р ы ш ч а н (*незадаволена*). Я мог выйграць, а ён раскідаў фігуры!

Б р а г і н я. Зноў вы пра свае шахматы, пане Трышчане!

З'ява трэцяя

Спачывальня каралевы. Брагіня рыхтуе Іжоту да першай шлюбнай ночы. Іжота бледная і засяроджаная на сваіх думках.

Б р а г і н я. Вось вы і каралева, мая гаспадыня. Цяпер вы нікому не падуладная, толькі каралю.

І ж о т а. Дастаткова быць падуладнай аднаму чалавеку, каб адчуваць сябе нявольніцай цэлага свету.

Б р а г і н я. Для мяне вашыя словы, пані, занадта складаныя, я іх не разумею. Але я ведаю, што жыццё вельмі простае: зараз прыйдзе ваш муж, вы станеце ягонай жонкай, у вас пойдучь дзеці... Будзеце шчаслівай, мая гаспадыня.

І ж о т а. І гэта – жыццё? І гэта – шчасце?

Б р а г і н я. Кожная дзяўчына марыць мець уласны дом, каханага мужа...

І ж о т а. А калі некаханага? Калі кахаеш іншага?

Б р а г і н я. Ох, пані Іжота, не пра тое вы думаеце. Вы падумайце лепш, што скажаце каралю, калі ён даведаецца...

З'яўляецца Трышчан з мячом у руцэ.

Т р ы ш ч а н (*панічна*). Іжота, мы прапалі! Ён пра ўсё даведаецца!

І ж о т а. Трышчане, каханы мой! (*Кідаецца ў абдымкі да Трышчана.*)

Б р а г і н я. Пане Трышчане, а вы што робіце ў спачывальні каралевы напярэдадні шлюбнай ночы? Ды яшчэ з мячом! Раптам з'явіцца кароль?

Т р ы ш ч а н. Кароль пайшоў аддаваць нейкія пільныя загады, а мяне адправіў вартаваць каралевіну спачывальню.

Б р а г і н я. Які ўдалы выбар вартавога!

Т р ы ш ч а н. Мяне гэта таксама насцярожыла. Ён нешта падазрае, а ноччу пераканаецца ў слушнасці сваіх падазрэнняў. Мы прапалі, Іжота!

І ж о т а (*адрываецца ад Трышчана*). Што ж, калі такі наш лёс. Прымем смерць з годнасцю.

Т р ы ш ч а н. Але як прыняць ганьбу? Ён – мой кароль, мой родны дзядзька!

І ж о т а. Я ганьбы не прыму, лепей смерць. (*Падыходзіць да ложка і вымае з-пад падушкі кінжал.*)

Б р а г і н я. О Божа, вы што, павар'яцелі? Мячы, кінжалы – навошта столькі зброі? Жыўцом кладзяцца ў труну. А дзеля каго? Дзеля гэтага старога дурня? (*Адбірае ў Іжоты кінжал.*)

Т р ы ш ч а н. Нават дурань ведае, як адрозніць дзяўчыну ад жанчыны. А ён да таго ж мой дзядзька, значыць, не зусім і дурань.

Б р а г і н я. Вашая любоў да свайго дзядзькі кранае, пане Трышчане. Асабліва ў спалучэнні з каханнем да ягонае жонкі, якую вы пазбавілі цнатлівасці.

Т р ы ш ч а н (*абурана*). Брагіня, як ты смееш!

Б р а г і н я (*злосна*). Ну ціха! Дайце мне хвіліну падумаць. (*Адыходзіць у глыб пакоя.*)

І ж о т а. Пацалуй мяне на развітанне, мілы.

Трышчан і Іжота цалуюцца.

Б р а г і н я. Прыдумала!

Т р ы ш ч а н (*адрываецца ад Іжоты*). Што прыдумала?

Б р а г і н я. Прыдумала, як падмануць караля Марку.

І ж о т а. Падман, зноў падман! (*Закрывае твар рукамі.*)

Т р ы ш ч а н. Ну і як?

Б р а г і н я. Я – дзяўчына!

Т р ы ш ч а н. Ведама, што не хлопец.

Б р а г і н я. Я нявінная дзяўчына, цнотка!

Т р ы ш ч а н (*скептычна*). Няўжо? А калі і так, што з таго?

Б р а г і н я. Жанчыну ад дзяўчыны адрозніць лёгка, а Брагіню ад Іжоты?

Т р ы ш ч а н (*параўнайшы*). Таксама лёгка.

Б р а г і н я (*пакрыўджана*). А калі ў цемры?

Т р ы ш ч а н (*падумаўшы*). У цемры цяжэй. Але ўсё роўна я нічога не разумею.

Б р а г і н я. Не разумееце – і не трэба. Пакіньце нас, пане Трышчане, зараз прыйдзе ваш мілы дзядзечка.

Т р ы ш ч а н (*прыслухоўваецца*). І праўда нехта ідзе. (*Знікае за дзвярыма.*)

І ж о т а. Брагіня, ты не жартуеш?

Б р а г і н я. А што застаецца рабіць? Ды ўсё ж такі ён кароль, не валацуга які.

Іжота падыходзіць да Брагіні і моўчкі цалуе яе ў лоб. Брагіня абдымае Іжоту і шэпча ёй нешта на вуха. Іжота ўсміхаецца. У дзвярах з'яўляецца на хвіліну галава Трышчана.

Т р ы ш ч а н. Кароль ідзе! *(Знікае.)*

Б р а г і н я. Кладзіцеся ў ложка і рабіце ўсё так, як я вам сказала.

Іжота кладзецца ў ложка, Брагіня хаваецца за ложка.

Б р а г і н я *(высунуўшыся з-за ложка.)* Толькі не забудзьцеся вярнуцца, калі кароль засне.

І ж о т а. Дзякуй табе, Брагіня!

Брагіня хаваецца. Уваходзіць кароль Марка.

М а р к а. Каралева адна? *(Азіраецца.)*

І ж о т а. Адна. Каму тут яшчэ быць, ваша вялікасць?

М а р к а. Не называй мяне “ваша вялікасць”, заві проста Маркам.

І ж о т а. Добра... Марка.

Кароль нерашуча ідзе да ложка, Іжота ўсхопліваецца.

І ж о т а. Ваша вялікасць!

М а р к а *(спалохана)*. Што? *(Спыняецца.)*

І ж о т а. Перад тым, як вы споўніце сваю волю, абядайце споўніць маю.

М а р к а. ?..

І ж о т а. Ёсць у нас такі звычай у Арленды: калі мужчына кладзецца першае начы з дзяўчынаю, дык гасіць свечкі, каб дзяўчына не стыдалася.

М а р к а. Добры звычай. *(Убок.)* Сам хацеў яе аб тым папрасіць.

Кароль вяртаецца і тушыць свечкі, у гэты час Брагіня мяняецца месцамі з Іжотай.

М а р к а *(з цемры)*. Панна Іжота задаволеная?

Б р а г і н я *(з цемры)*. Так, Марка.

З’ява чацвёртая

Перад каралеўскай спачывальняй стаіць на варце Трышчан. Ён нервуецца і час ад часу кідае насцярожаныя позіркi на дзверы спачывальні.

Т р ы ш ч а н. Якая доўгая ноч! Ніколі яна, здаецца, не скончыцца. Так і буду ўсё жыццё стаяць пад дзвярыма спачывальні і вартаваць ложка караля з каралевай. Ложак маёй Іжоты, якая спіць зараз у абдымках караля Маркі... Навошта дзядзечка загадаў мне стаяць тут усю ноч? Можна, здэкеуецца? І чаго ў двары замка чакаюць асядланыя коні і ўзброеныя вершнікі? Няўжо здагадаўся? (*Вымае меч з похваў.*) Эх, каб не рыцарскі кодэкс, не прысяга каралю! Параскідаў бы я гэтых ваяроў, пасадзіў Іжоту на каня, і рушылі б мы з ёю вандраваць па свеце, шукаць прыгодаў ды перамогаў на турнаях. Але ж няможна парушыць рыцарскае слова і зрабіцца смяшчдлам для цэлага свету! “Вунь, – скажуць людзі, – валацуга Трышчан, які выкраў жонку ў роднага дзядзькі, свайго караля, і цягаецца з ёй, каралевай, па корчмах ды лясах, нібы з вяляжанкай”. Эх, Трышчане! У кепскую ты ўблытаўся гісторыю.

Са спачывальні выходзіць кароль Марка. Заўважае ў руцэ Трышчана меч.

М а р к а. Трышчане! Што здарылася?

Т р ы ш ч а н. Га? (*Зразумейшы.*) Ды не, усё ў парадку, дзядзечка. (*Хавае меч у похвы.*) А як у вас?

М а р к а. Ах, прывёз ты мне не жонку, а чыстае золата. Буду ўдзячны табе за яе да канца дзён сваіх.

Т р ы ш ч а н. Я стараўся, дзядзечка.

М а р к а. Ведаю, ведаю, пляменніча. (*Паляпвае Трышчана па плячы.*)

Т р ы ш ч а н. Ці магу я быць вольны?

М а р к а. На жаль, не. Прыйдзецца табе яшчэ паслужыць мне: вось мушу зараз ехаць у замак да барона Брэўса.

Т р ы ш ч а н (*здзіўлена*). Пасярод шлюбнай ночы?

М а р к а. Так, раніцай хачу быць там. Справы дзяржаўнай важнасці. Да мяне дайшлі чуткі аб перамовах Брэўса з каралём Перамонтам. Хачу заспець барона знянацку і выкрыць здраду.

Т р ы ш ч а н. Што ж, у такіх выпадках трэба дзейнічаць смела і рашуча. Едзем, дзядзечка. *(Збіраецца ісці разам з каралём.)*

М а р к а. А ты куды сабраўся? Ты застанешся тут, у замку, за гаспадара.

Т р ы ш ч а н. Хіба я не паеду з вамі?

М а р к а. Не. Будзеш ахоўваць каралеву Іжоту. Ведаеш, колькі зараз сноўдаецца па свеце вандроўных рыцараў, ахвочых да чужых жонак?

Т р ы ш ч а н *(супраціўляецца лёсу)*. Лепей хацеў бы ехаць з вамі.

М а р к а. Не заўсёды на гэтым свеце мусім рабіць тое, што хочам. Бывай, пляменніча!

Т р ы ш ч а н. Калі вернецся, дзядзечка?

М а р к а. Заўтра ўвечары.

Кароль выходзіць. Трышчан назірае за ім у акно. Чуецца дробат капытоў.

Т р ы ш ч а н. Паехаў. Ні пра што не здагадаўся дзядзечка. Такі даверлівы: пакінуў злодзея вартаваць мех з золатам. І хто гэты злодзей? Я, высакародны Трышчан. Эх, Іжота, Іжота... І нашто я цябе пакахаў? Хіба на свеце іншых паненак няма?.. Але нічога з сабой парабіць не магу. Не магу жыць без Іжоты, а яна без мяне. *(Прачыныя дзверы ў спачывальню і шэптам кліча.)* Іжота!.. Ты спіш?.. Не стану яе будзіць. Няхай будзе для яе неспадзяванка: прачнецца, а замест нялюбага мужа побач Трышчан.

Трышчан знікае ў спальні Іжоты. Чуюцца асцярожныя, прыглушаныя крокі, і перад дзвярыма з'яўляецца кароль Марка з мячом у адной руцэ, з падсвечнікам у другой.

М а р к а. Вось і ўсё. Пастка зачынілася. Ты ў маіх руках, Трышчане. І ніводзін рыцар не папракне мяне тваёй смерцю – на маім баку закон і справядлівасць.

Праўда, я сам падштурхнуў цябе да здрады, але кожны змагаецца той зброяй, якую мае. Ты – сілай ды прыгажосцю. Я – розумам ды хітрасцю. Вось толькі Іжота на чым баку? Яе цнатлівасць збытала мне ўсе карты. Нявінная – невінаватая? Я ледзь не адмовіўся ад свайго плана і нават цяпер, калі Трышчан патрапіў у пастку, шмат чаго не магу зразумець. Але ўсё роўна: у выйгрышы – я, у пройгрышы – Трышчан!

Знікае за дзвярыма спачывальні.

З'ява пятая

У спачывальню Іжоты ўваходзіць кароль Марка з мячом у адной рука, з падсвечнікам у другой. Бачыць на дыване ля ложка адзенне і меч Трышчана. Стаўляе падсвечнік на стол, бярэ меч Трышчана, а адзенне запіхвае нагой пад ложка.

М а р к а (*урачыста*). О, Божа! Што я бачу! Мой пляменнік Трышчан, які быў мне замест сына, у ложку з каралевай!

Трышчан усхопліваецца і спрабуе намацаць меч ці хаця б адзенне. Жанчына, убачыўшы над сабой караля Марку з двума ўзнятымі мячамі, спалохана крычыць і хаваецца за Трышчана.

Т р ы ш ч а н. Дзядзечка! Вы ж былі паехалі да барона Брэўса – здраду выкрываць!

М а р к а. Я выкрыў яе ва ўласным ложку! Я сам загадаваў найвялікшага здрадніка ў свеце і зараз уласнаю рукою яго заб'ю!

Т р ы ш ч а н (*кідае ў караля падушку*). Дзядзечка, аддайце меч! Вы не можаце забіць чалавека без зброі!

М а р к а (*адбіваецца*). Магу!

Т р ы ш ч а н (*кідае ў караля другую падушку*). Тады аддайце порткі! Вы не можаце забіць роднага пляменніка без портак!

М а р к а (*адбіваецца*). А ты без портак мог залезці ў ложка каралевы?! О, Іжота!

З суседняга пакоя выходзіць Іжота.

І ж о т а. Што тут адбываецца, панове?

Здзіўленыя Трышчан і кароль Марка аслупянела глядзяць на Іжоту, пасля Трышчан паварочваецца і прыўзнямае з ложка спалоханую Брагіню.

Т р ы ш ч а н, М а р к а (*разам*). Брагіня?

І ж о т а. Ты – з Трышчанам?

М а р к а. Нічога не разумею! Трышчан – са служкаю Брагіняю?

І ж о т а (*пагардліва*). У ложка каралевы?!

М а р к а. Што ўсё гэта значыць, пані Іжота? Можа, вы мне растлумачыце?

І ж о т а. Лепш вы мне, ваша вялікасць. Я – сведка, вы – удзельнік.

М а р к а. Адкуль мне ведаць! Я выбраўся з замка па важных справах, але вярнуўся... вярнуўся, каб развітацца з вамі.

І ж о т а. А я выходзіла на гаўбец паглядзець, куды гэта вы, пакінуўшы мяне адну сярод ночы, выбраліся.

М а р к а (*страціўшы цярпенне*). Дык што ж тут адбылося, га, Трышчан? Што робіш ты ў каралеўскім ложку?

Т р ы ш ч а н. Шукаю порткі, дзядзечка.

Трышчан нарэшце намацавае пад ложкам адзенне і пачынае апранацца. Брагіня кідаецца на калені перад каралём і каралевай.

Б р а г і н я. О, даруйце мне! Я адна ва ўсім вінаватая! Гэта я зацягнула пана Трышчана ў ложка! Я ўпадала яго з першага погляду, яшчэ дома, у Арлендыі, і пасля жыла адзінай марай: як споўніць з ім сваю волю.

Трышчан з непрыхаваным здзіўленнем глядзіць на Брагіню і слухае, што яна гаворыць.

Б р а г і н я. Я доўга пакутавала, змагалася з грахоўнымі пачуццямі, але аднаго разу не вытрымала і ўва ўсім прызналася пану Трышчану. Ён, як існы рыцар і кавалер, не мог адмовіць дзяўчыне, няхай сабе і службы. Вось чаму мы апынуліся разам у ложку.

М а р к а. Але чаму вы апынуліся ў каралеўскім ложку?

Б р а г і н я. Прабачце мне, ваша вялікасць!

І ж о т а. Відаць, яна ўяўляла сябе з самім каралём.

Б р а г і н я. Даруйце мне, гаспадыня!

М а р к а. О! А ты з кім уяўляў сябе, Трышчане?

Т р ы ш ч а н (*скончыўшы апранацца*). Я спаў, дзядзечка.

М а р к а. Ну што ж, гісторыя вельмі пацешная...

І ж о т а. Брудная!

М а р к а. І, ведаючы Трышчана, скажу: вельмі праўдападобная. Такія подзвігі яму не ў навіну.

І ж о т а. О, я і не ведала аб такіх подзвігах слаўнага рыцара Трышчана!

Т р ы ш ч а н (*зірнуўшы на Іжоту*). Пані Іжота! (*Зірнуўшы на караля Марку*.) Дзядзечка! (*Зірнуўшы на Брагіню, якая наказвае яму на мігі*.) А! (*Махае рукой і адварочваецца*.)

М а р к а. Але гэтым разам, пляменніча, ты выбраў няўдалае месца для сваіх амурных прыгод. (*Урачыста*.) Ты зняславіў каралеўскі ложак. Таму пакінь назаўсёды замак і маё каралеўства.

Т р ы ш ч а н (*змрочна*). Вярніце меч, дзядзечка.

М а р к а. Ты і яго зняславіў. Здабудзеш сабе новы.

Трышчан моўчкі пакідае спачывальню.

М а р к а (*падышоўшы да Брагіні*). А ты ўстань, дзіця маё, ты не вінаватая. Не ты першая, не ты апошняя.

Б р а г і н я. Ваша вялікасць!

Брагіня цалуе каралю руку, усхопліваецца з падлогі і хуценька апранаецца.

І ж о т а (*гнеўна*). Ваша вялікасць, чаму вы распаджаецеся маімі служкамі? Ці вам не хапае ўлады над баронамі ды рыцарамі, што вы берацеся апекавацца пакаёўкамі?

М а р к а (*здзіўлена*). Прабачце, пані Іжота, я думаў...

І ж о т а. Дык вось, дазвольце мне думаць самой! І самой вырашаць лёс сваіх служак.

М а р к а. Ваша права, каралева.

І ж о т а (*да Брагіні*). Прэч адсюль, нягодніца!

Б р а г і н я. Мая гаспадыня!

І ж о т а. Распусніца! Каб вочы мае цябе больш ніколі не бачылі!

Б р а г і н я (*з горкай усмешкай*). Дзякуй, гаспадыня.

Брагіня кланяецца і пакідае спачывальню. Іжота падае на ложак і, не тоячыся, заходзіцца плачам.

Марка (*уражаны*). Што з вамі? Што азначаюць
вашыя слёзы, каралева? (*Убок.*) Здаецца, я зноў прай-
граў.

Выхад перад антрактам

На авансцэне з'яўляюцца Францішак і Камедыянтка,
ва ўборах Трышчана і Брагіні, але з тэрмасам і кубач-
камі для кавы. Сядаюць на краі сцэны, наліваюць у ку-
бачкі каву з тэрмаса, п'юць і няспешна размаўляюць.

Камедыянтка. Забылася ўзяць бутэрброды.

Францішак. Вып'ем хоць кавы, другая дзея
будзе даўжэйшая.

Камедыянтка. Навошта яна ўвогуле патрэб-
ная? Паказалі б аднаактоўку.

Францішак. З такім фіналам?

Камедыянтка. Можна падумаць, у другой
дзеі фінал будзе лепшы.

Францішак. Ты незадаволеная сваёй роляй?

Камедыянтка. Ды не, роля нішто сабе.
Амаль галоўная.

Францішак. Вось бачыш!

Камедыянтка (*падумаўшы*). П'еса мне
падабаецца. Хіба гэта камедыя?

Францішак. Табе не смешна?

Камедыянтка. Смешна, але тых, з каго
смяюцца, шкада.

Францішак. Ну, з такой філасофіяй шкада
ўсіх, хто нарадзіўся на свет. Але ты – не філосаф, а
камедыянтка.

Камедыянтка. Няхай смяюцца з мяне: я пра
гэта ведаю і сама гэтага хачу. А калі чалавек не ведае,
не хоча?

Францішак. Мілая мая, а ў жыцці? Хіба
чалавек ведае: трагедыя ягонае жыццё ці камедыя?
Хіба ён выбірае, паводле законаў якога жанру жыць?
(*Амаль цытуе.*) Пры нараджэнні мы аказваемся за-
кінутымі ў сітуацыю, якую не самі выбралі, і жывём
паводле сцэнарыя, які не самі напісалі.

К а м е д ы я н т к а (*смяецца*). Затое ты – філосаф, а не камедыянт. Таму ў тваім спектаклі акцёры і не ведаюць, паводле законаў якога жанру гуляць.

Ф р а н ц і ш а к (*абараняецца*). Але заўваж: як толькі я пачаў гаварыць сур'ёзна, ты адразу засмялася.

К а м е д ы я н т к а. Бо нічога не зразумела. І ўвогуле, я хачу крыху адпачыць перад другой дзеяй. (*Узнімаецца.*) Спадзяюся, у ёй усё высветліцца.

Ф р а н ц і ш а к. Я задаволены і першай дзеяй, але чакаю, што другая будзе весялейшая. (*Узнімаецца.*) Зрэшты, гэта залежыць толькі ад нас з табой.

К а м е д ы я н т к а. Хіба толькі ад нас?

Пакідаюць авансцэну.

Антракт

ДЗЯ ДРУГАЯ

Выхад пасля антракту

На авансцэне з'яўляюцца Францішка і Трагік.

Т р а г і к. Пані Францішка, я вас вельмі прашу: вызвальце мяне ад гэтае ролі.

Ф р а н ц і ш к а. Ну падумай, як я магу цябе вызваліць ад ролі, калі прадстаўленне яшчэ не скончана?

Т р а г і к. Давайце яго скончым, пакуль яно само не скончылася поўным правалам.

Ф р а н ц і ш к а. Што з табой, дружка? Я цябе не пазнаю.

Т р а г і к. Я сам сябе не пазнаю. Але хто чакаў такога развіцця дзеяння? Я змогся і не ведаю, што рабіць далей, як сябе паводзіць на сцэне.

Ф р а н ц і ш к а. Не здавацца! У першай частцы прадстаўлення мы трымаліся з годнасцю ў самых недарэчных абставінах.

Т р а г і к. Наша годнасць у такіх абставінах толькі павялічвае іх недарэчнасць і выклікае смех. А мы збіраліся прадстаўляць трагедыю.

Ф р а н ц і ш к а. І ў гэтым ёсць свая трагедыя! А мы яшчэ можам змяніць сюжэт, перайначыць лёсы герояў.

Т р а г і к. Ад нас нічога не залежыць! І ад нашых герояў таксама. Усё залежыць ад абставінаў, у якія яны трапляюць. Мы граем свае ролі ў чужой, не намі прыдуманай п'есе.

Ф р а н ц і ш к а. Але спрабуем граць іх так, як мы гэтага хочам, спрабуем быць вольнымі ў навізаных нам сітуацыях!

Т р а г і к. І вы думаеце, гэта магчыма? Я стаміўся, пані Францішка. Я стаміўся ад мільгацення эпизодаў, калі не паспяваеш адкрыць рот, не паспяваеш выжвіць нейкія пачуцці, як дзеянне скача далей і пачынаецца наступная сцэна.

Ф р а н ц і ш к а (*задуменна*). Добра, паспрабуем заповоліць дзеянне. Адсунем сюжэт на другі план і засяродзімся на характарах герояў. Я веру ў поспех нашай задумы.

Т р а г і к. Але калі яны зноў пачнуць смяяцца... Няўжо яны не разумеюць, што глядзяць трагедыю?

Ф р а н ц і ш к а. Калі шмат смяяцца, на вачах з'яўляюцца слёзы. Такім шляхам таксама можна дасягнуць трагічнага эфекту.

Пакідаюць авансцэну.

З’ява шостая

Пакойчык для начлегу ў прыдарожнай карчме. Адчыняюцца дзверы, і Брагіня ўпіхвае ў пакой п’янага Трышчана. Брагіня апранутая ў мужчынскі ўбор і выконвае пры Трышчане ролю збраяноса.

Трышчан (*вырываецца*). Пусці мяне! Не лягу спаць, пакуль не заб’ю нягодніка! Дзе ён? Дзе гэты казапас з Кесарыі, які называе сябе рыцарам Блерыжам? Я выклікаў яго на двубой! Куды ён падзеўся, баязлівец?

Брагіня. Досьць на сёння двубояў, пане Трышчане! Колькі можна? Раніцай, не паспелі вы падняцца з ложка – двубой з рыцарам Дондзіэлем, якога адразу ж у ложка і паклалі. Па абедзе ў графа Саграмара – двубой з гэтым жа Саграмарам і, о Божа, вячэра няшчаснаму графу ўжо не спатрэбілася.

Трышчан. Я перамог іх у сумленнай бойцы! Да таго ж графа я паважаў. Гасцінны быў гаспадар і рыцар годны.

Брагіня. Што яму цяпер з вашае павагі?

Трышчан. А гэты нахабнік Блерыж мяне абразіў! Увесь вечар пілі разам, як раптам ён пачынае заглядацца на маю каханку!

Брагіня. Але калі вы сядалі піць, яна была ягонаю каханкай.

Трышчан. Ну і што з таго? Яна мяне пакахала.

Брагіня (*уздыхае*). Усе дзяўчаты, як толькі вас пабачаць – то ўжо і кахаюць. Згадзіцеся, пане Трышчане, што іхнім гаспадарам гэта прыносіць вялікія клопаты.

Трышчан (*адмахваецца*). А! Я заўсёды да іх паслугаў. Дарэчы, Брагіня, ты не ведаеш, куды падзелася тая Блерыжава дзяўчына?

Брагіня. Яна паднялася ў пакой да Блерыжа, як толькі вы зламалі лаву.

Трышчан. Зламаў лаву? Нічога не разумею. Ёй што, не было дзе сядзець?

Брагіня. Ды не, але лаву вы зламалі на галаве

Ў Блерыжа, і дзяўчына мусіла праводзіць яго ў пакой, каб неяк дапамагчы.

Трышчан. Шкада. У яе былі такія закаханыя вочы. І чароўная ўсмешка.

Брагіня. Як вы можаце, пане Трышчане? Удзень яшчэ плакаліся, што жыць не можаце без Іжоты, а ўвечары спакушаецца ўсмешкай нейкай самадайкі!

Трышчан. О Брагіня, навошта ты нагадваеш мне пра Іжоту? Ты хочаш, каб я зноў заплакаў?

Брагіня *(не слухаючы)*. І так штодня! Дзіўна вы сябе паводзіце для няшчаснага закаханага. Бясконцыя бойкі, мора віна, рой дзяўчат вакол ложка. Бедная пані Іжота, ведала б яна, каго пакахала!

Трышчан *(пагрозліва)*. Брагіня!

Брагіня. О, святая летуценніца! Я вярнула б яе на грэшную зямлю, калі б распавяла...

Трышчан. Змоўч! *(Кідаецца на Брагіню і сціскае яе за плечы.)*

Брагіня. Ай!.. Пусціце, мне баліць!

Трышчан *(адпускае Брагіню)*. А мне, думаеш, не баліць?

Трышчан падыходзіць да ложка, вымае з-пад падушкі невялічкі партрэцік Іжоты. Стаўляе партрэцік на стол, сядзе на ложка і пачынае “спавядацца”. Брагіня стаіць воддаль і расцірае плечы.

Трышчан. Мілая Іжота, не слухай гэтую дурніцу. Яна не разумее, якая пакута – кахаць цябе і не мець магчымасці споўніць жаданне. Кахаць – і не бачыць, кахаць – і не абдымаць, кахаць – і не мець на гэта права! *(Стукае кулаком па сталае.)* Ніхто, акрамя цябе, не зразумее, як мне балюча, як самотна. І няма паратунку! Няма збавення! *(Зноў стукае кулаком па сталае, ад чаго стол аж падскоквае.)* О Іжота, ці суджана нам зноў сустрэцца на зямлі? *(Абхапіўшы галаву рукамі, схіляецца над сталом і плача.)*

Брагіня падыходзіць да Трышчана і сядзе побач з ім на ложка. Суцяшае яго, гладзіць па галаве.

Б р а г і н я. Ну, супакойцеся, Трышчане! Не трэба ламаць стол, не трэба плакаць. Лепш кладзіцеся спаць. Давайце я дапамагу вам распрануцца. Спачніце, а заўтра раніцай выклічаце на двубой якога рыцара.

Т р ы ш ч а н. Не дапаможа, Брагіня. Калісьці перамогі суцяшалі, а цяпер – не. Цяпер я шукаю толькі смерці.

Б р а г і н я. Навошта такому маладому, прыгожаму рыцару думаць пра смерць? Пашкадуйце ўсіх тых дзяўчат, якія вас кахаюць у кожнай карчме. Падумайце лепш пра іх: пра закаханыя вочы, чароўныя ўсмешкі.

Т р ы ш ч а н. І дзяўчаты не дапамогуць. З кожнай з іх я спрабую забыць Іжоту, але не атрымліваецца. Я абдымаю чарговую прыгажуню і ўяўляю, што абдымаю Іжоту, але прачынаюся падмануты і яшчэ больш самотны. Пусты ж ложкак наводзіць на мяне жах. Адзін я вар'яцею ад грэшных успамінаў і ўвогуле не магу заснуць. *(Усхлітвае.)* Ты застанешся са мной, Брагіня?

Б р а г і н я *(цалуе Трышчана ў ішчаку)*. Хіба я калі пакідала вас у адзіноце, мой гаспадар? Толькі не прачынайцеся падманутым. Я – служка Брагіня, а не каралева Іжота. І не забудзьцеся, куды мы заўтра выпраўляемся. *(Укладае Трышчана ў ложкак.)*

Т р ы ш ч а н. Ты – не служка, ты – мой сябра. А куды мы заўтра выпраўляемся?

Б р а г і н я. Да караля Артыгуша, на турнай рыцараў Круглага Стала. Там вас ужо чакае тузін пакрыўджаных рыцараў і два тузіны тых, каго вы яшчэ пашпееце пакрыўдзіць.

Т р ы ш ч а н. О, хіба можна забыцца на найвялікшы рыцарскі турнай у свеце? Там я нарэшце сустрэнуся з Анчалотам Азёрным і пабачу каралеву Жанібру. Трэба выспацца і набрацца сіл. *(Засынае.)*

Б р а г і н я *(распранаецца)*. Які сэнс не пускаць да Трышчана распусных кабет, калі потым даводзіцца залазіць да яго ў ложкак самой? *(Млява пацягваецца.)* Пабачыла б нас зараз каралева Іжота. *(Разважліва.)* Зрэшты, у пакоі адзін ложкак, не класіцца ж

на падлогу. (*Азіраецца і бачыць, што Трышчан спіць.*)
Зірніце на яго – ён ужо спіць як дзіця! А казаў, што
не можа адзін заснуць, што вар’яцее ў пустым ложку.
(*Бярэ грэбень і расчэсвае перад люстэркам валасы.*)
Але самае смешнае, што я яму веру. Веру, што пчы-
ры, і калі плача, і калі п’е віно, і калі распуснічае.
Я нават крышачку кахаю яго. Але па-свойму, не так,
як Іжота. Іжота кахае таго Трышчана, якога сабе пры-
думала. А я ведаю яго сапраўднага, зямнога. І якраз
такі ён мне падабаецца... Але хто б ведаў, як я ад яго
стамілася! Як я хачу назад у палац!

Адчыняюцца дзверы, і ў пакой без стуку ўваходзіць
захутаны ў плашч Незнаёмы.

Н е з н а ё м ы. Я ведаю.

Б р а г і н я (*спалохана*). Ой! Хто ты такі? Што ты
робіш ноччу ў чужым пакоі? Трышчане!

Н е з н а ё м ы. Не трэба яго будзіць! Я ад карале-
вы Іжоты!

Б р а г і н я (*недаверліва*). Ад каралевы Іжоты?
Мне здаецца, ты больш падобны да забойцы, чым да
каралеўскага пасланніка.

Н е з н а ё м ы. А мне здаецца, ты больш падобная
да каханкі Трышчана, чым да яго збраяноса, Бра-
гіня.

Б р а г і н я (*згадаўшы, што распранутая*). О!
(*Закрываецца рукамі.*) Я бачу, ты мяне добра ведаеш!
(*Пакуль апранаецца, непрыкметна бярэ са стала
кінжал і хавае за спіну.*)

Н е з н а ё м ы. Так, ведаю. І ведаю, што вандроўнае
жыццё з Трышчанам стаміла цябе, і ты жадаеш вяр-
нуцца ў палац.

Б р а г і н я. Нядобра падслухоўваць пад дзвяры-
ма. (*Папраўляе вопратку.*)

Н е з н а ё м ы. Я не падслухоўваў, я слухаў.

Б р а г і н я. Ух ты, як шляхетна! А размаўляць
з дзяўчынай, не назваўшыся і схаваўшы твар пад ка-
пюшонам, – шляхетна?

Н е з н а ё м ы (*глядзіць на Брагіню*). Досьць таго,
што я цябе ведаю.

Б р а г і н я. А мне – не досыць. (*Выхоплівае кінжал і прыстаўляе да грудзей Незнаёмага.*) Ну як, цяпер я падобная да Трышчанавага збраяносца?

Н е з н а ё м ы (*спакойна*). У ранейшым уборы ты мне больш падабалася.

Б р а г і н я. Хопіць жартаў, кажы: хто ты? Інакш я заб'ю цябе.

Н е з н а ё м ы. Ты сапраўды хочаш ведаць, хто я? Але тады табе цяжка будзе мяне забіць, Брагіня. (*Адкідвае капюшон.*)

Б р а г і н я. Кароль Марка! Ваша вялікасць! (*Апускае кінжал, але праз хвіліну зноў нерашуча ўзнямае яго, праўда, трымае на адлегласці ад караля.*)

М а р к а (*стомлена ўсміхаецца*). Апусці кінжал, Брагіня, ты аддана служыш свайму гаспадару. Але ягонаму жыццю нішто не пагражае. Каб я хацеў забіць Трышчана – наўрад ці прыйшоў бы сюды сам. У мяне хапае для гэтага вояў, праўда?

Брагіня, падумаўшы, адводзіць кінжал, пасля прысядае перад каралём і, з павагай схіліўшы галаву, працягвае яму кінжал.

Б р а г і н я. Даруйце, ваша вялікасць.

Марка забірае кінжал і кладзе яго на стол. Пасля працягвае руку і ўскладае далонь на галаву Брагіні.

М а р к а. Дарую. Дарую, калі ты павінавацішся і ва ўсім прызнаешся.

Б р а г і н я (*ўзнямае галаву*). У чым прызнаюся, ваша вялікасць?

М а р к а (*важна*). У тым, што я ўжо сам ведаю.

Б р а г і н я. О! (*Са стогнам падае ніцма перад каралём.*)

М а р к а. Цішэй, цішэй! Разбудзіш Трышчана. (*Данамагае Брагіні падняцца.*) Уставай. Сядай побач, супакойся і распавядай.

Б р а г і н я (*закрывае твар рукамі*). Мне сорамна, ваша вялікасць! Адкуль вы даведаліся?

М а р к а. Ну добра, я скажу табе. Прыязджала маці Іжоты, каралева Арлендыі, і расказала мне пра

фляшку з чароўным пітвом. Падрабязнасці я хацеў бы даведацца ад цябе.

Б р а г і н я. Уф! *(З палёгкай уздыхнуўшы, адкрывае твар.)* А я баялася... *(Убок.)* Ледзь не прызналася, што была з ім у ложку!

М а р к а *(нацярожана)*. Чаго ты баялася?

Б р а г і н я *(навесялеўшы)*. Баялася, што вы мне ніколі не даруеце тую праклятую фляшку.

М а р к а. Віна твая – невымерная, але калі ты выправіш сваю памылку...

Б р а г і н я. А як яе можна выправіць?

М а р к а. Па-першае, усё мне падрабязна раскажаць. Па-другое... *(Спаханіўшыся.)* Але я цябе слухаю.

Б р а г і н я. Значыць, так: дала мне каралева Арлендыі фляшку з мілосным пітвом – для вас і для панны Іжоты. І я яе старанна ад усіх хавала, ажно да апошняга дня. А ў апошні дзень, перад самым прыбыццём у Карнаваль, не дагледзела, і Трышчан з Іжотаю тое мілоснае пітво замест віна выпілі. З тае фляшкі ўсе беды і пачаліся.

М а р к а. Так я і думаў. Адно мне незразумела...

Б р а г і н я. Што, ваша вялікасць?

М а р к а *(задуменна)*. Як пасля ўсяго гэтага Іжота захавала цнатлівасць? У першую ноч каралева прымала мяне дзяўчынай.

Б р а г і н я. Дык я пасля таго, як пабачыла ў руках Іжоты тую праклятую фляшку, ні на хвіліну не пакідала гаспадыню сам-насам з Трышчанам!

М а р к а. Добра, я дарую табе і, магчыма, дазволю вярнуцца ў палац.

Б р а г і н я *(нясмела)*. А пані Іжота?

М а р к а. Што пані Іжота?

Б р а г і н я. Яна ведае пра фляшку з мілосным пітвом?

М а р к а. Не. А Трышчан?

Б р а г і н я. І ён не ведае.

Задумваюцца кожны пра сваё.

М а р к а, Б р а г і н я *(разам)*. Я думаю, што... *(Замайкаюць.)*

Б р а г і н я (*вінавата*). Прабачце, ваша вялікасьць.

М а р к а (*незадаволена*). Дык вось, я думаю, што ім пра гэта ведаць не трэба.

Б р а г і н я. Вы правільна думаеце, ваша вялікасьць! Калі даведаецца каралева, яна заб'ецца ад гора, а калі даведаецца Трышчан (*азіраецца*) – ох, калі даведаецца Трышчан...

М а р к а. Ён заб'е цябе. І правільна зробіць.

Б р а г і н я. Ваша вялікасьць!

М а р к а. Калі хочаш, каб гэтага не здарылася, то маўчы і слухай мяне ўважліва, не перапыняючы. (*Адхінае пляш і здымае з паса фляшку*.) Гэтую фляшку...

Б р а г і н я. Ха, знаёмая фляшачка!.. (*Сустрэўшы гнейны позірк караля Маркі*.) Прабачце, ваша вялікасьць.

М а р к а. Гэтую фляшку дала мне каралева Арлендэй і сказала, што калі Трышчан з Іжотай вып'юць з яе, яны перастануць кахаць адно аднаго. (*Глядзіць на Брагіню*.) Што маўчыш? Ты не зразумела?

Б р а г і н я. Я ўсё зразумела, ваша вялікасьць, але вы забаранілі мне гаварыць. (*Убок*.) Акрамя таго, у мяне ёсць адно пытанне, але пакіну я яго лепш пры сабе.

М а р к а. Складанасць у тым, што Трышчан з Іжотай павінны выпіць з фляшкі адначасова і не ведаючы, што п'юць.

Б р а г і н я (*убок, але недастаткова ціха*). А хто будзе ведаць, што яны п'юць?

М а р к а (*пачуўшы*). Ты.

Б р а г і н я (*спалохана*). Я?

М а р к а. Ты нальеш ім пітво ў кубкі і дасі выпіць.

Б р а г і н я. А пасля?

М а р к а. Пасля Трышчан адправіцца вандраваць па свеце, мы з Іжотай будзем у згодзе правіць каралеўствам, ну а ты можаш выбраць: альбо вандраваць з Трышчанам, альбо жыць у палацы пры Іжоце.

Б р а г і н я. Толькі не вандраваць! Пашкадуўце няшчасную дзяўчыну, ваша вялікасьць! У мяне бакі баляць ад начлегаў на мулкіх паходных ложках, а ў бялізне, прабачце, вядуцца вошы. Я не хачу есці

ў брудных харчэўнях, а мыцца ў халоднай рэчцы. Бр-р!
А яшчэ гэтая нязручная мужчынская вопратка і штод-
зённае гарцаванне на кані!

М а р к а (*устае з-за стала*). Добра, застанешся
з намі ў палацы.

Б р а г і н я (*кланяецца*). Дзякуй, ваша вялікасць!
А як Трышчан сустрэнецца з Іжотай?

М а р к а (*стомлена*). Прыедзе заўтра ў палац.
Каралева хворая, апошнімі днямі рэдка ўстае з лож-
ка. Трышчан пераапрунецца лекарам, ты зробішся яго-
ным вучнем. Мяне ў палацы не будзе.

Б р а г і н я (*нясмела*). Лекары не носяць з сабой
мяча...

М а р к а. Вядома. Ты мне не верыш? Думаю, кара-
леўскага слова дастаткова, каб адчуваць сябе ў бяспецы.

Б р а г і н я. Што вы, ваша вялікасць! Я зусім не
пра тое. Я падумала, што цяжка будзе пераканаць
Трышчана пераапрунецца ў вопратку лекара і пайсці
ў палац без мяча. Ён з ім нават спіць, што прыносіць
недасведчаным дзяўчатам пэўныя клопаты.

М а р к а. Вось ліст да Трышчана ад Іжоты. (*Вы-
мае з кішэні скручаны пергамент.*) У ім яна просіць
свайго каханага наведаць яе, цяжка хворую...

Б р а г і н я (*перапыняе*). Каралева вельмі хворая?

М а р к а. ...пераапрунуўшыся лекарам. (*Аддае
ліст Брагіні.*)

Б р а г і н я. Ліст сапраўды пісала пані Іжота?

М а р к а. Так, у вялікай таямніцы. Нават я пра
яго нічога не ведаю. Ты зноў мне не верыш?

Б р а г і н я. Я проста ведаю сваю гаспадыню. Не
магла яна такое прыдумаць: таемны ліст, вопратка
лекара. “Падман, зноў падман”, — сказала б яна.

М а р к а (*здзіўлена*). А яна менавіта так і сказа-
ла. Спачатку. Але пасля яе пераканалі ды ўзяліся да
таго ж перадаць ліст проста ў рукі Трышчану.

Б р а г і н я (*здзіўлена*). Хто?

М а р к а. Адзін надзейны чалавек на імя Аўдрэт,
якому яна не прыстаўляла да грудзей кінжала, не
загавала паказаць твар. (*Накідвае на галаву капю-
шон і ідзе да дзвярэй.*) Да сустрэчы ў палацы.

Б р а г і н я. Вы ж казалі, што вас там не будзе, пане кароль!

М а р к а. Ах так, праўда! Я забыўся. (*Адчыняе дзверы.*)

Б р а г і н я (*бяжыць найздагон*). А фляшку, ваша вялікасць? Вы не аддалі мне фляшку з мілосным пітвом!

М а р к а (*азірнаўшыся*). Я аддам яе табе ў палацы. (*Выходзіць.*)

Б р а г і н я (*злосна*). У якім цябе не будзе... Каб ты здох, ваша вялікасць. (*Стаіць разгубленая пасярод пакоя з лістом у руках.*) Што ж мне цяпер рабіць? Каму служыць? Каралю? Каралеве? Трышчану? Ці самой сабе? (*Падыходзіць да ложка і трасе Трышчанна.*) Трышчане! Пане Трышчане, прачніцеся!

Трышчан падхопліваецца і хапаецца за меч.

Т р ы ш ч а н. Што здарылася? (*Азіраецца.*) Хіба ўжо раніца?

Б р а г і н я. Не можам мы чакаць раніцы. Пані Іжота кліча вас да сябе.

Т р ы ш ч а н. У палац караля Маркі? Нічога не разумею.

Б р а г і н я. Вось ліст, прачытайце – і ўсё зразумеце. Толькі хутчэй.

Брагіня аддае Трышчану ліст. Пакуль Трышчан чытае, Брагіня апранае яго.

Т р ы ш ч а н (*уголас*). "...як рыба без вады жыць не можа, так і я без цябе не магу жыць". Бедная Іжота! Яна памірае, бо не можа без мяне. Каханая мая! (*Цалуе ліст.*) Але што за блазенская прыдумка з пераапрапаннем у лекара?

Б р а г і н я. А як іначай мы прабярэмся ў замак і трапім у палац? "Добры дзень, дзядзечка, гэта я, ваш пляменнік Трышчан, прыехаў наведць сваю хворую цётчак", – скажаце вы каралю, так?

Т р ы ш ч а н (*важна*). Пераапрапанне ў вопратку лекара пярэчыць гонару рыцара. Ты як збрыяноса найвялікшага рыцара ў свеце павінна гэта ведаць.

Б р а г і н я (*злосна*). А пераагрананне вяляжанкі ў вопратку збраяноса не пярэчыць гонару найвялікшага рыцара ў свеце?

Т р ы ш ч а н. Не, бо пераагранашся ты, а не я. Апрача таго, я чуў ад Іжоты баладу нейкага вандроўнага рыцара, у якога збраяносам была дзяўчына. Паэт гэта ўхваляў.

Б р а г і н я. А я чула ад пані Іжоты баладу пра нейкага вандроўнага рыцара, які пераагрануўся ў лахманы жабрака, каб толькі пабачыць сваю каханую. Згадзіцеся: выбраўшы для вас вопратку лекара, а не лахманы жабрака, вашая каханая выявіла добры густ. Паэты гэта ўхваляць.

Т р ы ш ч а н. Ты думаеш? Хм, можа, і сапраўды. А меч? Лекары не носяць мячы.

Б р а г і н я. Вы не на вайну едзеце, а да сваёй каралевы.

Т р ы ш ч а н. А кароль? Праўда, Іжота піша, што яго не будзе заўтра ў палацы, але...

Б р а г і н я. Вы не верыце пані Іжоце?

Т р ы ш ч а н. Я не веру каралю Марку.

Б р а г і н я. А мне вы верыце?

Т р ы ш ч а н. Як самому сабе, Брагінечка. (*Абдымае па-сяброўску Брагіню.*)

Б р а г і н я. Тады – у палац. Па дарозе заедзем у мястэчка, расстараемся лекарскую вопратку і фальшывую бараду.

Т р ы ш ч а н. А барада навошта?

Б р а г і н я. Што за лекар без барады? Блазнаваць дык блазнаваць, пане Трышчане!

Выходзяць з пакоя.

З’ява сёмая

Спачывальня каралевы Іжоты. Іжота сядзіць на ложку і чытае ўголас нейкі рукапіс. Непрыкметна ў спачывальню ўваходзіць кароль Марка. Стаўшы так, каб Іжота яго не бачыла, слухае.

І ж о т а (*чытае*). “І назаўтра Трышчан убраўся ў зброю й паехаў за рыцарам Блерыжам, і дагнаў яго на полі й гукнуў: “Рыцару, сцеражыся мяне!” Блерыж абярнуўся і ўзяў шчыт і дзіду, і абодва яны былі вялікае добрасці. Скочылі яны адзін на аднаго і ўдарыліся гэтак моцна, што дрэўкі дзіды паламаліся і абодва разам з коньмі пападалі на зямлю. І адразу падхапіліся і пачалі ганяцца па полі, як ільвы, наскокваючы адзін на аднаго, як рыцары, якім няма роўні ні блізка, ні далёка. Прыбіваў Блерыж Трышчана, і той адбіваўся мечам і шчытом і падаў на калені пад моцнымі Блерыжавымі ўдарамі, а калі Трышчан прыбіваў Блерыжа, той адбіваўся мечам і шчытом і падаў на калені пад моцнымі Трышчанавымі ўдарамі. І пад канец бітвы Трышчан адкінуў шчыт, узяў меч у абедзве рукі й, не ўхіляючыся, прыступіў да Блерыжа і выцяў яго магутным ударам па шаломе. І Блерыж упаў на зямлю і ляжаў доўгі час, не ведаючы, дзень стаіць ці ноч. Тады Трышчан злітаваўся і сказаў пераможанаму рыцару Блерыжу: “Дарую табе жыццё, каб ты ездзіў і славіў паўсюль каралеву Іжоту – маю ўкаханую пані”. (*Згортвае рукапіс.*) Як хутка разносіцца па свеце слава пра Трышчанавы подзвігі.

М а р к а. І пра яго ўкаханую пані, каралеву Іжоту. (*Падыходзіць да ложка.*)

І ж о т а. Кароль! (*Узнімаецца з ложка, каб прывітаць караля.*) Я не чула, як вы ўвайшлі.

М а р к а (*забірае ў Іжоты рукапіс*). Я, відаць, абвяшчу сярод паэтаў турнай у гонар Трышчана, і таму, хто распавядзе найлепшую небыліцу пра подзвігі майго пляменніка, загадаю ў якасці ўзнагароды заліць у горла расплаўленага золата. Так, здаецца, абыходзяцца каралі з паэтамі ў паданнях? Глядзіш, і я праслаўлюся.

І ж о т а. Гэта будзе нядобрая слава.

М а р к а. А вы, каралева, ці добрую славу прынеслі свайму мужу? Чытаў я, што пішуць пра мяне паэты ў вершах пра каханне Трышчана ды Іжоты.

І ж о т а (*апусціўшы вочы*). Я ведаю, што вінаватая перад вамі.

М а р к а. Раней вы хоць адмаўлялі сваю віну, сумленна хлусілі. Цяпер абьякава прызнаецеся ўва ўсім.

І ж о т а. Я стамілася хлусіць. І я... хутка памру. (*Знясілена апускаецца на ложка.*)

М а р к а (*крычыць*). Чаму вы, чаму ён?! (*Апамятайшыся.*) Прабачце, каралева, я вас стаміў. (*Данамагае Іжоце ўладкавацца ў ложку і вяртае ёй рукі.*) Я зусім забыўся, што вы хворая.

І ж о т а. Дзіўна, але мне сёння добра, як ніколі. Я прачнулася раніцай з адчуваннем неверагоднай лёгкасці і празрыстасці, нібы сатканая з паветра і святла. Мне здаецца, што хвароба пакінула мяне, бо ўжо зрабіла сваю справу.

М а р к а. Сёння ў палацы нейкі новы лекар, клянецца, што можа вас вылечыць. (*Углядаецца ў твар Іжоты.*)

І ж о т а. Вы яго бачылі?

М а р к а. Не. З ім размаўляў наш прыдворны медык. Я сустрэнуся з ім, калі ён вас вылечыць. А пакуль я вымушаны вас пакінуць, мая дарагая. (*Выходзіць са спачывальні.*)

І ж о т а (*усхвалявана*). Трышчан! Гэта мусіць быць Трышчан! (*Спрабуе прывесці сябе ў парадак.*)

У спачывальню зазірае Незнаёмы ў плашчы, з накінутым на галаву капюшонам.

Н е з н а ё м ы. Ваша высокасць, ён прыйшоў. Ён тут...

І ж о т а. Ах, Аўдрэт, не ведаю нават, як табе дзякаваць! Калі б не ты... Але кліч яго, кліч, што ты стаіш!

Незнаёмы кланяецца і знікае за дзвярыма. Праз хвіліну ў спачывальні з'яўляецца Трышчан, пераапануты ў лекара, за ім услед – Брагіня, пераапанутая ў лекарскага вучня, і Незнаёмы. Трышчан кідаецца да Іжоты, Брагіня і Незнаёмы застаюцца ў парозе.

Трышчан Іжота!

Іжота. Трышчане! *(Углядаецца ў незнаёмы барадаты твар.)* Няўжо гэта ты?

Трышчан. Я, я, Іжота!

Трышчан і Іжота абдымаюцца. Незнаёмы расхінае плашч, здымае з паса фляшку і аддае Брагіні.

Незнаёмы. На, і хутчэй дай ім выпіць. Я не магу бачыць, як яны абдымаюцца.

Брагіня *(шэптам)*. Вы абяцалі, што вас не будзе ў палацы, ваша вялікасць! А калі б я ведала, што вы прыйдзеце разам з намі ў спачывальню...

Незнаёмы. Мяне няма. Ёсць Аўдрэт, служка каралевы. Ну, калі яны перастануць абдымацца? Я не вытрымаю!

Брагіня *(спалохана)*. Вы далі слова, ваша вялікасць!

Трышчан *(выпусціўшы Іжоту з абдымкаў)*. Мілая, я баюся задушыць цябе ў абдымках.

Іжота. Не бойся, мілы. Памерці ў тваіх абдымках – якое шчасце!

Трышчан і Іжота мілуюцца.

Незнаёмы. Шкада, што ў гэтай фляшцы не атрута.

Брагіня. Вы ўпэўнены ў гэтым, ваша вялікасць?

Незнаёмы. А ты правер.

Трышчан. Але я прыйшоў не дзеля таго, каб ты памерла. Я прыйшоў цябе выратаваць. Я – лекар!

Іжота. Калі б не голас, я цябе не пазнала б. Твая рудая барада... *(Смяецца, як дзіця.)*

Трышчан *(збянтэжана)*. Вельмі жаклівая? Зараз я здыму яе. *(Азіраецца.)* Твайму служку можна давяраць?

Іжота. Так, гэта Аўдрэт. Менавіта ён прыдумаў, як табе прабрацца ў палац. *(Глядзіць на Брагіню.)* А твой служка? Яго твар падаўся мне знаёмым.

Трышчан здымае бараду. Незнаёмы ветліва кланяецца (магчыма, дзеля таго, каб яшчэ больш схаваць твар пад капюшонам плашча). Брагіня кланяецца Іжоце.

Трышчан. А гэта... (зірнуўшы на Брагіню) гэта таксама надзейны чалавек. Але што мы ўсё пра служак, Іжота? Хіба дзеля іх мы сустрэліся? (Да служак.) Прэч! (Цалуе Іжоту.)

Іжота (да служак). Пакіньце нас, калі ласка. (Цалуе Трышчана.)

Трышчан. Каханая мая!

Іжота. Мілы мой!

Трышчан і Іжота мілуюцца, не зважаючы больш на Брагіню і Незнаёмага.

Незнаёмы. Пакінуць іх адных? Ніколі! (Да Брагіні.) Зрабі што!

Брагіня. Што я магу зрабіць? Калі я зараз перашкоджу Трышчану, ён мяне заб'е!

Незнаёмы. А калі не перашкодзіш, я заб'ю вас абайх! (Скідае з сябе плашч і ператвараецца ў караля Марку.)

Брагіня (у адчай). О Божа! (Спрытна падбірае плашч і накідвае яго на караля Марку.) Прыдумала, ваша вялікасць!

Брагіня выштурхоўвае Незнаёмага за дзверы і знікае ўслед за ім, але праз хвіліну вяртаецца.

Брагіня. Пан Трышчане! Пане Трышчане!

Трышчан адрываецца ад Іжоты і кідае гнеўны позірк на Брагіню.

Трышчан. Ты яшчэ тут?!

Брагіня. Цішэй, цішэй, там – кароль Марка!

Трышчан. Ён у палацы?

Іжота. Мы загінулі. Ратуйся, Трышчан!

Трышчан. Здрада! Дзе мой меч?! (Дарэмна шукае меч.)

Брагіня. Дзе ваша барада? Вы забыліся, што вы – лекар? Супакойцеся, пане Трышчане, і бярыцеся за справу. Я падрыхтую лекі.

Брагіня вымае з лекарскага куфэрка фляшку, два кубачкі і разлівае пітво з фляшкі па кубачках. Трышчан нарэшце знаходзіць і прыладжвае да твару бараду. Іжота

сядае на ложкак і назірае за дзвярыма. Дзверы адчыняюцца, і паказваецца галава караля Маркі.

М а р к а. Ну, як поспехі?

І ж о т а. Ах, пане кароль!

Т р ы ш ч а н (*накланіўшыся*). Прычыны хваробы я высветліў, ваша вялікасць, зараз дам каралеве прыняць лекі.

М а р к а. Не забудзься, кастапраў, спачатку прыняць іх сам. Такі звычай пры каралеўскім двары.

Б р а г і н я. Мой гаспадар ведае гэты звычай, ваша вялікасць. (*Падносіць кубачкі Трышчану і Іжотце.*) Прапу вышціць, ваша высокасць, і вам стане лепш.

І ж о т а. На жаль, я не веру ў лекі.

Трышчан і Іжота бяруць кубачкі. Трышчан вока-мгненна апаражняе свой кубачак, Іжота няспешна п'е са свайго. Кароль Марка ў дзвярах і Брагіня ля ложка з хваляваннем назіраюць за імі.

М а р к а (*шэптам*). Здзейснілася!

Выпіўшы пітво, Трышчан з недаўменнем зазірае ў парожні кубачак, пасля глядзіць на Іжоту, на Брагіню і нарэшце на караля Марку. На твары Трышчана з'яўляецца шчаслівая дзіцячая ўсмешка.

Т р ы ш ч а н (*радасна*). Дзядзечка Марка! (*Падае як нежывы на падлогу.*)

І ж о т а (*спалохана*). Трышчан!!!

Б р а г і н я (*істэрычна*). Забойца! Ты атруціў яго!

Брагіня кідаецца на караля Марку і, выхапіўшы ў яго з-за пояса кінжал, уносіць над галавой. Кароль Марка адбірае ў Брагіні кінжал і адштурхоўвае яе ад сябе так, што яна падае на падлогу побач з Трышчанам. Пры гэтым з галавы Брагіні спадае каптур, адкрываючы капу валасоў.

М а р к а. Ты сама атруціла яго, дурніца!

І ж о т а. Брагіня. (*Падае як нежывая на ложкак.*)

М а р к а. Не, гэтага не можа быць! Іжота!

Выпусціўшы з рук кінжал, кароль Марка кідаецца да Іжоты і спрабуе яе ажывіць. Брагіня плача над Трышчанам.

М а р к а. Гэта не я, Іжота! (*Трасе Іжоту.*) Вярніся да мяне, гэта не я! (*Плача.*) Што я нарабіў!

Б р а г і н я. Ты атруціў іх абаіх, вар'ят!

М а р к а. Не, гэта не я. Я толькі аддаў табе фляшку, што пакінула мне маці Іжоты. Гэта ты, ведзьма, атруціла каралеву!

Б р а г і н я. Вар'ят! Вар'ят!

Брагіня ў сутаргах б'ецца над Трышчанам. Нечакана Трышчан выдае незадаволены стогн і расплюшчвае вочы.

Т р ы ш ч а н. Брагіня, перастань трэсці мяне!

Брагіня адскоквае ад Трышчана, нібы апёкшыся.

Б р а г і н я. Ён жывы!

М а р к а. Жывы?

Трышчан прыўзнямаецца і аглядаецца, спрабуючы зразумець, што адбываецца вакол яго. Брагіня кідаецца да Трышчана, абмацвае, абдымае, цалуе.

Б р а г і н я. Пане Трышчане! Мілы Трышчане! Ты жывы!

Трышчан. А што здарылася? Быў двубой? Я забіты? Нічога не памятаю. (*Абмацвае сябе і знаходзіць баряду.*) А гэта што такое? (*Здымае баряду і разглядае яе.*)

М а р к а. Але калі ён не атруціўся, чаму атруцілася Іжота?

Брагіня, жвавая, нібы ртуць, падбягае да ложка і нахіляецца над Іжотай. Дакранаецца да скроні, бярэ за руку і пераконваецца, што Іжота – жывая.

Б р а г і н я. А хто вам сказаў, ваша вялікасць, што каралева атруцілася? Яна проста страціла прытомнасць.

М а р к а. Страціла прытомнасць? (*Абдымае непрытомную Іжоту.*) Мая каралева!

Б р а г і н я. Ну вядома, мой кароль. (*Гарэзліва ўсміхнуўшыся, цалуе караля і ўжо ляціць да Трышчана.*) Вы ачунялі, мой гаспадар? (*Цалуе Трышчана.*)

Т р ы ш ч а н. Што, нарэшце, тут адбылося? (*Да караля Маркі.*) Можа, вы, дзядзечка, мне растлумачыце? І хто гэтая жанчына ў вас на каленях? Чаму вы назвалі яе каралевай?

М а р к а. Што? Што ты сказаў? Ты не ведаеш, хто гэтая жанчына? (*Выпускае Іжоту з абдымкаў, Брагіня падхоплівае яе і асцярожна ўкладвае ў ложак.*) Паўтары яшчэ раз сваё пытанне, пляменніча.

Кароль Марка падыходзіць да Трышчана, дапамагае яму ўстаць з падлогі і ўсаджвае за стол.

Т р ы ш ч а н (*паціскаючы плячыма*). Я спытаў, хто гэтая жанчына і чаму вы назвалі яе каралевай. Хіба вы ажаніліся, дзядзечка? (*Пазяхае.*)

М а р к а (*да Брагіні*). Ён яе не памятае. Ён забыўся на яе.

Б р а г і н я (*да Маркі*). Так, і забыўся на ўсё, што было з ёй звязана. Пітво падзейнічала! Трышчан і Іжота больш не кахаюць адно аднаго.

М а р к а. Я не хачу, каб яны нават пазнаёмліся. Зараз жа выбірайцеся з палаца, і каб вочы мае вас не бачылі!

Б р а г і н я (*абурана*). І я? Вы ж абяцалі пакінуць мяне пры каралеве, ваша вялікасць!

М а р к а. Ты здзейсніла замах на жыццё караля, і цябе зараз чакае смяротнае пакаранне. Дарэчы...

Б р а г і н я. Не трэба, не трэба, ваша вялікасць. Я ўжо адчула ў сабе прагу да вандраванняў. Калі выпраўляцца?

М а р к а. Я сказаў: зараз жа. Прыдумай для Трышчана якую-небудзь важную прычыну.

Б р а г і н я. Мне і прыдумляць не трэба. Мы выпраўляемся да караля Артыгуша на найвялікшы рыцарскі турнай у свеце.

Трышчан, якому абрыдла перашэптванне караля Маркі з Брагіняй, з усяе сілы стукае кулаком па стале. Кароль Марка і Брагіня спалохана глядзяць на Іжоту, але тая па-ранейшаму ляжыць нерухома.

Т р ы ш ч а н. Чаго вы перашэптваецеся? Я што – смяротна хворы? Чаму вы пазіраеце на мяне як на вар’ята?

Б р а г і н я. Пане Трышчане, я вам усё растлумачу. Пасля таго, як рыцар Блерыж разламаў аб вашу

галаву лаву, з вашай памяццю...

Трышчан (*узнімаецца з-за стала*). Што? Дзе гэты хам?

Брагіня. Ён чакае вас на турнаі рыцараў Круглага Стала. Турнай заўтра пачынаецца, нам трэба спяшацца.

Трышчан. О, я сустрэнуся з Анцалотам Азёрным і нарэшце пабачу каралеву Жанібру! (*Да караля Маркі.*) А вы мяне адпусціце, дзядзечка?

Марка. А нягож, пляменніча. (*Паляпвае Трышчана па плячы.*) Інакш каралева Жанібра мне не даруе.

Трышчан (*да Брагіні*). Едзем! Вось толькі дзе мой меч і даспехі?

Брагіня. Ваш меч, даспехі і вопратку забраў рыцар Блерыж у якасці трафея!

Трышчан. Якая ганьба! (*Хапаецца за галаву*.) Што ж мне рабіць?

Брагіня. Ды вось, ваш дзядзечка абяцаў падараваць вам новую зброю і даспехі. Праўда, ваша вялікасць?

Марка (*гнеўна*). Што?! (*Скарыўшыся.*) Ах так, праўда. Скажыце майму каралеўскаму збройніку, што я загадаў выдаць свайму пляменніку Трышчану зброю і даспехі для ўдзелу ў турнаі рыцараў Круглага Стала.

Трышчан (*усхвалявана*). Дзякуй вам, дзядзечка!

Марка. Бывай, пляменніча!

Трышчан і Іжота накіроўваюцца да дзвярэй, і тут іх даганяюць словы Іжоты.

Іжота. Трышчане, не пакідай мяне адну!

Кароль Марка і Брагіня паварочваюцца і аслупянела глядзяць на Іжоту. Трышчан азіраецца, але не разумее, чаго ад яго хочуць. Іжота сядзіць на ложку і працягвае рукі да Трышчана.

Іжота. Трышчане, мілы, вазьмі мяне з сабой!

Трышчан (*да Брагіні*). Я нічога не разумю. Што хоча гэтая жанчына?

Брагіня. Яна трызніць. (*Шэптам.*) Уцякайма, пане Трышчане. (*Выштурхоўвае Трышчана з пакоя*

і, падабраўшы з падлогі кінуты кінжал, таксама знікае за дзвярыма.)

І ж о т а (адчайна). Трышчан!

М а р к а (ашалела). Яна не забылася на яго. Яна кахае яго па-ранейшаму. Мяне ашукалі! Варта! Варта, затрымаць іх! (Выбягае з пакоя.)

І ж о т а (плача). Трышчане, вярніся. Я памру без цябе, Трышчане.

З’ява восьмая

Ноччу ў садзе перад палацам караля Маркі. Нерухомыя цені дрэў пад месячным святлом выразна праектуюцца на сцяну палаца, але вось з’яўляюцца на сцяне і два рухомыя чалавечыя цені. З-за дрэў паказваюцца Трышчан і Брагіня.

Б р а г і н я. Здаецца, нікога няма. Можам перавесці дух. Яны шукаюць нас у палацы.

Т р ы ш ч а н. Альбо чакаюць у засадзе ля замкавай брамы.

Б р а г і н я. Ох, пане Трышчане, калі б вам не папчасціла адабраць меч у першага ж ваяра, мы б не выбраліся з палаца.

Т р ы ш ч а н. Мне дапамог твой кінжал.

Б р а г і н я. Падзякуем каралю, каб ён спрах, гэта ягоны кінжал.

Т р ы ш ч а н. Можа, нарэшце ты скажаш, чаму дзядзечка хоча забіць мяне?

Б р а г і н я. Занадта доўгая гісторыя, каб яе зараз распавядаць. Досьць таго, што вы пераканаліся ў яго намерах.

Т р ы ш ч а н. О, так, ён быў як шалёны і крычаў ваярам: “Забіце іх! Пасячыце гэтых сабак на кавалкі!” Не будзь ён маім дзядзькам і каралём, за такія словы я выклікаў бы яго на двубой.

Б р а г і н я. Не спадзявайцеся, што ён прыме ваш выклік. Ён хутчэй пырне вас з-за рога кінжалам. Так што давайце думаць, як нам выбрацца з замка.

Т р ы ш ч а н. Я ўсё ж такі хацеў бы пабачыць, што робіцца ля брамы.

Б р а г і н я. Нам варта змяніць вопратку. Усе шукаюць лекара і яго вучня. Калі б мы выглядалі як два каханкі-прыдворныя... Няўжо ў такую гожую ноч ніхто не выберацца ў сад на спатканне?

Т р ы ш ч а н. Пасля таго прыпалаху, які мы паднялі ў палацы, на гэта разлічваць цяжка. Але пашукаем. Пойдзем паасобку, але будзем трымацца недалёка адно ад аднаго. Калі што якое – сустракаемся тут.

Трышчан і Брагіня знікаюць між дрэў. Нейкі час у садзе перад палацам бязлюдна, але вось на сцяне зноў з'яўляюцца два рухомыя цені. З-за дрэў паказваюцца каралева Іжота і Незнаёмы, як заўсёды захутаны ў плашч.

Н е з н а ё м ы. Ваша высокасць, мы іх не знойдзем. Пэўна, яны даўно ўжо выбраліся з замка.

І ж о т а. Не. Маё сэрца падказвае, што Трышчан недзе тут.

Н е з н а ё м ы. Калі так – толькі вашае сэрца, каралева, здолее адшукаць Трышчана. Ваярам караля Маркі гэта не ўдалося. Але ці хопіць вам сілаў, ваша высокасць?

І ж о т а. Я павінна яго пабачыць, Аўдрэт. Мы мусім іх знайсці.

Н е з н а ё м ы. Што ж, паспрабуем. Пойдзем паасобку, але будзем трымацца недалёка адно ад аднаго.

Іжота і Незнаёмы знікаюць у цемры. Зноў нейкі час у садзе перад палацам бязлюдна, потым з'яўляецца Брагіня ў жаночым уборы.

Б р а г і н я (шэптам). Пане Трышчане! Вы тут?.. Няма. Вопратку знайшла, а Трышчана згубіла. Невярагодна, але сустрэла сваю прыяцельку – каралевіну служку. Бедная дзяўчына злякалася, калі пабачыла мяне з кінжалам у руцэ. Не магла даць веры, што гэта я. Смешна, яна прыйшла на спатканне, а кавалер збаяўся. (*Прыглушана ўскрыквае.*) А можа, яго злавіў Трышчан?

Размаўляючы сама з сабой, Брагіня не заўважае, як зладу падкрадаецца да яе Іжота. Іжота адной рукой хапае Брагіню за валасы, другой прыстаўляе кінжал да горла.

Б р а г і н я (зноў ускрыквае). Ай!

І ж о т а. Ціха! Кінь кінжал! Так. Не калаціся, я пакуль не збіраюся цябе забіваць.

Б р а г і н я. Хто ты?

І ж о т а. Будзеш адказваць на мае пытанні. Дзе Трышчан?

Б р а г і н я. Не ведаю. Ой!

І ж о т а. Дык дзе Трышчан?

Б р а г і н я. Я яго згубіла. Ой!

І ж о т а. Апошні раз пытаю: дзе Трышчан?

Б р а г і н я. Ой! Павінен прыйсці сюды.

І ж о т а. Вось ты і здрадзіла свайму гаспадару, дзяўчына! А я лепш згадзілася б памерці.

Іжота апускае кінжал і адштурхоўвае ад сябе Брагіню. Спалоханая Брагіня падае на зямлю.

Б р а г і н я (*узняўшы галаву*). Каралева!

І ж о т а (*пагардліва*). “Бедная дзяўчына злякалася, калі пабачыла мяне з кінжалам у руцэ”. А ты не злякалася? Збраяноса найвялікшага рыцара ў свеце! Турнаі, пагулянкі, начлегі ў карчме і пад голым небам! Затое пад бокам у Трышчана!

Б р а г і н я (*апусціўшы галаву*). Не я выбірала свой лёс, пані. Вы самі выштурхнулі мяне прэч пасля таго, як я выратавала вас на шлюбным ложку.

І ж о т а. О, ты з радасцю кладзешся замест мяне ў ложка! І да караля Маркі, і да Трышчана! Распусная дзеўка!

Б р а г і н я. Я не заслужыла гэтых словаў. (*Плача, закрывшы твар рукамі.*)

І ж о т а. На гэтым свеце лепш нарадзіцца служкай, чым каралевай. Тады ты можаш скакаць на кані побач са сваім каханым, падносіць яму стравы і віно, ахоўваць яго сон. Тады табе не трэба сядзець на троне побач з нялюбым мужам, дбаць пра гонар роду, а ноччу заходзіцца ад слёз і кусаць локці ад адчаю і безвыходнасці нават не ў адзіноце, о не, а зноў-такі — пры нялюбым мужу!

Іжота падыходзіць да Брагіні, гладзіць яе па галаве. Брагіня абдымае ногі сваёй гаспадыні і плача.

І ж о т а. Ну. Супакойся. Не плач. (*Сядзе побач з Брагіняй.*) Мяне б хто суцешыў.

Б р а г і н я (*усхліпвае*). Мая гаспадыня, я вас так люблю!

І ж о т а (*сумна*). Дзякуй. Хоць нехта яшчэ любіць бедную Іжоту.

Б р а г і н я. Вам не трэба сустракацца з Трышчанам.

І ж о т а (*адсунуўшыся*). Што? (*Гнейна.*) Хто ты такая, каб...

Б р а г і н я (*упарта*). Вам не трэба сустрэкацца з Трышчанам, гаспадыня. Ён вас не кахае.

І ж о т а (*апусціўшы плечы*). Ну, дзякуй за добрую параду. І за тваю любоў таксама. Каго ж ён кахае? Цябе?

Б р а г і н я (*смяецца*). Што вы! Мне ён не кахае і ніколі не кахаў. Мне здаецца, ён увогуле нікога не кахаў, акрамя вас. Але цяпер ён і вас не кахае, бо не сам ён вас кахаў... Ой!

І ж о т а (*строга*). Што за глупства ты вярзеш? Я заблыталася ў тваіх “кахае — не кахае”.

Б р а г і н я. Я сама заблыталася. (*Прыняўшы рашэнне.*) Добра. Пані Іжота, ці вы цвёрда вырашылі сустрэцца з Трышчанам?

І ж о т а. Так.

Б р а г і н я. І што б я ні казалася, я не змагу пераканаць вас адмовіцца ад сустрэчы?

І ж о т а. Ніхто не зможа мяне ў гэтым пераканаць.

Б р а г і н я. Так я і думала. Тады я мушу вам нешта сказаць, але прашу не пераказваць гэтага Трышчану. Як даўно вы яго кахаеце, пані Іжота?

І ж о т а. Табе не здаецца, Брагіня, што гэтае пытанне – не з тых, якія служкі задаюць каралевам?

Б р а г і н я (*настойліва*). Як даўно вы кахаеце пана Трышчана, ваша высокасць? Ці даўней, чым калі мы плылі на караблі, і было горача, і...

І ж о т а (*здаецца*). Я кахаю Трышчана ад таго імгнення, як упершыню яго пабачыла пры двары майго бацькі, караля Арленды.

Б р а г і н я (*сама сабе*). Вось чаго я баялася! Вось чаго не ўлічыў кароль Марка!

І ж о т а (*захутваецца*). Мусіць, я замерзну раней, чым даслухаю цябе. (*Азіраецца.*) Дзе Трышчан?

Б р а г і н я. Прабачце мне, гаспадыня. Там, на караблі, калі мы плылі з Арленды ў Карнаваль, вы з Трышчанам выпадкова выпілі чароўнае мілоснае пітво. Яно прызначалася для вас з каралём Маркам.

І ж о т а. Мы з Трышчанам выпілі міласнае пітво?
Што за прыдумкі? Адкуль яно ўзялося?

Б р а г і н я. Яго дала мне ваша маці, каралева
Арлендыі, бо клапацілася, каб дачка яе была шчаслі-
вая ў шлюбе.

І ж о т а. Мая клапацлівая маці... Што яна паду-
мала, калі, прыехаўшы ў Карнаваль, пабачыла сваю
дачку цяжка хворую і вельмі нешчасліваю?

Б р а г і н я. Падумала, што трэба вас ратаваць, і
перадала яшчэ адно чароўнае пітво, гэтым разам – ад
міласці.

І ж о т а. Каму перадала? Навошта?

Б р а г і н я. Вашаму мужу, каралю Марку. Каб
вылечыць вас ад кахання да Трышчана. Кароль пры-
мусіў мяне даць вам гэтыя лекі.

І ж о т а. О Божа! Хіба ад кахання можна выле-
чыць, дурнічка?

Б р а г і н я (*упэўнена*). Можна. Трышчан выле-
чыўся. Ён зусім на вас забыўся, пані Іжота. Нават
імя не памятае.

І ж о т а. Значыць, ён мяне ніколі па-сапраўднаму
не кахаў. (*Узнямаецца*.) Як проста: выпіў келіх –
пакахаў. Выпіў другі – забыўся.

Б р а г і н я. Але так, як вас тады, ён нікога ніколі
не кахаў і не пакахае. (*Узнямаецца*.)

І ж о т а. Выходзіць, сваім шчасцем я, каралева
Іжота, абавязана табе, служцы Брагіні? І няшчасцем
таксама? Ведаеш, мне здаецца, табе трэба як мага хут-
чэй выбірацца з замка і ніколі тут не паказвацца.

Б р а г і н я (*бесклапотна*). Ведаю, мая гаспадыня,
мне ўжо гэта казаў кароль Марка.

І ж о т а (*ціха*). Зрэшты, мяне ты можаш ужо не
баяцца. (*Заўважае Брагініну ўсмешку*.) А чаму гэта
ты радуешся?

Б р а г і н я. Радуюся? Што вы, мая гаспадыня!
З якой нагоды мне радавацца?

І ж о т а (*глядзіць на Брагіню*). Хочаш, скажу,
з якой? Ты баялася, што, калі распавядзеш мне ўсё гэта,
я расплачуся, кінуся ў істэрыку альбо страчу пры-
томнасць, так? Ты забылася, дурнічка, што я каралева?

Б р а г і н я (*вінавата*). Ваша высокасць...

І ж о т а. Ты забылася, што дома, у Арлендыі, я не толькі спявала ды танчыла, але яшчэ скакала на кані, палявала на дзікіх звяроў і лепш за ўсіх воўў майго бацькі страляла з лука? Ах!..

Іжота хістаецца, але Брагіня і Трышчан, які нарэшце вярнуўся, падхопліваюць яе.

Б р а г і н я. Ваша высокасць!

Т р ы ш ч а н. Што з ёй?

І ж о т а (*забыўшыся*). Трышчане...

Т р ы ш ч а н (*да Брагіні*). Хто гэта? Яна мяне ведае?

Б р а г і н я. А вы ці ведаеце яе, пане Трышчане?

Т р ы ш ч а н (*узіраецца ў твар Іжоты*). Здаецца, гэта тая жанчына, якую мы бачылі сёння ў каралеўскай спачывальні.

Б р а г і н я. Гэта каралева.

Т р ы ш ч а н (*абыякава*). А... Яна таксама, як і дзядзечка, хоча нашае смерці?

Б р а г і н я. Баюся, што ў яе стане ўжо не цікавяцца чужымі жьццямі і смерцямі.

Іжота, апрытомеўшы, вызваляецца з абдымкаў Трышчана і Брагіні.

І ж о т а (*уладна*). Пусціце мяне.

Т р ы ш ч а н, Б р а г і н я (*разам*). Ваша высокасць. (*Схіляюцца ў паклоне.*)

І ж о т а. Вы, пэўна, не памятаеце мяне, рыцару Трышчане?

Т р ы ш ч а н. Прабачце, каралева.

І ж о т а. Зрэшты, гэта цяпер не мае значэння. Вы ведаеце, што мой муж, кароль Марка, вельмі на вас угневаўся і жадае вашае смерці?

Т р ы ш ч а н. Ведаю, ваша высокасць, хоць аб прычынах ягонага гневу не здагадваюся.

І ж о т а. Вашае жьццё ў вялікай небяспецы. Што вы думаеце рабіць?

Т р ы ш ч а н. Думаю прабівацца з боем праз замкавую браму. Шанцаў мала, але іншага выйсця няма.

І ж о т а. Няпраўда. Ёсць яшчэ патаемнае выйсце ў заходняй сцяне.

Т р ы ш ч а н. Ха, калі б я меў ключ ад патаемных дзвярэй!

І ж о т а. Вы яго маеце. *(Адхінае плашч, здымае з пояса ключ і аддае Трышчану.)*

Б р а г і н я. Мы выратаваны!

Т р ы ш ч а н *(здзіўлена)*. Дзякую, каралева, але я не разумею...

І ж о т а. Рыцару Трышчане, я не жадаю, каб муж мой быў вінен у вашай смерці. Таму даю вам гэты ключ і магчымасць уратавацца. І яшчэ. Ваш збраяносеца прадбачліва змяніў вопратку. Думаю, каб не пралілася лішняя кроў, варта пераапрагнуцца і вам. Скіньце свой лекарскі ўбор і вазьміце мой плашч. *(Здымае і падае Трышчану свой плашч.)*

Т р ы ш ч а н. Каралева, я не смею. *(Раішуча.)* Я не магу, ваша высокасць.

І ж о т а. Гэта не просьба, гэта загад.

Трышчан прымае плашч і, стаўшы на адно калена, з павагай цалуе Іжоце руку. Скідае з сябе на зямлю верхнюю лекарскую апранаху, каптур. Брагіня хоча падабраць вопратку, але Іжота не дазваляе зрабіць гэтага.

(Да Брагіні). Пакінь. *(Да Трышчана)*. А дзе ваша шыкоўная барада, слаўны рыцару?

Т р ы ш ч а н *(здзіўлена)*. Барада? *(Абмацвае вопратку.)* Мусіць, згубіў. Хаця не, вось яна. *(Кідае бараду на лекарскую апранаху.)* Хто б мне растлумачыў, дзеля чаго быў увесць гэты карнавал?

І ж о т а. Спадзяюся, ваш збраяносеца прыдумала вам цікавую гісторыю. А цяпер – бывайце. Назаўсёды, рыцару Трышчане.

Т р ы ш ч а н. Ваша высокасць! Мая каралева! Пані... прабачце, не ведаю вашага імя... Я не знаходжу слоў...

І ж о т а *(пахіснуўшыся, нібы ад удару)*. Шчаслівай дарогі ... пакуль я не перадумала, рыцару... Трышчане.

Трышчан кланяецца і адыходзіць. Брагіня таксама кланяецца і паварочваецца ісці ўслед за ім.

І ж о т а. Брагіня!

Брагіня азіраецца.

І ж о т а. Але прызнайся: тады, калі ты давала нам з Трышчанам піць лекі ад кахання, ці не думала ты ў першую чаргу пра сябе?

Б р а г і н я (*не глядзіць на Іжоту*). Ваша вяді-касць, не давярайце свайму служку Аўдрэту. (*Даганяе Трышчана.*)

І ж о т а. Ах, якая парада! Які падарунак на развітанне! На жаль, я запозна яго атрымала. Цяпер мне ўвогуле не патрэбны служкі. (*Апранае на сябе лекарскі ўбор і каптур Трышчана, чапляе бараду.*) Ну як, ці я падобная да лекара? (*Смяецца вар'яцкім смяхам.*) А да Трышчана? (*Голасам Трышчана.*) Іжота, мілая, дзе ты? Вярніся, Іжота, я жыць без цябе не магу. Гэта я, твой каханы Трышчан! Ах...

З-за дрэва выслізгвае чорная постаць і, падкраўшыся заду, усаджвае ў Іжоту кінжал. Іжота падае на зямлю з кінжалам у спіне, каптур спадае з галавы, адкрываючы капу валасоў.

М а р к а (*урачыста*). Нарэшце я забіў цябе, Трышчане! Здзейснілася воля нябёсаў. (*Нахіляецца над Іжотай.*) О Божа, што гэта? (*Вымае кінжал і пераварочвае Іжоту на спіну. Зрывае бараду.*) Не можа быць! Іжота! (*Плача, схіліўшыся над Іжотай.*) Мая каралева... Мая багіня... Гэта не я забіў цябе... гэта ён, блан. Ён зноў насмяяўся з мяне... коштам твайго жыцця насмяяўся, Іжота!

Эпілог

Сонечны рэнесансавы ранак у сярэднявечным дубовым лесе. На бязлюднай лясной дарозе паказваюцца два верхнікі на гарачых, узмыленых конях. У адным з іх, узброеным, закаваным у латы рыцары, няцяжка пазнаць Трышчана, у другім – сціпла, але з густам апранутым – Брагіню. Трышчан і Брагіня скачуць у замак Дамалот, да караля Артыуша, на найвялікшы ў свеце рыцарскі турнай.

Б р а г і н я (*адстае ад Трышчана*). Пане Трышчане, я за вамі не паспяваю!

Т р ы ш ч а н. Хутчэй, Брагіня, я не магу з-за цябе прапусціць пачатак турная.

Б р а г і н я. Навошта спяшацца? Славуція рыцары звычайна позняцца на турнаі.

Т р ы ш ч а н. Але не на гэты! Сам кароль Артыуш склаў рытуал адкрыцця, і каб яго пабачыць, збіраюцца рыцары, герольды і трубадуры з усяго свету.

Б р а г і н я. О, тады сапраўды трэба спяшацца! Калі ўсе гэтыя валацугі збяруцца – у карчме не застанецца месцаў. (*Даганяе Трышчана*.)

Т р ы ш ч а н. У карчме? Мы будзем жыць у караеўскім палацы, Брагіня! Каралева Жанібра высакародна запрасіла ўсіх рыцараў да сябе ў госці.

Б р а г і н я. Нарэшце я памыюся і высплюся як след! Я так стамілася ад беспрытульнага вандроўнага жыцця! Есці ў бруднай харчэўні, спаць на мулкім паходным ложку, мыцца ў халоднай рэчцы... Што за лёс!

Т р ы ш ч а н (*бадзёра*). Не наракай, Брагіня. Азірніся навокал: які дзівосны ранак, які велічны лес, які гожа рыцар скача побач з табой. Радуйся сонцу, ветру, прыгодам, якія чакаюць нас наперадзе. Колькі каралеў, седзячы ў сваіх багатых, шыкоўных палацах, мараць аб такім жыцці, як у нас з табой, Брагіня!

Б р а г і н я. Я ахвотна памянялася б з імі месцамі. (*Падскоквае ў сядле*.) Але сумняваюся, што такія дурніцы жывуць на свеце.

Т р ы ш ч а н. Сумняваешся? Ну, а, напрыклад, гэтая... Як жа яе звалі? Забыўся...

Б р а г і н я. Ды я ўжо радуся, пане Трышчане. Сонцу, ветру, чаму там яшчэ? Толькі не ламайце сабе галаву.

Трышчан. Пачакай. Як жа яе звалі, тую каралеву, якая мела нялюбага мужа і марыла вандраваць усё жыццё са сваім каханым рыцарам? Славутая была гісторыя...

Брагіня (*вырываецца наперад*). Даганяйце, пане Трышчане! Гэй!

Трышчан. Тпру! (*Спыняе каня*). Успомніў, Брагіня!

Брагіня (*азірнуўшыся*). Што здарылася? (*Спыняецца*.)

Трышчан. Яе звалі Іжота! Тую каралеву звалі Іжота!

Брагіня (*непрыязна*). Ну і што?

Трышчан (*прасветлена*). Паэты склалі пра яе шмат прыгожых вершаў. Пра яе і гэтага рыцара, пачакай, як жа яго звалі?

Брагіня. Вы едзеце, пане Трышчане, ці не?

Трышчан (*упарта*). Я хачу ўспомніць, як звалі таго рыцара!

Брагіня (*у адчай*). Мы спознімся, нас чакаюць кароль Артыгуш і каралева Жанібра!

Трышчан (*усхвалявана*). Я павінен успомніць! З гэтай легендай звязана нешта вельмі важнае ў маім жыцці, Брагіня!

Але на сцэне ўжо няма Брагіні. Ёсць толькі Камедыянтка. Яна са злосцю адштурхоўвае ад сябе падачнага драўлянага каня, і той з грукатам падае на падлогу.

Камедыянтка. Кінь блазнаваць, Францішак! Мы так не дамаўляліся. Калі ты скажаш зараз слова – я больш ніколі не буду граць у гэтым спектаклі!

Францішак. Але пачакай, можа атрымацца вельмі пацешны фінал!

Камедыянтка. Я на такі фінал не згодная! Я пачынала ў ролі мілае субрэткі і не хачу заканчваць у ролі мярзотніцы!

Францішак. Ты памыляешся, усё не так адназначна, не так прымітыўна. Ён павінен успомніць, і тады...

Камедыянтка. Ну, усё, нагі маёй больш не будзе на гэтай сцэне. (*Уцякае за кулісы*.)

Францішак (*паціскае плячыма*). Хм, мог атрымацца пацешны фінал. (*Падхапіўшы коней, бя-*

жыць услед за Камедыянткай.) Вярніся, вярніся, я пажартаваў! Ён нічога не ўспомніў! *(Знікае за кулісамі.)*

З-за куліс выходзяць Францішка і Трагік.

Трагік. Пані Францішка! *(Падыходзіць бліжэй.)* Ну дык як, пані Францішка? Ці дазваляеце вы?

Францішка. Што? *(Апамятаўшыся.)* А, ты зноў пра сваё. *(Стомлена.)* Колькі можна? Я ж сказала: не. Прадстаўленне ўжо скончылася.

Трагік. Я не знаходжу слоў, каб выказаць захапленне ад вашае гульні ў заключнай сцэне. Ваш выхад выратаваў усю трагедыю. Але дайце і мне шапец, дазвольце мне паставіць апошнюю кропку.

Францішка. Спачатку ты ўвогуле адмаўляўся ад ролі, цяпер хочаш сапсаваць мне фінал?

Трагік. Упрыгожыць, пані Францішка! Упрыгожыць! Вы толькі ўявіце, якая эфектная сцэна: пасля бурлівага маналога над цэлам забітай каралевы ён заколвае сябе кінжалам!

Францішка *(абдымае Трагіка)*. Мой дружа, яна – занадта эфектная, празмерна тэатральная. У мастацтве важна захоўваць пачуццё меры.

Трагік. Ну хоць адзін раз, на адным прадстаўленні! Напрыклад, заўтра. А пасля буду граць, як вы загадалі.

Францішка *(цвёрда)*. Ні разу! Ні заўтра, ні паслязаўтра, ні калі-колічы яшчэ. Выкінь гэтую блазенскую думку з галавы. *(Ідзе за кулісы.)* Што будзе з тэатрам, калі кожны акцёр пачне рабіць на сцэне тое, што яму заманецца? *(Азірнуўшыся.)* Пойдзем, прадстаўленне скончылася. *(Знікае за кулісамі.)*

Трагік. Скончылася? *(Па-змойніцку падміргнуўшы глядачам, адхінае плашч і вымае схаваны кінжал.)* Хто сказаў, што яно скончылася? *(Дэкламуе.)* “Мая каралева... Мая багіня... Гэта не я забіў цябе, гэта ён, блазан. Ён зноў насмяўся з мяне... коштам твайго жыцця насмяўся, Іжота!” А! *(Заколвае сябе кінжалам і падае прыгожа, эфектна – па-тэатральнаму.)*

ЧАТЫРЫ ГІСТОРЫ САЛАМ•І

П'еса ў 2-х дзях

www.kamunikat.org

ДЗЕЙНЫЯ АСОБЫ

С а л а м е я Р у с е ц к а я,
лекарка з Наваградчыны.
А й ш э, маладая турчанка.
Н е д з і м, малады турак.
Я к у б Г а л ь п і р, лекар-немец.
Ю з а ф П і л ь ш т ы н, аўстрыйскі харунжы.
А д о н і с, польскі шляхціц.

Чалавек чалавеку -- люстра.

Турэцкая прыказка

Дзеянне адбываецца
ў Стамбуле ў 1760 г. ад нараджэння Хрыстова.

У п'есе выкарыстаны алюзіі з мемуараў Саламеі Русецкай “Авантуры майго жыцця” ў перакладзе М. Хаўстовіча, верш Махмеда Недзіма “Таёмнай радасцю прыйдзі...” у перакладзе Н. Русецкай, а таксама фрагменты беларускай песенна-інтымнай лірыкі XVII–XVIII стст.

ДЗЯ ПРШАЯ

З'явапершая

Стары, недагледжаны дом на ўскрайку Стамбула. У пакойчыку, які паўстае перад нашымі вачыма, мы бачым справа, за пісьмовым сталом, лекарку Саламею Русецкую, а злева, за карцёжным столікам, яе былых мужоў і каханка: Якуба Гальпіра, Юзафа Пільштына і Адоніса. Пасярэдзіне пакоя – куфар з яшчэ не разабраным адзеннем, на заднім плане – шафа з начиннем для лекаў і нешматлікімі кнігамі. Праз усю заднюю сцяну праходзіць вялізная расколіна.

Саламея старанна запісвае нешта ў нататніку, мужчыны ляніва гуляюць у карты.

С а л а м е я (*уголас*). Року Божага 1760-га, пакінуўшы двор яснавяльможнага пасла польскага, я зняла сабе ў Стамбуле дом за мізэрную плату, бо ён быў стары і недагледжаны, і людзі, відаць, баяліся ў ім сяліцца. (*Азіраеца на расколіну ў сцяне.*) Але я не звяжала на расколіны ў сценах, бо, збіраючыся здзейсніць падарожжа ў Святую Зямлю, мусіла ашчаджаць грошы. (*Пасля невялікага роздуму.*) Тут, пакінутая ўсімі, я зноў узялася за свае мемуары, каб паведаць свету пра свой дзіўны лёс: колькі разоў Фартуна мяне ўзбагачала і зноў даводзіла да галечы, колькі разоў я была ў небяспецы, але з ласкі Пана Бога выратоўвалася. (*Зноў падумаўшы.*) Пра свае прыгоды пры двары расійскай імператрыцы Ганны Іванаўны, аўстрыйскага імператара Карла, прускага караля Фрэдэрыка і ў сералі султана турэцкага Мустафы...

П і л ь ш т ы н (*адрываеца ад карт*). Уяўляеце, панове, колькі хлусні будзе ў гэтых мемуарах?

Г а л ь п і р. Здагадваюся, што яна пра нас напіш!

А д о н і с (*аксамітным голасам*). Спадзяюся, любая, ты не назавеш майго сапраўднага імя?

С а л а м е я (*працягвае*). А таксама пра сваіх няверных мужоў ды агіднага кавалера. З-за іх пакінула я Айчыну, з-за іх пазбавілася любові дзяцей, даверу прыяцеляў і вымушана жыць самотна тут, у чужым

краі, каб толькі не зносіць крыўды і пагарду дома!

П і л ь ш т ы н (*да кампаньёнай*). Я ж вам казаў, панове!

С а л а м е я (*прыслухоўваецца*). Што за шум? (*Адкладае пяро і вымае з шуфляды стала два пісталеты.*)

Чуваць нечыя ціхія крокі. Нечакана ў задняй сцяне адчыняецца таемны лаз і адтуль з'яўляецца Айшэ. На вачах у дзяўчыны – цёмная павязка; нібыта гуляючы з кімсьці ў ката і мыш, госця асцярожна пасоўваецца ў цэнтр пакоя. Саламея са здзіўленнем назірае за маладой турчанкай, трымаючы ў руках пісталеты.

А й ш э (*упаўшы на куфар*). О Алах, што гэта?

Саламея ціхенька кладзе пісталеты на стол, але дзяўчына імгненна рэагуе на ледзь чутны стук.

А й ш э (*спалохана*). Хто тут?

С а л а м е я (*спакойна*). Гаспадыня. А ты што робіш у маім доме, шаноўная?

А й ш э (*разгублена*). У тваім доме? Прабач, незнаёмая пані, я не ведала, што тут нехта пасяліўся. (*Хоча вярнуцца туды, адкуль прыйшла.*)

С а л а м е я. Але пачакай, дзяўчына! Раствучай, адкуль ты ўзялася? Няўжо ў маё жытло можа ўвайсці кожны проста праз сцяну?

А й ш э. Не кожны. Толькі я адна ведаю пра таемны лаз.

С а л а м е я. Адкуль ведаеш?

А й ш э. Я жыву ў суседнім доме. Калісьці гэты дом таксама належаў нашай сям'і, і мой бацька, Гайваз-паша, баючыся гневу султана, хацеў мець таёмнае выйсце на ўсялякі выпадак. Калі памёр бацька, у нашым доме пасяліўся ягоны брат Алі, а гэты дом пачалі здаваць розным людзям. Я не казалі дзядзьку пра таемны лаз. Прашу цябе, не выдавай маю таямніцу! Пасля таго, як ты ўцячэш з гэтага праклятага месца, я зноў змагу хадзіць сюды гуляць.

С а л а м е я. А чаму ты думаеш, што я адсюль уцяку?

А й ш э. Хіба ты не чула пра прывідаў, якія тут жывуць? Вядома, мой дзядзька не папярэдзіў цябе,

чужаземку... Неяк ён здаў дом двум янычарам, якія аказаліся разбойнікамі. Яны заваблівалі сюды сваіх ахвяраў, забівалі, забіралі грошы і адзенне, а целы закопвалі ў двары.

С а л а м е я. Што за казкі ты распавядаеш?

А й ш э. Клянуся Алахам! Злачынцаў выкрылі і адсеклі ім галовы, але пасля гэтай гісторыі дом набыў дрэнную славу і ахвотнікаў яго зняць не знаходзілася. Кажуць, ноччу тут разгульваюць прывіды забітых янычарамі людзей.

С а л а м е я. Я не баюся чужых прывідаў. *(Сумна ўсміхаецца.)* Я важу з сабой сваіх уласных.

Пры гэтых словах карцёжнікі ўзняваюцца з-за стала і важна раскланьваюцца.

А й ш э *(няўпэўнена)*. Дом вельмі заняйдбаны, у кожную хвіліну можа абваліцца дах.

С а л а м е я *(іранічна)*. Менавіта таму ты любіш тут гуляць?

А й ш э. Гэта адзінае месца, куды я магу выйсці без дазволу дзядзькі.

С а л а м е я *(узнімаецца з-за стала і падыходзіць да Айшэ)*. Як цябе завуць?

А й ш э. Айшэ. А цябе?

С а л а м е я. Саламея. Чаму ў цябе на вачах павязка, Айшэ? *(Дакранаецца рукой да павязкі на вачах дзяўчыны.)*

А й ш э. Не чапай, пані! *(Робіць некалькі крокаў убок і натыкаецца на шафу з лекамі.)*

С а л а м е я. Асцярожна! Там начынне з лекамі!

А й ш э *(спалохана)*. Ты – лекарка?

С а л а м е я. Так. Што з тваімі вачыма?

А й ш э. У мяне ў вачах завяліся чарвякі.

С а л а м е я. Якое глупства! Пакажы. *(Робіць крок да Айшэ.)*

А й ш э. Нельга здымаць павязку! *(Адскоквае ўбок.)* Той, хто пабачыць чарвякоў, памрэ ад жаху.

С а л а м е я. Хто табе такое сказаў?

А й ш э. Муфід-ханум, знахарка. Яна спрабавала вытрусіць чарвякоў зямлем, але чарвякі з'елі зямлю і

зрабіліся яшчэ большымі. Неўзабаве яны ператворацца ў змей, аднойчы ноччу выпаўзуць і мяне задушаць.

Г а л ь п і р (*адрываецца ад карт, пачуўшы словы Айшэ*). Чула, Саламея? (*З'едліва.*) Занатуй гэтую гісторыю ў сваіх нататках.

С а л а м е я (*мякка*). Айшэ, твой дзядзька мусіць паказаць цябе сапраўднаму лекару. Хочаш, я зайду да вас заўтра?

А й ш э. Мой дзядзька не будзе дарэмна марнаваць грошы. Ён чакае жаніха, які б заплаціў за маё лячэнне.

С а л а м е я. Бачу, не пашанцавала табе з дзядзькам, дзяўчына.

А й ш э. У нас пра такіх кажуць: у Ай-Сафіі просіць міласціну, а ў Султанахмед сам падае.

С а л а м е я. Даўно ты захварэла?

А й ш э. Адразу пасля смерці бацькоў. А ты жывеш адна?

С а л а м е я. Так.

А й ш э (*здзіўлена*). А дзе твой муж, дзеці?

С а л а м е я. Дзеці даўно выраслі і засталіся на радзіме, а муж...

Карцёжнікі ўсхопліваюцца з-за стала і з нецярпеннем глядзяць на Саламею.

С а л а м е я (*задумліва*). Адзін – ведаю, што памёр, другі – думаю, недзе загінуў, а трэці – магчыма, жыве.

Расчараваныя карцёжнікі зноў сядуць за стол.

А й ш э (*уражаная*). Саламея-ханум, у цябе было тры мужы? З якога ты краю прыехала?

С а л а м е я. З далёкага паўночнага краю, Айшэ. Дзе чалавек такі ж нешчаслівы, як і тут, у Турцыі.

А й ш э (*намацаўшы рукой край стала*). Раскажы мне пра сябе, Саламея. (*Намацае рукой нататкі Саламеі.*) Я так любіла раней чытаць у кнігах розныя цікавыя гісторыі. (*Перагортвае старонкі нататніка.*)

С а л а м е я. У кнізе, якую ты трымаеш у руках, занатавана гісторыя майго жыцця.

А й ш э (*ацаніўшы таўшчыню кнігі*). У цябе было незвычайнае жыццё! (*Усаджваецца на стол.*) Распавядай хутчэй!

С а л а м е я (*павагаўшыся*). Але пры адной умове.

А й ш э. Якой?

С а л а м е я. Спачатку ты пакажаш мне свае вочы.

А й ш э. Не! (*Саскоквае са стала і закрывае твар рукамі.*)

С а л а м е я. У такім разе – усяго добрага. Вяртайся да свайго дзядзькі. (*Адварочваецца ад Айшэ.*)

А й ш э (*пасля доўгай паузы*). А ты не баішся?

С а л а м е я. Я – лекарка.

Г а л ь п і р (*адрываецца ад карт*). Ха-ха-ха! Шарлатанка!

А й ш э (*уздыхнуўшы*). Я згодная.

С а л а м е я (*падышоўшы да дзядзьчыны*). Я не зраблю табе балюча. Толькі пагляджу і завяжу павязку назад. А лячэнне пачнем заўтра, калі я прыгату тую патрэбныя лекі. (*Здымае павязку і ўважліва разглядае хворыя вочы Айшэ.*)

А й ш э. Ты іх бачыш?

С а л а м е я. Каго?

А й ш э. Чарвякоў.

С а л а м е я. Ніякіх чарвякоў у цябе няма. Ёсць толькі хвароба – не страшная, але, на жаль, вельмі запушчаная. Найперш давядзецца сашкрэбі з вачэй гной. Будзе балюча.

А й ш э. Ай!

С а л а м е я. Потым я прыгату мазь і буду мазаць табе вочы штовечар. (*Завязвае павязку на вочы дзядзьчыны.*) Ты згодная?

А й ш э (*мужна*). Пры адной умове. Ты раскажаш мне пра сваё жыццё.

С а л а м е я (*задумліва*). У вас іншы край, іншыя звычаі. Шмат што падасца табе дзіўным і незразумелым.

А й ш э. Раскажы, як ты трапіла ў Стамбул і зрабілася лекаркай.

Айшэ ўзбіраецца на стол і сядзе па-турэцку. Побач з сабой нечакана знаходзіць лекарскую вагу і нейкі час трымае яе ў руках, выглядаючы як багіня Феміда. Мужчыны кідаюць гульні ў карты і таксама збіраюцца слухаць аповед Саламеі. Якуб Гальпір з нецярпеннем чакае свайго выхаду на сцэну.

С а л а м е я (*пасля працяглай паўзы*). У маладым веку выдалі мяне мае бацькі замуж з Літвы, ваяводства наваградскага за старога лекара-немца Якуба Гальпіра. У бацькі майго, Яўхіма Русецкага, усё жьщцё хварэлі вочы, і калі Гальпір шчасліва вылечыў яго, ён з радасцю расплаціўся адной з чатырох дачок замест грошай. У тым жа 1731 годзе мы з мужам прыехалі ў Стамбул, дзе Гальпір знайшоў багатую практыку...

Пакой агортваецца цемрай, і толькі Саламея застаецца ў пляме святла. Калі пакой зноў асвятляецца, у ім ужо няма ні Айшэ, ні амаратаў Саламеі.

С а л а м е я. Напэўна, Якуб ажаніўся са мной, каб мець у доме дармавую службу і вучаніцу-памочніцу. А ў мяне ўвогуле ніхто не пытаўся, ці хачу я за яго замуж, ці не. Але неўзабаве пасля прыезду ў Стамбул мой муж трапіў у вязніцу, і я мусіла яго ратаваць.

Уваходзіць Якуб Гальпір у жалезным ашыйніку з доўгім іржавым ланцугом.

С а л а м е я. Божа мой, Якуб, што здарылася? Чаму цябе кінулі ў вязніцу?

Г а л ь п і р. , mein Mädchen!¹ Дзякуй, што прыйшла развітацца. Бачымся з табой, можа, у апошні раз.

С а л а м е я. Не кажы глупстваў, Якуб! У чым цябе абвінавачваюць?

Г а л ь п і р (*бездапаможна*). У смерці султанскага чаўша. Я лячыў яго два тыдні, і ён пачаў быць ачуньваць, але ўчора выпіў эліксір, які я яму даў, і праз гадзіну памёр.

С а л а м е я. Ты памыліўся? Даў яму замест эліксіру яд?

Г а л ь п і р. Не мог я так памыліцца!

С а л а м е я. А можа, эліксір сапсаваўся?

Г а л ь п і р. Не. Я думаю, чаўш памёр сам з прычыны хваробы. На маё няшчасце, смерць адбылася адразу пасля ўжывання лекаў.

С а л а м е я. Ты думаеш ці ты ўпэўнены ў гэтым? А калі ты ўсё-ткі памыліўся і даў чаўшу яд?

¹ О, мая дзяўчынка (ням.).

Г а л ь п і р. Якая цяпер розніца! Усё роўна мяне задушыць заўтра кат як забойцу.

С а л а м е я. Не! Я пайду да султанскага лекара і пераканаю яго, што ты не вінаваты ў смерці чаўша.

Г а л ь п і р. Не дапаможа, meine Seele². Сам візір Ізмаіл-паша загадаў кінучь мяне ў вязніцу.

С а л а м е я. Я пайду да самога візіра.

Г а л ь п і р. Ты хіба не чула, які гэта страшны чалавек? Ды ён і туркаў, і хрысціян душыць, як кот мышэй! Што яму жыццё беднага нямецкага лекара? А ты ведаеш, што ён вырабляе з белагаловымі, якія просяць за сваіх няшчасных мужоў? Лепш не трапляць у ягоныя кішчоры.

С а л а м е я. Але я пайду да яго. Не ведаю як, але я вызвалю цябе, Якубе!

Г а л ь п і р. Не! Я табе забараняю! Лепш я памру самай жахлівай смерцю, чым мая жонка страціць свой гонар.

С а л а м е я. Не, лепш я страчу свой гонар, чым дазволю памерці свайму мужу.

Г а л ь п і р. Саламея, што ты кажаш? Апамятайся!

С а л а м е я. Я твая жонка, Якуб. І зраблю ўсё, каб цябе выратаваць. (*Выходзіць з пакоя.*)

Г а л ь п і р (*крычыць услед*). Не хадзі да візіра, Саламея! Я не дазваляю! Я не дарую табе, Саламея! (*Закрывае галаву рукамі.*)

У пакой ціха ўваходзіць Саламея, трымаючы ў руцэ ключык ад ашыйніка.

С а л а м е я (*сумна*). Мужчыне лягчэй сцярпець уласную ганьбу, чым ганьбу сваёй жонкі. Уяўляю, якую жахлівую ноч перажыў Гальпір, якія брыдкія малюнкi паўставалі перад ягонымі вачыма. Не дзіўна, што, калі раніцай я ўвайшла ў вязніцу, муж сустрэў мяне непрыязна. (*Да Гальпіра.*) Якуб, цябе вызвалілі! Я прыйшла забраць цябе дадому! (*Кідаецца мужу на шыю.*)

Г а л ь п і р (*лаецца*). іrne³! Lump⁴! (*Б'е жонку рукой па твары.*) Самадайка!

² Мая душа (ням.).

³ Прастытутка (ням.).

⁴ Нягодніца (ням.).

Саламея (*перахапіўшы ўзнятую над ёю руку*).
Не! Не! Не гнявіся на мяне, я не зрабіла нічога ганебнага! Я проста выпіла перад візірам і султанскім лекарам эліксір, які прымаў чаўш.

Гальпір. Што? Ты выпіла эліксір?

Саламея. Я папрасіла, каб жонка чаўша прынесла ў палац візіра эліксір, і на вачах прысутных дапіла ўсё, што заставалася ў бутэльцы. Я не памерла, Ізмаіл-паша зразумеў, што ты не вінаваты, і загадаў цябе вызваліць. Усё проста.

Гальпір (*гнеўна*). Проста? А калі б у бутэльцы аказаўся яд?

Саламея (*спакойна*). Тады я памерла б і цябе б не выпусцілі.

Гальпір (*узносиць рукі да неба*). , mein Gott⁵! Што за жонку ты мне даў! (*Абдымае Саламею.*) Мілая мая, мая родная! Ты выратавала мяне, а я, я... Што я пра цябе падумаў, як цябе сустрэў... Даруй мне, Саламея, даруй. (*Плача.*)

Саламея. Дай я здыму з цябе гэты жудасны ашыйнік, і мы пойдзем дадому. (*Устаўляе ключык у замok ашыйніка, здымае ашыйнік і кідае на падлогу.*)

Гальпір. Так, так, mein Herz⁶, пойдзем дадому. Як добра, калі ў стальым веку ў цябе ёсць дом, ёсць мілая, верная жоначка. Што яшчэ трэба беднаму нямецкаму лекару?

Саламея і Якуб Гальпір выходзяць з пакоя. Саламея неўзабаве вяртаецца.

Саламея (*перакрыўлівае мужа*). «Як добра, калі на старасці гадоў у цябе ёсць дом, ёсць мілая, верная жоначка. Што яшчэ трэба беднаму нямецкаму лекару?» Цьфу! Стары слімак! Спачатку мы сапраўды жылі добра; у нас нарадзілася дачка Канстанцыя, я дапамагала мужу ў ягонай лекарскай працы. Шмат ад яго навучыўшыся, я і сама пачала лячыць людзей, мела ўсё больш пацыентаў і няблага зарабляла на жыццё. І раптам мой любы муж уцёк ад мяне,

⁵ О, Божухна (ням.).

⁶ Маё сэрцайка (ням.).

збраўшы ўсе грошы і каштоўнасці, пакінуўшы мяне з маленькай дачкой на руках у чужой, далёкай краіне. Толькі праз некалькі год даведалася я прычыну ягоных уцёкаў. У 1735 г. мы з Канстанцыяй пакінулі Стамбул і пасля шматлікіх і небяспечных прыгодаў апынуліся ў Сафіі, дзе я знайшла службу пры двары пашы Кюпру-улу і мела пацыентаў у горадзе. Не думала я, што давядзецца калі яшчэ сустрэцца са сваім мужам.

У пакой няўпэўнена ўваходзіць Якуб Гальпір, якога цяжка пазнаць: ён у заношаным, падзёртым адзенні, з павязкамі на галаве, на руках і нагах.

Г а л ь п і р (*дрыжачым голасам*). Можна да пані лекаркі?

С а л а м е я (*не пазнайшы*). Хто ўпусціў у мой дом гэтага жабрака? (*Да Гальпіра.*) Я не прымаю сёння пацыентаў, дзядуля!

Г а л ь п і р. Пабойся Бога, Саламея, ты не пазнаеш мяне? Зірні, гэта я, твой муж Якуб Гальпір.

С а л а м е я (*узіраецца*). Святая Панна Марыя! Якуб, што з табой сталася?

Г а л ь п і р. Фартуна адварнулася ад мяне. Я страціў маёмасць, грошы і здароўе. Ты адзіная ў мяне засталася, mein Mädchen. Злітуйся нада мной, не гані са свайго дома.

С а л а м е я. Цябе нельга пазнаць!

Г а л ь п і р. Я цяжка хворы, і ніводзін лекар не бярэцца мне дапамагчы. Я чуў, што ты цяпер лепшы медык у Сафіі і нават маеш службу пры двары пашы Кюпру-улу. Вылечи мяне, Саламея, альбо дазволь мне памерці на тваіх руках.

С а л а м е я. Але чаму ты ўцёк ад мяне ў Стамбуле? Употаўкі зносіў каштоўнасці і грошы з дому і, не сказаўшы ні слова, уцёк?

Г а л ь п і р (*укленчвае перад Саламеяй*). Даруй мне, Саламея, даруй!

С а л а м е я. Але чаму, чаму?

Г а л ь п і р (*злосна*). Ты сама вінаватая. (*Устае з каляняў.*) Навошта ты ўзялася лячыць людзей?

С а л а м е я. Бо ты навучыў мяне.

Г а л ь п і р. Я навучыў цябе самаму простаму, каб ты магла мне дапамагаць. А ты пачала лячыць сама.

С а л а м е я. Туркі не хацелі дапускаць да сваіх хворых жонак лекараў-мужчын. Таму яны ахвотна звярталіся да мяне.

Г а л ь п і р. Але потым да цябе пачалі звяртацца і хворыя мужчыны. Нават мае пацыенты!

С а л а м е я. Вось яно што... Ты пачаў зайздросціць мне? Я закрунула тваё мужчынскае самалюбства?

Г а л ь п і р. Не мужчынскае – лекарскае! Адзін Бог ведае, як ты лячыла людзей, не ведаючы медыцыны, не ведаючы нават лаціны!

С а л а м е я (*спакойна*). Проста я ставілася да сваіх хворых па-чалавечы.

Г а л ь п і р. Ты не ўмела напісаць рэцэпт, а бралася лячыць безнадзейных пацыентаў, ад якіх адмаўляліся іншыя медыкі! Давала зусім не тыя мікстуры, якія трэба!

С а л а м е я. Як можна адмовіць чалавеку ў дапамозе? Нават безнадзейна хвораму?

Г а л ь п і р. І што самае жахлівае, твае няшчасныя пацыенты ачуньвалі! Теufelei⁷!

С а л а м е я. Да мяне іх розныя добрыя лекары лячылі, але Пан Бог не аб'явіў гадзіну, калі ім ачуняць, а я са сваімі кепскімі лекамі акурат на гэтую гадзіну трапляла.

Г а л ь п і р. Авантурыстка!

С а л а м е я. Фартуна спрыяла мне. Можна таму, што яна таксама жанчына.

Г а л ь п і р. Такая ж зменлівая, як і ўсе жанчыны. О, я проста не стаў чакаць, пакуль яна ад цябе адвернецца, пакуль ты трапіш у вязніцу за шарлатанства, і я разам з табой!

С а л а м е я. Але фартуна адварнулася ад цябе, Якуб.

Г а л ь п і р (*зноў укланчае перад Саламеяй.*)
Даруй мне, Саламея, даруй!

⁷ Д'ябальшчына (ням.).

С а л а м е я. А можа, гэта боскае пакаранне звалілася на тваю галаву?

Г а л ь п і р. Злітуйся, Саламея, вылечы мяне!

С а л а м е я. Мілы мой муж! Я дарую табе і на цябе не крыўдую. Заставайся са мной, мой дом – твой дом, і ўсё, што я маю, – таксама тваё. Але як я вылечу цябе? Усё, што я ведаю з медыцыны, я ведаю ад цябе. Калі ты сам не можаш адужаць гэтую хваробу, калі перад ёй адступіліся іншыя, адукаваныя лекары, чым дапамагу я? Сам кажаш, што я шарлатанка, не ведаю ні медыцыны, ні лаціны...

Г а л ь п і р (*ныя*). Вылечы мяне, Саламея! Не разумею як, але ў цябе ўсё атрымліваецца. Мне пакрыўдзіла рукі і ногі, боль абручом сціскае галаву, уся скура ў больках. Ты – мая апошняя надзея, mein Gott.

С а л а м е я. А ты навучыш мяне пісаць на лаціне рэцэпты?

Г а л ь п і р (*абдымае Саламею за ногі*). Усё, што заўгодна, мілая. Усё, што заўгодна.

С а л а м е я (*ускладзішы рукі на галаву мужа*). І вось я ўзялася лячыць свайго няшчаснага, хворага мужа. Ніколі раней я не сутыкалася з такой хваробай, як умела людзям дапамагала, а тут solwacja Merkuriusz, гэта сур'эзна.

Г а л ь п і р (*незадаволена*). Merkuriusz solwacja.

С а л а м е я. Менавіта Merkuriusz solwacja – гэта я вучу лаціну... Засмучоная, што першая мая практыка будзе на маім мужу, памалілася я Святой Тройцы і пачала лячыць яго, як магла і чым магла. Спадзявалася адно на Божую дапамогу, а не на ўласныя сілы і ўмельства...

Г а л ь п і р (*ускочыўшы з каленяў*). І вылечыла, самае здзіўнае – вылечыла. (*Абурана*.) Адукаваныя медыкі, немцы ды італьянцы адступіліся, а дзікунка-ліцвінка дала сабе рады! , mein Gott! Я нічога не разумею ў медыцыне!

Раз'юшаны Гальпір выбягае з пакоя, зрываючы з сябе павязкі. Пакой агортваецца цемрай, толькі на Саламею падае святло.

С а л а м е я. Ты нічога не разумееш у жыцці, Якуб. Не немцы ды італьянцы, а дзікунка-ліцвінка была тваёй Mädchen, тваёй Seele, тваім Gott. Ачуняўшы і пажывіўшыся каля мяне ў Сафіі, мой здаровы муж зноў кінуў мяне і ўцёк у Боснію, а адтуль – у Стамбул. Я ўжо і не крыўдала на яго, але Пан Бог яму, відаць, не дараваў: у Стамбуле Якуб Гальпір заразіўся воспаю і памёр.

Пакой асвятляецца, і мы бачым Айшэ, уражаную апо-ведам Саламеі.

А й ш э. Які няўдзячны чалавек! Ты рызыкавала дзеля яго жыццём, а ён падманваў цябе, абкрадаў. Як ты магла дараваць яму крыўды і абразы?.. Ты вельмі добрая, Саламея-ханум. Я прыйду да цябе заўтра, лячыць вочы.

С а л а м е я. Буду рада зноў цябе пабачыць, Айшэ. (*Асцярожна.*) Цябе правесці?

А й ш э. Не трэба. Я так часта сюды прыходжу, што ведаю дарогу на памяць. Дабранач, Саламея-ханум.

С а л а м е я. Да заўтра, Айшэ.

Айшэ знікае за дзвярыма.

С а л а м е я. Кажуць, сляпяны заўважаюць у нас нават тое, што не дадзена разгледзець відушчым. Ха-цела б я ўбачыць сябе вачыма гэтай невідущчай дзяўчыны.

З’ява другая

Праз некалькі дзён у пакоі Саламеі. Саламея са слоікам мазі ў руках варожыць над вачыма Айшэ, якая сядзіць спіной да гледачоў. Больш у пакоі нікога няма.

С а л а м е я. Ты мужная дзяўчына, Айшэ. Ні разу не крыкнула, пакуль я прамывала табе вочы.

А й ш э. Я баялася, што пачуе дзядзька ці нехта са сваякоў.

С а л а м е я. Вялікая сям’я ў твайго дзядзькі?

А й ш э. Чатыры жонкі, два сыны і пяць дачок.

С а л а м е я. Весела табе з імі.

А й ш э. На мяне ніхто не звяртае ўвагі. Хлопцы на жаночай палове зусім не бываюць, а цёткі ды сёстры вельмі занятыя: пераказваюць адна адной плёткі альбо разглядаюць прахожых праз шчыліны ў аканіцах. Наш другі паверх выступае над першым, і гэта дазваляе бачыць усю вуліцу з канца ў канец. Удала прыдуманая, праўда, Саламея-ханум?

С а л а м е я. А мне такая асабліваць турэцкіх дамоў здавалася спачатку вельмі недарэчнай. Цяпер разумею, што гэта дойдзіды паклапаціліся пра цікаўных жанчын. *(Заканчвае мазць вочы Айшэ.)* Пасядзі хвілінку, пакуль мазь падсохне. *(Стаўляе мазь у шафу і вяртаецца да Айшэ.)* Але ж з акна ўсяго свету не ўбачыш.

А й ш э. Мае сёстры глядзяць на прыгожых мужчын і мараць, як хутчэй выйсці замуж. Дзве з іх ужо маюць жаніхоў. Навошта ім увесь свет?

Саламея. Сапраўды, навошта? Вандраваць па свеце – цяжкі крыж для жанчыны. Такіх падарожніц не назавеш пчаслівымі. Не патрэбны ўвесь свет і табе: неўзабаве ты выйдзеш замуж і пакінеш нялюбы дом.

А й ш э. Я не выйду замуж: каму патрэбна невідушчая жонка?

С а л а м е я. Не бядуі, мы цябе вылечым, і ад жаніхоў будзе не адбіцца.

Айшэ раптам пачынае сціраць мазь з вачэй рукавом сукні.

С а л а м е я. Што ты робіш, дурніца? (*Ханае Айшэ за рукі.*)

А й ш э (*крычыць*). Не трэба мяне лячыць! Пусці, я пайду дадому.

С а л а м е я. Супакойся, дзівачка. Што з табой?

А й ш э. Не хачу быць відупчай!

С а л а м е я. Вось табе і маеш! Давай распавядай усё пчыра, як надоечы я табе.

А й ш э. Той, за каго я хачу замуж, ужо сватаўся да мяне, але мой дзядзька яму адмовіў.

С а л а м е я. Чаму?

А й ш э. Дзядзька палічыў, што Недзім не мае да-
статкова грошай, каб узяць мяне за жонку.

С а л а м е я. Звычайная гісторыя. А хто такі Недзім?

А й ш э. Настаўнік, які вучыў мяне турэцкаму і арабскаму пісьму.

С а л а м е я (*недаверліва*). Твой скнара-дзядзька плаціў за тваю навуку?

А й ш э. Не, гэта было яшчэ пры жыцці бацькі.

С а л а м е я. Звычайна туркі не запрашаюць да сваіх дачок лекараў і настаўнікаў-мужчын. (*Убок.*) І, як бачым, слухна робяць. (*Завязвае дзяўчыне павязку на вочы.*)

А й ш э. Мой бацька, Гайваз-паша, не быў чалавекам звычайным. Ён цікавіўся паэзіяй, музыкай, заўсёды прывозіў з паходаў кнігі і карціны. Вельмі кахаў маю маці Лаціфу, і хаця Алах не даў ім дзяцей, акрамя мяне, бацька не хацеў мець іншых жонак. Аднойчы маці сама падаравала яму маладую нявольніцу, каб тая нарадзіла яму нашчадка, але ён прагнаў дзяўчыну служыць на кухню. Не дзіўна, што, калі маці памерла, і бацька нядоўга затрымаўся на гэтым свеце. (*Пачынае ўсхліпваць.*)

С а л а м е я (*таропка змяняе тэму*). А што Недзім?

А й ш э. Ах, Саламея-ханум, каб ты толькі яго бачыла! Як прыгожа ён чытаў вершы, спяваў і граў на бандуры!

С а л а м е я (*спалохана*). Божа літасцівы, толькі не гэта!

А й ш э. Што ты кажаш?

С а л а м е я. Ды не, я пра сваё. *(Убок.)* Ведала я аднаго такога, што прыгожа спяваў і граў на бандуры.

А й ш э *(летуценна)*. Запомніўся мне адзін верш, які чытаў Недзім. Юнак запрашае дзяўчыну паехаць з ім у шчаслівы горад-сад. Туды, дзе шмат празрыстых сажалак і ціхіх аляяў, дзе з пашчы цмока б'е фантанам жывая вада, дзе начуюць у залатым палацы вятры. Там спраўджваюцца самыя патаемныя жаданні... Ты любіш вершы, Саламея?

С а л а м е я. Я ахвотней чытаю медыцынскія трактаты.

А й ш э *(прытуліўшыся да Саламеі)*. А як ты думаеш, шчаслівы горад існуе насамрэч?

С а л а м е я. Магчыма, толькі я чамусьці заўсёды абмінала яго ў сваіх падарожжах. А дзе цяпер твой Недзім?

А й ш э. Хадзілі чуткі, што адразу пасля няўдалага сватання ён з'ехаў у Егіпет.

С а л а м е я. Калі ён пасватаўся да цябе хвораі – значыць, па-сапраўднаму кахаў. Шчаслівая ты, Айшэ. Я пражыла ўдвая больш за цябе, а не магу пахваліцца тым, што мяне шчыра кахаў хоць бы адзін мужчына.

А й ш э. Няўжо і другі муж цябе не кахаў? Саламея, раскажы, што сталася з табой пасля таго, як памёр Гальпір. Табе было цяжка?

С а л а м е я. Нібыта нічога не змянілася. Я паранейшаму сама зарабляла сабе на жыццё. Толькі Сафію мы з дачкой пакінулі. Пачалася вайна. Сербы і балгары паўсталі супраць тваіх суайчыннікаў. Мы перабраліся ў Відынь, дзе было крыху спакайней і дзе я неўзабаве знайшла шмат пацыентаў. І хоць я была ўжо ўдавой, але ў свае 19 год мне даводзілася нялёгка адной, бо калі маладая прыгожая жанчына жыве без мужа, усе глядзяць на яе як на распусніцу, даступную кожнаму. Таму кожная з нас хоча мець мужа, каб схавацца за яго, як за мур, ад крыўдаў і плётак гэтага жорсткага свету. Але як часта, ахвяраваўшы свабодай і незалежнасцю дзеля бяспекі і прыстойнасці, мы замест сховішча трапляем у вязніцу,

замест абаронцы атрымліваем рабаўніка ва ўласным доме! У 1738 годзе я зусім нечакана для сябе ў другі раз выйшла замуж...

Свято ў пакоі згасае, а калі запальваецца зноў, мы бачым Саламею адну. Потым у пакой уваходзіць харунжы Юзаф Пільштын, непрыгожы саракагадовы мужчына ў аўстрыйскім вайсковым строі.

П і л ь ш т ы н (*нядобразычліва*). Пані пасылала па мяне?

С а л а м е я. Так, пасылала, пан...

П і л ь ш т ы н. Харунжы аўстрыйскай імператарскай арміі Фартунат Ёжэф Капус фон Піхельштэйн!

С а л а м е я. Дык вось, пан... Пільштын. Можна, я буду пана так называць?

П і л ь ш т ы н. Калі ласка.

С а л а м е я. Пан трапіў у турэцкі палон... Дзе?

П і л ь ш т ы н. Пад Краёвай. Нефартунная бітва была там для нашай арміі. Тысячы салдат і афіцэраў трапілі ў палон.

С а л а м е я. Так-так. Як пан ведае, я выкупіла ў палкоўніка Мехмет-агі чатырох афіцэраў за 1200 чырвоных залатых, у тым ліку і пана.

П і л ь ш т ы н. Няхай Бог узнагародзіць пані за яе дабрыню.

С а л а м е я. Спадзяюся, так станецца. Але ж я – бедная лекарка. Я не маю грошай на хрысціянскую дабрачыннасць. Кожны з вас меўся напісаць ліст да бацькоў з просьбай выслаць па 300 чырвоных залатых выкупу, а я бралася адправіць лісты з кур'ерам у Вену.

П і л ь ш т ы н. Так, мы напісалі лісты.

С а л а м е я. Сёння кур'ер вярнуўся назад і прывёз мне за маіх нявольнікаў 900 залатых выкупу.

П і л ь ш т ы н. Чаму 900? А яшчэ 300?

С а л а м е я. О, у аўстрыйскай арміі пана навучылі добра лічыць! Вось і я падумала: чаму 900, дзе яшчэ 300? Аказалася, што за аднаго афіцэра выкуп не прыслалі. Пан харунжы здагадаўся, за каго?

П і л ь ш т ы н (*падумаўшы*). Мае бацькі жывуць далёка ад Вены. Пошта мусіць ісці праз Грац, Штаер-

марк, Ніжнюю Карніелію, Лайбах да мястэчка Піхельштэйн. Бацька позна атрымаў ліст і не паспеў перадаць грошы.

С а л а м е я. А можа, не змог ці не захацеў?

П і л ь ш т ы н. Мой бацька – дваранін і заможны чалавек. Ён не пакіне сына ў няволі.

С а л а м е я. І што мне рабіць? Заўтра панскія сябры-афіцэры збіраюцца дадому. І я ад’язджаю на радзіму, у Літву.

П і л ь ш т ы н. Дзе гэта – Літва?

С а л а м е я. Паміж Польшчай і Масковіяй. Давядзецца мне вярнуць пана палкоўніка Мехмету-агу.

П і л ь ш т ы н (*спалохана*). Не аддавай мяне назад туркам! Вазьмі мяне з сабой у Літву!

С а л а м е я (*здзіўлена*). З сабой? У якасці каго? У мяне на радзіме няма нявольнікаў.

П і л ь ш т ы н. У якасці служкі і ахоўніка.

С а л а м е я. Сур’ёзна?! Харунжы аўстрыйскай імператарскай арміі, фон... дэ...

П і л ь ш т ы н. Фартунат Ёжэф Капус фон Піхельштэйн!

С а л а м е я. Пан фон будзе служкам і ахоўнікам вандроўнай лекаркі?

П і л ь ш т ы н. Пані ведае, як туркі абыходзяцца з палоннымі хрысціянамі?

С а л а м е я. Не ведаю. Няўжо горш, чым лекаркі з палоннымі афіцэрамі? (*Смяецца.*) Добра, я забяру цябе з Відьня. А там пабачым.

П і л ь ш т ы н. Дзякуй. Бог узнагародзіць пані за дабрыню. (*Выходзіць з пакоя.*)

С а л а м е я (*наўздагон*). Эй-эй, напішы да бацькі, каб ён прыслаў мне выкуп у Літву! (*Памаўчайшы.*) Ну што мне было рабіць з гэтым аўстрыйскім паўлінам? Давялося цягаць за сабой. Разам выехалі з Відьня, разам дабіраліся да Рупчыка, дзе сядзелі ў вязніцы па падазрэнні ў шпіягоўстве, а вызваленыя з Божай дапамогаю даехалі да межаў Рэчы Паспалітай. І хаця я крыху прывязалася за дарогу да свайго нявольніка, а асабліва мая маленькая дачка Канстанцыя, але далей везці яго не выпадала. Вырашыла я

пакінуць яго ў Бары ў езуітаў, каб сядзеў у кляштары ды чакаў, пакуль не прышлюць за яго грошы. Але Пільштыву мой намер не спадабаўся.

Уваходзіць Юзаф Пільштын.

П і л ь ш т ы н (*занепакоена*). Гэта праўда? Пані хоча пакінуць мяне ў езуіцкім кляштары?

С а л а м е я. Праўда. Езуіты – не туркі, і не трэба баяцца. У кляштары пану хрысціянину будзе добра. А прышлюць бацькі грошы – будзеш вольны і вернешся на радзіму.

П і л ь ш т ы н. Я напісаў ужо тры лісты – і не атрымаў адказу.

С а л а м е я. Шчыра спачуваю. Можна напісаць чацвёрты.

П і л ь ш т ы н. Пані не задаволена маёй службай?

С а л а м е я. Наадварот, вельмі задаволена. І службай, і таварыствам. Але нашыя шляхі разыходзяцца. Пан – мой нявольнік, яшчэ раз спачуваю. Але афіцэр не можа быць служкам у лекаркі. Я згадзілася на гэты маскарад часова, каб выратаваць пана... ды свае грошы. Апрача 300 чырвоных залатых, нічога нас не звязвае, усяго добрага пану!

П і л ь ш т ы н. Ах, як пані памыляецца! Калі б пані Саламея згадзілася...

С а л а м е я. Ну, што яшчэ ад мяне трэба? Хіба мала я дзеля пана зрабіла?

П і л ь ш т ы н. Калі пані не хоча мець мяне пры сабе за служку, а я не хачу заставацца ў езуітаў, ці не згадзілася б пані Саламея мець мяне пры сабе за мужа?

С а л а м е я. За мужа? Няўжо езуіты такія страшныя?

П і л ь ш т ы н. Я так прывязаўся да пані. І да Канстанцыі таксама.

С а л а м е я. Але ж з пана жартаўнік! І стрэліць жа такое ў галаву!

П і л ь ш т ы н. Саламея, не смейся з маёй прапановы. (*Кідаецца на калені.*) Я кажу сур'эзна! Пані, па волі Бога, удава, і я – кавалер, а што на сённяшні дзень палонны, дык я абяцаю таксама пані шанаваць

і слухацца пасля шлюбу, як і цяпер, калі я – куплены нявольнік. Дзе яшчэ пані лекарка знойдзе сабе такога вернага ды ціхмянага мужа?

С а л а м е я. І слухаць не хачу! Няхай пан мяне пакіне!

П і л ь ш т ы н. Ах, так! Ты адмаўляеш мне, не верыш у маё шчырае каханне? (*Усхопліваеца з падлогі.*) Але я дакажу! (*Кідаеца да шафы з лекамі, хапае нейкую бутэльку з чырвонай вадкасцю і выпівае некалькі глыткаў.*)

С а л а м е я. Спыніся, вар’ят! Што ты робиш?

П і л ь ш т ы н (*паказвае бутэльку Саламеі*). Спадзяюся, гэта яд?

С а л а м е я (*зірнуўшы на бутэльку, усплёскае рукамі*). Божа, навошта ты гэта піў? (*Адбірае бутэльку ў Пільштына і стаўляе назад у шафу.*)

П і л ь ш т ы н (*дрыжачым голасам*). Скажы, я выпіў яд?

С а л а м е я (*пасля паўзы*). Так. Навошта ты гэта зрабіў?

П і л ь ш т ы н (*з пафасам*). Каб даказаць шчырасць свайго кахання!

С а л а м е я (*расчулена*). Божа, дык ты не жартуеш?

П і л ь ш т ы н. Так, няхай я памру і пані пабацьць, да чаго прывялі яе жореткасць і бессардэчнасць. Можна, пані Саламея пашкадуе!

С а л а м е я. Мілы мой Фаргунацік, ды я ўжо шкадую! Але што ж цяпер мне з табой рабіць? (*Закрывае твар рукамі.*)

П і л ь ш т ы н. Як? Няўжо ў бутэльцы насамрэч быў яд? (*Убок.*) Хіба яды трымаюць у такіх вялікіх бутэляках? (*Хапаеца за жывот.*) Мне баліць! У мяне пачынаюцца спазмы! Саламея, ратуй мяне, я не хачу паміраць! (*Прысядае і трывожна азіраеца навокал.*)

С а л а м е я (*заходзіцца ад смеху*). Не хочаш паміраць? А што ты зараз хочаш? Можна, на начны гаршчок? (*З пафасам.*) О, як велічна паміраў аўстрыйскі харунжы Фаргунат Ёжэф Капус фон Піхельштэйн, выпіўшы мікстуры ад запораў!

П і л ь ш т ы н. О, Саламея! (*Выбягае з пакоя, трымаючыся за живот.*)

С а л а м е я (*пасля паўзы*). І што, мусіла я ўзяць яго сабе за мужа. Усё-ткі чалавек рызыкаваў дзеля мяне жыццём. (*Сумна.*) Але праўду людзі кажуць: як ажаніўся, дык і перамяніўся. Любоў да маленькай Канстанцыі – адзінае, што засталася добрага ў маім мужы Юзафу ад былога нявольніка Пільштына. Верная свайму шлюбнаму слову, я ўладкавала мужа афіцэрам у войска гетмана літоўскага Міхала Радзівіла, экіпіравала, дурніца, за свае грошы: справіла вопратку, коней, пісталеты ды іншае, што патрэбна. Залезла ў пазыкі, а каб расплаціцца за іх, вырашыла адправіцца ў Пецярбург, да імператрыцы Ганны Іванаўны, вызваляць цяпер ужо турэцкіх палонных ды лячыць расійскіх вяльможаў. Юзафа і Канстанцыю я пакінула ў Нясвіжы: яго ў войску – служыць, а яе вучыцца пры кляштары бенедыктынак. А калі вярнулася з Пецярбурга, дзе мела шмат небяспечных прыгод, не застала свайго ціхмянага мужа ў Нясвіжы. За папойкі, бойкі ды распусту выслаў князь Радзівіл майго Пільштына са сваёй рэзідэнцыі ў глухую палескую вёску Лахву, дзе я знайшла яго ды сваю дачку.

У пакой увальваецца п’яны Юзаф Пільштын у мундзіры войска літоўскага, заўважае Саламею.

П і л ь ш т ы н. Зірніце, хто да нас прыехаў! Мая любая жоначка пакінула пецярбургскія салоны і завітала да нас, у палескую глушэчу. (*Раскланьваецца.*) Вітаю, вітаю Вас, Саламаніда Яфімаўна, на роднай зямлі! (*Хоча пацалаваць жонцы ручку.*)

С а л а м е я (*схаваўшы руку*). Фу, Юзаф, ты зусім п’яны, ледзь на нагах стаіш!

П і л ь ш т ы н. Ну, п’яны. А што яшчэ мне рабіць? Цяцераў ды баляў тут няма, дарагая.

С а л а м е я (*пагардліва*). А гэтыя жахлівыя кабеты, што сустрэлі мяне на парозе?

П і л ь ш т ы н. Выбачайце, выбачайце: не графіні ды не князёўны. Дзве звычайныя вязковыя бабы.

С а л а м е я. Што яны робяць у тваім доме?

П і л ь ш т ы н. Удзень адна з іх гатуе ежу, другая – мые бялізну, ну а ўначы... уначы яны нічым не адрозніваюцца.

С а л а м е я. Божа, Юзаф, як ты мог да такога апусціцца? Ты, дваранін, афіцэр!

П і л ь ш т ы н. А як я, дваранін і афіцэр, мог апусціцца да таго, што ажаніўся з бязроднаю лекаркаю, якая пакінула мужа аднаго, а сама бадзяецца невядома дзе і невядома з кім?

С а л а м е я. Як ты можаш, Юзаф? Пасля ўсяго, што я для цябе зрабіла... Калі ты ўпрошваў мяне стаць тваёй жонкай, табе не замінала маё нешляхетнае паходжанне. Хто кляўся шанаваць мяне, быць адданым і ўдзячным мужам?

П і л ь ш т ы н. Бо тады я быў тваім рабом і служкам, а цяпер я – твой гаспадар. Ты мусіш быць мне паслухмянай і ўдзячнай за тое, што я з табой ажаніўся. Ну, як, прыехала з Пецярбурга грошай, гандлярка нявольнікамі? Я меў вялікія выдаткі і залез у пазыкі.

С а л а м е я. Якія грошы, Юзаф? Палонных туркаў, падараваных мне імператрыцай, адабраў Радзівіл і без выкупу адправіў іх на радзіму. Скажаў, што ў нас з Турцыяй мір, мы не можам трымаць у сябе турэцкіх палонных і патрабаваць за іх грошы.

П і л ь ш т ы н. Усё роўна ў цябе ёсць грошы, я ведаю. Напэўна, адкрыла вочы на свет не аднаму вяльможнаму курвіну сыну і спрытна лячыла ад пораў іхніх тытулаваных шлюх!

С а л а м е я. У цябе яшчэ хапае нахабства патрабаваць ад мяне грошы? Ты прагуляў усю маёмасць, якую я на цябе пакінула, забраў з кляштара Канстанцыю і грошы ў сяцёр-бenedыктынак на яе ўтрыманне, прывёз няпчасную дзяўчынку сюды, каб яна штодня бачыла тваё п'янства і распусту.

П і л ь ш т ы н. Не чапай Канстанцыю, я люблю дзяўчынку! Бедная сіротка ўжо забылася, як выглядае яе маці.

С а л а м е я. А ўспомні, колькі я заплаціла за тваю экіпіроўку? За вопратку, коней, пісталеты, за гадзіннікі ды табакеркі...

П і л ь ш т ы н. Згадай яшчэ насоўкі!

С а л а м е я (*крычыць*). І за насоўкі таксама! І за пасцель! Усё, што ты маеш, на чым спіш, у чым ходзіш, купіла я. І ты яшчэ смееш папракаць мяне, што я – бязродная лекарка, а ты – афіцэр і дваранін? (*Уадчай.*) Божа, што мне рабіць?

П і л ь ш т ы н. Не ведаеш? Ты ж у нас лекарка. Купі сабе за тры грошы мыш'яку ды атруціся.

С а л а м е я (*бездапаможна*). Ты... ты... За ўсё, што я... Выкупіла цябе з турэцкай няволі... Кажаш мне: атруціся... (*Гнеўна.*) Ах ты, аўстрыйскі паўлін! Ах ты, каплун нямецкі! Вярні мне мае 300 чырвоных салатых ды каціся ў свой Лайбах, Пільштын чортаў!

П і л ь ш т ы н (*пагрозліва*). Не Пільштын, а Фар-
тунат Ёжэф Капус фон Піхельштэйн. (*Падыходзіць да жонкі і б'е яе па ічацэ.*) Гэта табе за аўстрыйскага паўліна, курва! (*Б'е па другой ічацэ.*) Гэта за нямецкага каплуна. (*Падхоплівае Саламею на рукі.*) А зараз мы пойдзем з табой у ложкак і пераканаемся, ці адрозніваецца чым лекарка ад кухаркі і прачкі.

Пільштын выносіць Саламею з пакоя. Праз нейкі час сумная Саламея вяртаецца, папраўляючы вопратку і прычоску.

С а л а м е я. Так я зрабілася нявольніцай свайго мужа, ягонаў кухаркай, прачкай, а ноччу выляжанкай. Найгоршае было тое, што калі муж згвалціў мяне, я зацяжарыла. Часам мне здавалася, што я спілю, што не магла я па ўласнай волі выбраць сабе такі лёс, самахоць усадзіць галаву ў пятлю і з гаспадыні ператварыцца ў рабыню. Але трэба было прачынацца і шукаць выйсця. Дапамаглі грашовыя клопаты. Афіцэрскага жалавання Пільштына не хапала на пражыццё, а яшчэ ціснулі даўгі, дык я прыдумала ехаць у Вену на заробкі, дзе і нарадзіла сына Францішка. Не адразу, але знайшла сабе добрых пацыентаў пры двары імператара Карла, абжылася і нікуды выязджаць не збіралася. Напісала да Пільштына, што хачу жыць з ім у сепарацыі, забраўшы да сябе дачку Канстанцыю. І праз нейкі час атрымала ад мужа слёзны ліст, у якім ён

прасіў прабачэння за свае ганебныя паводзіны, прысягаў, што пераменіцца і ўжо нават перамяніўся, кляўся ў любові і вернасці і прасіў да яго вярнуцца з сынам, якога ён так прагне пабачыць... Што мне было рабіць? Мой розум падказваў адно, сэрца – іншае. Да таго з Пільштынам засталася мая дачка Канстанцыя, якую ён мне нізавошта не хацеў аддаваць. Карацей, справіла я, дурніца, свайму мужу пару ўбораў, залатымі галунамі абшытых, накупіла іншых падарункаў і паляцела насустрач свайму гору. Пільштын сустрэў мяне адразу ля мяжы, паводзіў сябе гжэчна, радаваўся сыну і нават у ложку абыходзіўся са мной не як з кухаркай ці прачкай. Па прыездзе дадому нас чакала святочная вячэра, а потым Юзаф прыйшоў да мяне ў спачывальню.

У пакой уваходзіць Пільштын са сподкам у руках. На сподку – бутэлька віна, два келіхі і садавіна.

П і л ь ш т ы н. Стамілася ў дарозе, дарагая? *(Стаіць сподак проста на падлогу перад Саламеяй.)*

С а л а м е я. Скажы, Юзаф, ты шчыра рады, што я вярнулася?

П і л ь ш т ы н. Рады? Не тое слова, я шчаслівы. Клапатлівая жонка, прыгожая дачка, здаровы сын – чаго мне яшчэ жадаць? *(Сядае на падлогу побач з Саламеяй.)*

С а л а м е я. Калі ты паспеў наліць віна?

П і л ь ш т ы н. Я ўзяў са святочнага стала пачатую бутэльку. *(Падае келіх жонцы, узнімае свой.)* За тваё вяртанне, Саламея!

Саламея і Пільштын выпіваюць віно.

С а л а м е я. Не думала, што калі-небудзь яшчэ нам давядзецца сядзець з табой побач, Юзаф. Пасля тых жудасных месяцаў на Палессі... Бр-р-р, не хочацца ўспамінаць.

П і л ь ш т ы н. Як табе спадабалася віно, мілая? Вядома, не такое, як п'е ў Вене наш імператар Карл, але не горшае, чым жлукціць тут ваш Радзівіл.

С а л а м е я. Дзякуй, віно добрае. І я рада, што ты п'еш яго не ў адзіноце, а разам са мной.

П і л ь ш т ы н. А як я рады, ты проста не ўяўляеш, дарагая.

С а л а м е я. А табе спадабаліся ўборы і падарункі, якія я прывезла?

П і л ь ш т ы н. Мае саслужыўцы памруць з зайздасці.

С а л а м е я (*нарэшыце супакоіўшыся*). Ах, як добра, што ты перамяніўся, што ты зноў – мой слаўны, добры Юзаф Пільштын, а не той жахлівы Фартунат Ёжэф Капус фон Піхельштэйн!

П і л ь ш т ы н. Хіба абодва яны – не той самы чалавек, не той самы я?

С а л а м е я. Не, яны зусім розныя. Фартунат мяне ненавідзеў, і ненавідзеў так моцна, што нават раіў мне купіць мыш'яку і атруціцца. А Юзаф...

П і л ь ш т ы н (*устаішы з падлогі*). А Юзаф цябе так любіць, што сам купіў мыш'яку і падсыпаў яго табе ў віно. З прыездам, мая жоначка, і бывай!

С а л а м е я (*не можа паверыць*). Божа, Юзаф, што ты кажаш? Ты жартуеш, ты не мог такога ўчыніць! (*Спрабуе ўзняцца на ногі, але не мае сілаў*.)

П і л ь ш т ы н. Бывай, легкаверная дурніца! Дзякуй, што прывезла грошы. Мне так абрыдлі ты, твае суайчыннікі і твая краіна, што я лепей вярнуся на радзіму.

С а л а м е я. За што, за што?! Я ж выкупіла цябе з няволі, я ўзяла з табой шлюб, нарадзіла ад цябе сына!

П і л ь ш т ы н. А ты хіба не ведала, што кожны раб ненавідзіць свайго гаспадара і жадае ягонае смерці?! Мне доўга давялося трываць цябе, быць тваім нявольнікам, служкам, мужам. Але я дачакаўся зручнай хвіліны — і цяпер я вольны, вольны! (*Спакойным голасам*.) Канстанцыю я забяру з сабою, а Францішак... Не ведаю, ад якога маскальскага шылахвоста панесла ты гэтага выблядка. Бывай, к а х а н а я!

Юзаф Пільштын выходзіць з пакоя.

С а л а м е я. Не забірай ад мяне дачку! Я не аддам яе табе, не дазволю! (*Апамятаўшыся, Саламея нюхае келіх з-пад віна, падпаўзае да шафы з лекамі, стогну*

чы ад болю, прыўзнямаецца на ногі, бярэ шклянку і перамешвае ў ёй нейкія парашкі і вадкасці.) Не, мой даражэнькі Фартунацік, я так лёгка не здамся. Я не памру. Ты забыўся, што я лекарка? Не такі просты яд трэба было падсыпаць мне ў віно. (*Прыгатаваўшы проціяддзе, выпівае яго сутаргавымі глыткамі.*) Магчыма, каб не пагроза Пільштына забраць з сабой Канстанцыю, я не так зацята змагалася б за жыццё. З Божай дапамогай я пазбегла смерці. А Пільштына злавiлі радзiвiлаўскiя жаўнеры і адвезлі пад арышт. Я даравала яму, і па маёй просьбе яго неўзабаве выпусцілі. Але ні жыць з ім, ні бачыць яго я не хацела. Пакiнуўшы сваiх дзяцей пад апекай панi Патоккай, кашталянiкi брацлаўскай, я адправiлася ў Турцыю, каб знайсцi сваiх нявольнiкаў і атрымаць выкуп. Панна Марыя, у дарозе пракляты Пiльштын яшчэ раз нагадаў пра сябе: я аказалася цяжарнай пасля той адзiнай ночы на мяжы! Ужо ў Бухарэсце я нарадзiла сына Станiслава, з якiм пражыла ў Турцыi некалькi спакойных гадоў...

Святло ў пакоi гасне, а калi зноў з'яўляецца, мы бачым побач з Саламеяй Айшэ.

А й ш э (*пасля доўгай паўзы*). Не пайду замуж. Усе мужчыны, пэўна, такія, як твой Пiльштын.

С а л а м е я (*пераканана*). Не ўсе. Ёсць такія, як твой Недзім.

А й ш э. Ды Алах не захацеў, каб мы былі разам. Мяне чакае якi-небудзь стары брыдкi зборшчык падаткаў з Адрыянопаля. Кiшмет.

С а л а м е я (*не разумее*). Кiшмет?

А й ш э. Гэта значыць: такi мне выпаў лёс.

С а л а м е я. Зусiм не такi твой кiшмет. Не Алах, а твой дзядзька Алi-ага не захацеў, каб вы былі разам. Не сумуй, чуе маё сэрца: усё ў вас будзе добра.

А й ш э (*сумняваецца*). Тваё сэрца не падказала табе, якi небяспечны чалавек Пiльштын.

С а л а м е я. Сэрца маё нiколі на адчувала ўласнай небяспекi, але заўсёды ратавала iншых людзей. Яно і табе дапаможа.

ДЗЯ ДРУГАЯ

З'яватрэця

Праз некалькі дзён у пакоі Саламеі. Гаспадыня сядзіць за сталом і старанна водзіць пяром па паперы.

С а л а м е я (*уголас*). Пра турэцкія звычаі і норавы... Турак ажаніцца не можа, пакуль не будзе мець у хаце пасцелі, кухоннага посуду, місак, стала, свечак і іншых дробных рэчаў, якія неабходныя ў гаспадарцы. Калі мае маці альбо сястру ці проста сваячку, пасылае іх, каб яму паненку ці ўдаву высваталі, і якая спадабаецца тым белагаловым, ёю і мусіць задаволіцца кавалер.

Чуваць стук у дзверы.

С а л а м е я. Хто там? Заходзьце. (*Працягвае пісаць.*) А калі ўжо вяселле адбываецца, уваходзіць жаніх у пакой нявесты разам з імамам і іншымі людзьмі, і імам, гэта значыць плябан, пытаецца: “А ці ёсць тут такая (напрыклад, Айшэ)?”

У пакой уваходзіць малады турак і сарамліва кашляе, каб звярнуць на сябе ўвагу гаспадыні.

Н е д з і м. Няхай Алах дапамагае пані!

С а л а м е я (*узнімае галаву і глядзіць на незнаёмага госця*). Слухаю!

Н е д з і м. Мне казалі, што пані – лепшая акулістка ў Стамбуле. (*Замайкае.*)

С а л а м е я. Прыемна, што пан слухае мудрых людзей.

Н е д з і м (*уздыхае*). Без мудраца і лекара не пражывеш.

С а л а м е я. У пана баляць вочы?

Н е д з і м (*паспешліва*). Не, я прыйшоў прасіць цябе, пані, каб ты вылечыла маю нявесту Айшэ. Яна жыве па суседству. (*Уражаны тым, што лекарка жыве па суседству з Айшэ.*) Праўду кажуць, што гняздо для пералётнай птушкі робіць Алах!

С а л а м е я (*здзіўлена*). Жаніх Айшэ?
Недзім (*працягвае Саламеі мяшэчак з грашы-
ма*). Вось грошы.

С а л а м е я (*іранічна*). Колькі тут?

Недзім (*з гонарам*). Сто чырвоных залатых.

С а л а м е я (*з усмешкай*). Звычайна я бяру за
лячэнне ўдвая больш.

Недзім (*разгублена*). У мяне больш няма. Гэта
ўсё, што мне ўдалося зарабіць. (*З надзеяй.*) Калі б
пані згадзілася пачакаць... Я хадайнічаю пра месца
ў султанскай бібліятэцы. Візір Рагыб-паша міласціва
пагадзіўся прачытаць мае вершы. Калі вершы яму
спадабаюцца...

С а л а м е я. Цябе завуць Недзім?

Недзім. Так. Адкуль пані ведае маё імя? (*Пра-
стадушна.*) Пані чытала мае вершы?

С а л а м е я (*з усмешкай*). Здаецца, Рагыб-паша
згадваў мне пра іх.

Недзім. О, візір Рагыб-паша вельмі адукаваны
чалавек, сам складае цудоўныя вершы і апякуецца
маладымі паэтамі і музыкантамі...

С а л а м е я (*паспешліва*). Даўно ты вярнуўся
з Егіпта?

Недзім (*разгублена*). Тры дні таму. (*Занепако-
ена.*) Пані возьмецца лячыць Айшэ?

С а л а м е я. Ты знарок збіраў грошы на лячэнне
Айшэ?

Недзім. Не. Спачатку я збіраў іх на нашае вясел-
ле. Але потым падумаў, што важней вярнуць ёй зрок.

С а л а м е я. А ты не падумаў, што пасля таго, як
я вылечу за гэтыя грошы Айшэ, яе дзядзька знойдзе
для яе іншага, больш заможнага жаніха?

Недзім (*спалохана*). Пані так лічыць? (*Уздыхае.*)
Дзе добры мёд, там шмат пакупнікоў. (*Задумваецца.*)

С а л а м е я (*пасля працяглай паўзы*). Што гэта за
верш пра шчаслівы горад, якім ты зачараваў сэрца
Айшэ?

Недзім (*узнімае вочы*). Пані лекарка ведае?
Верш напісаў сорок гадоў таму Махмед Недзім, пры-
дворны паэт султана Ахмеда.

С а л а м е я (*загадвае*). Пачытай пан, я паслухаю.
Н е д з і м (*разгублена*). Калі пані жадае... (*Чытае верш.*)

Таемнай радасцю прыйдзі ў мой сумны сэрца сад,
Хадзем, мой тонкі кіпарыс, у шчасны Садабад.
Ужо чакае лодка нас і кліча далягляд.
Хадзем, мой тонкі кіпарыс, у шчасны Садабад.

Там нашы мары ажывуць: пабачым дзіўны край.
Там з пашчы цмока б'е жыццё, чароўны вадаграй.
Хто пакашгуе той вады, душой спазнае рай.
Хадзем, мой тонкі кіпарыс, у шчасны Садабад.

Дзе бераг сажалкі, з табой мы пойдзем на шпацыр,
Палац убачым залаты, там ноччу спяць вятры...

С а л а м е я (*пераныя*). Хопіць. Такі горад на-
самрэч існуе?

Н е д з і м. Існаваў. Садабад быў пабудаваны неда-
лёка ад Стамбула па загадзе султана Ахмеда. Там было
шмат прыгожых паркаў, доўгіх алеяў і маленькіх стаў-
коў, на клумбах раслі сотні гатункаў кветак. Падчас
паўстання янычараў Садабад быў зруйнаваны, тады
ж загінуў і Недзім.

С а л а м е я. Так я і думала. Ад горада шчасця
засталіся толькі руіны. Недзім, забяры свае грошы і
вазьмі ў дадатак вась гэта. (*Вымае з шуфляды стала
мяшэчак з грашыма і падае разгубленаму Недзіму.*)
Паспрабуй зноў пасватацца да Айшэ. Думаю, гэтым
разам Алі-ага табе не адмовіць. А я займуся хворымі
вачамі дзяўчыны. Толькі няхай гэта будзе таямніцай.

Н е д з і м (*усхвалявана*). Але як я аддзячу пані?
Я не магу ўзяць гэтыя грошы!

С а л а м е я. Гэта мой падарунак вам на вяселле. А
наконт падзякі... Ты добра памятаеш дарогу да Егіпта?

Н е д з і м. Так. Я нават рабіў запісы.

С а л а м е я. Раскажаш мне потым, як лепш да-
брацца да Іерусаліма.

Н е д з і м. Саламея-ханум хоча здзейсніць хадж
у Іерусалім? (*З павагай.*) Пані – святая жанчына.

С а л а м е я. А цяпер ідзі, Недзім. Паведаміш мне вынікі сватаўства.

Н е д з і м. Алах узнагародзіць пані за дабрыню!
(*Сыходзіць.*)

С а л а м е я. “Святая жанчына!” Толькі ад турка такое і пачуеш. (*Не вытрымлівае.*) Але як ён падобны на Адоніса! (*Пахмурнее.*) Не, зусім не падобны. (*Сядзе за стол і схіляецца над сваімі запісамі.*) Значыцца, уваходзіць імам і пытаецца: “А ці ёсць тут такая (напрыклад, Айшэ)?” А сяброўка за яе адказвае: “Ёсць”. “А ці клянешся ты гэтаму (напрыклад, Недзіму) вераю, каханнем і сумленнем?” Тут ужо сама маладая адказвае: “Клянуся аж да таго часу, пакуль воля Пана Бога будзе”. І гэтымі словамі клятва завяршаецца... А калі маладыя застаюцца адны, ён падмае з яе галавы чырвоную накідку і ўпершыню яе бачыць і цалуе, а панна маладая кладзе ў люльку тытунь і падае свайму мужу ў знак паслухмянасці...

З патаемнага лаза ў сцяне з’яўляецца Айшэ, падыходзіць да Саламеі.

А й ш э (*сумным голасам*). Добры вечар, Саламея-ханум. Што ты робіш? Зноў пішаш пра сваё мінулае?

С а л а м е я. Не, гэтым разам – пра тваю будучыню. (*Закрывае нататкі і ўзнямаецца з-за стала, каб абняць Айшэ.*) Чаму ты такая невясёлая?

А й ш э. Бачыла дрэнны сон. Таго нягодніка, пра якога мінулы раз ты мне распавядала. (*Папраўляецца.*) Прабач, твайго мужа.

С а л а м е я. Чым бачыць дрэнныя сны, лепш убачыць цудоўную яву. Пакажы мне свае вочы, дзяўчына. (*Здымае павязку з вачэй Айшэ.*) Выдатна. Вочы амаль не гнаяцца. Будзем і далей мазачь іх маззю з фіялак, і неўзабаве ты зноў убачыш свет.

А й ш э. Саламея-ханум у гэта верыць?

С а л а м е я. Калі Бог нам дапаможа. Пачакай. (*Бярэ з шафы мазь і мажа вочы Айшэ.*)

А й ш э. А можа, Алаху хочацца, каб Айшэ заставалася невідучай, і мы ідзем насуперак ягонай волі?

С а л а м е я. Не вярзі глупстваў. Хваробы – ад д’ябла.

А й ш э (*упарта*). А хто казаў, што няшчаснага Гальпіра, які заразіўся пошасцю, пакараў Бог?

С а л а м е я (*злуецца*). Гэта мяне пакарае Бог за тое, што я ўсё табе расказваю. (*Стаўляе мазь назад у шафу.*)

А й ш э (*надзьмуўшыся*). Ты забылася пра нашу дамову? Я дазваляю лячыць свае вочы, а ты расказваеш мне пра сваё жыццё.

С а л а м е я (*зрываецца*). Ого, якая паніся, можа, мне табе яшчэ і грошы за гэта плаціць?! (*Закрывае сабе рот рукой.*)

Айшэ спалохана ўціскае галаву ў плечы, потым завязвае на вочы павязку і моўчкі ідзе да патаемнага лаза.

С а л а м е я. Прабач мне, Айшэ! (*Даганяе Айшэ і сілай наварочвае да сябе тварам.*) Злыя словы самі сарваліся ў мяне з языка. Я зусім забылася, што ты яшчэ маленькая, крыўдлівая дзяўчынка. (*Абдымае Айшэ.*)

А й ш э (*туліцца да Саламеі*). Гэта ты прабач мне, Саламея-ханум. Я адказваю няўдзячнасцю на тваю дабрыню.

С а л а м е я (*цалуе Айшэ*). Ты цудоўная дзяўчынка, Айшэ.

А й ш э. Я хачу, каб ты ведала, Саламея-ханум... Я цябе вельмі люблю.

С а л а м е я. І я цябе, Айшэ. Сядай зручней, я да раскажу табе сёння гісторыю свайго жыцця. Баюся толькі, што мой аповяд не дадасць табе радасці. А мне б так гэтага хацелася...

Айшэ ўладкоўваецца на стале. Саламея пачынае распавядаць.

С а л а м е я. Падчас майго другога знаходжання ў Турцыі я паспяхова займалася лячэннем, мела маёмасць, грошы і пашану шляхетных людзей. І трэба было дзякаваць Богу ды ў спакоі жыць, але на бяду сваю захацелася мне зноў на радзіму. (*Пакой знікае ў цемры.*) І ці то воля Божая, ці нядоля мая, а толькі я з Ясаў прыехала ў Камянец-Падольскі – зноў мне

сустрэўся пэўны кавалер, імя і прозвішча якога я не хачу называць, і стаў спяваць мне пра сваё вялікае каханне. Спяваць і граць на бандуры.

Пакой асвятляецца, але Айшэ мы ўжо не бачым. Уваходзіць шляхціц па мянушцы Адоніс: малады, прыгожы, апрануты па апошняй правінцыйнай модзе мужчына з бандурай у руках.

А д о н і с. Вітаю пані ў нашым слаўным горадзе!
С а л а м е я. Дзякую за гасціннасць, але не маю пшчасця быць знаёмай з панам.

А д о н і с. Як жа! Мы бачыліся сёння на гарадскім пляцы.

С а л а м е я (*здзіўлена*). На пляцы? (*Успомніўшы.*)
Ах, дык гэта пан стаяў у калюжыне з дзвюма прыяцелькамі на руках, калі мой вазок перасякаў пляц?

А д о н і с (*узрадавана*). Ага, я! З ласкі пані мы аказаліся аблітыя гразёю з ног да галавы.

С а л а м е я. А я з ласкі пана аказалася з ног да галавы аблітая бруднай лаянкай.

А д о н і с. А потым пані высунулася з вазка і пачала лаяцца ў адказ! Ад захаплення я ажно выпусціў сваіх прыяцельек у калюжыну. Дзе пані навучылася так лаяцца?

С а л а м е я. У пецяярбургскіх салонах, пан Запытала.

А д о н і с (*прадстаўляецца*). Мяне завуць Адоніс.

С а л а м е я. А мяне – Афрадыта.

А д о н і с. Мяне ўсе ў горадзе завуць Адонісам. А пані, я ведаю, завуць Саламеяй.

С а л а м е я. І чаго тутэйшы Адоніс ад мяне хоча? Сатысфакцыі за выпакканае адзенне і абражаны гонар прыяцельек? У такім разе я выбіраю пісталеты.

А д о н і с. Пані лекарка жартуе.

С а л а м е я. Ах, пан паспеў даведацца, што я – лекарка? Можна, трымаючы дзвюх дам, гжэчны кавалер падарваўся і прыйшоў да мяне лячыцца?

А д о н і с. Пані Саламея здэкуецца з мяне. А я, між іншым, калі пабачыў пані ў вазку – адразу закахаўся. І прыйшоў запрасіць пані Саламею на бал у іх мосцяў адвакатаў.

С а л а м е я. М'яне – на баль? (*Заходзіцца ад смеху.*) Але ж і норавы ў вашым Камянецкі! А ты ведаеш, пан Адоніс, што я – двойчы ўдава і тройчы маці?

А д о н і с. Пані зноў жартуе. (*З недаверам аглядае Саламею з ног да галавы.*) А хоць бы і ўдава, што з таго? Пані пойдзе са мной на баль?

С а л а м е я. Не. Я не жартую і ні на які баль не пайду. Я пачцівая белагаловая, стамілася з дарогі і не хачу скончыць сваё жыццё ў якой-небудзь камянецкай калюжыне.

А д о н і с (*нясмела*). У такім разе, можа б пані Саламея дазволіла мне таксама не хадзіць на баль, а застацца і паспяваць для пані?

С а л а м е я (*разгублена*). Паспяваць? (*Спрабуе жартаваць, хаця малады шляхціц відавочна зайнтрыгаваў яе.*) Дык пан – не Адоніс, а Арфей?

А д о н і с. Я спяваю і граю на бандуры. Бацькі, праўда, кажуць, што гэта не вельмі шляхетны занятка. (*Грае на бандуры і спявае ціхім прыгожым голасам.*)

Сэрца маё ручыць, хоця і час разлучыць,
Без жаднаго туду любіць цебе буду.
Буду ж я цебе так крэпка любіці,
Всім в перэсаду, покуль буду жыці.
Хоць ідзі за горы, хоць плыві за моры,
Цебе не пакіну, за морэ поплыну.

Скончыўшы спяваць, малады шляхціц ціхенька грае сабе на бандуры. Уражаная Саламея выходзіць на сярэдзіну пакоя.

С а л а м е я. Ці можна верыць у каханне мужчыны, які стаяў у калюжыне з дзвюма дамамі на руках? Канечне, – не. (*Безнадзейна.*) І, канечне, я паверыла.

А д о н і с (*уздыхае*). Колькі жыву, так ніводнай дамы, ні ўдавы не кахаў.

С а л а м е я. Я паверыла ў гэтую наіўную казку. Я, разумная, сталая жанчына, маці траіх дзяцей, дазволіла сабе закахацца ў чалавека з мянушкай замест імя! Чаму? Напэўна, таму, што, дажыўшы да трыццацігадовага ўзросту, таксама нікога яшчэ не

кахала і ніхто яшчэ не кахаў мяне. І потым, ён так душэўна спяваў, так прыгожа граў на сваёй бандуры.

А д о н і с (*спявае*):

Няволенька ж мая з вамі,
З харошанькімі вочанькамі,
Што мне спаці не даеце,
Тугу сэрцу задаеце!
Дзяўчынанька харошая,
Будзь да мяне ласкавая.
Любі, харошая дзяўчына,
Не будзь нуднасці прычына.

С а л а м е я. Пажыўшы ў Камянцы, я хутка даведалася, што мой новы амарат карыстаецца славай жлукты, бабніка і гультая. Ды ён і сам гэтага перадамной не ўтойваў.

А д о н і с. Саламея, каб ты толькі ведала, якое легкадумнае і марнатраўнае жыццё я веў да сустрэчы з табой! Але каханне перамяніла мяне. Ты зрабіла з мяне чалавека.

С а л а м е я. Шкада мне яго было і не выпадала дакараць за прыкрае мінулае. Стала я пра яго клапаціцца: купляць кунтушы, жупаны і добрыя паясы, даваць грошы. А потым пачала думаць, як сапраўды зрабіць з яго чалавека, каб ён не на маёй шыі сядзеў, а на сваіх нагах стаяў. (*Да Адоніса.*) Паслухай, мой каханы, трэба табе знайсці які занятак.

А д о н і с. І я пра гэта ўвесь час думаю. Але які?

С а л а м е я. Можна паступіць на службу ў войска.

А д о н і с. А раптам пачнецца вайна з туркамі і мяне заб'юць?

С а л а м е я. Можна купіць табе кавалак зямлі, валоў, кароў ды авечак, ты ноймеш мужыкоў і пачнеш гаспадарыць.

А д о н і с. А раптам тыя валы, каровы ды авечкі здохнуць? Ды і які з мяне земляроб?

С а л а м е я. То займіся гандлем. Я дам табе грошы, ты паедзеш на кірмаш у Хоцін, накупляеш розных ласункаў, фінікаў, разынак, рысу, завязеш у Львоў і з выгадаю прадасі.

А д о н і с. Што я, жьд які? Я польскі шляхціц!

С а л а м е я. У такім разе, міленькі, бачу для цябе адзін занятак: сядзець у мяне на шыі і граць на бандуры!

А д о н і с (*перастаўшы граць*). Добра, Саламейка, не злуйся. Давай грошы, паеду ў Хоцін па фінікі.

Саламея падыходзіць да стала, вымае з шуфляды грошы і аддае Адонісу. Шляхціц, узважаўшы грошы ў руцэ, выходзіць з пакоя, напяваючы вясёлую песеньку. Потым нечакана вяртаецца.

А д о н і с (*узяўшы бандуру*). Не сумуй без мяне, любая. Я хутка вярнуся. (*Знікае за дзвярыма.*)

С а л а м е я. Гэтае ягонае “хутка” зацягнулася не на адзін тыдзень. Ужо і кірмаш у Хоціне скончыўся, а мой мілы ўсё не вяртаўся. Толькі перадаваў з акадзіяй лісты з салодкімі словамі пра каханне і пра сардэчныя пакуты. Самым цікавым аказаўся апошні ліст.

Чуваць стук у дзверы. Саламея выходзіць з пакоя і вяртаецца з лістом у руках.

С а л а м е я. Прыйшоў нейкі п’яны шляхціц, назваўся Себасцьянам Завадскім і перадаў мне ліст ад Адоніса. У дом не зайшоў, сказаў, што мусіць перадаць некаму яшчэ адзін ліст і спешна ад’ехаць у Кіеў. Пачала я чытаць гэты ліст. (*Разгортвае ліст.*) “Любая мая Малуцька!” Хм. “Сонейка маё, хачу цябе ўзрадаваць. Я ўжо вяртаюся ў Камянец і адразу прылячу да цябе: з салодкімі слоўцамі, пяшчотнымі пацалункамі ды каштоўнымі падарункамі. Пабавімся з табой, душа мая, колькі шчаслівых дзён, а сваёй лекарцы я скажу, што прыехаў пазней. Таму будзь дома, ластаўка, нікога не прымай і чакай мяне. Твой жартаўнік Адоніс”. Малуцька... Малуцька... (*Ходзіць уздоўж пакоя.*) Вядомая ўсяму гораду прастытутка. Дык вось на каго трацяцца мае грошы! (*Спыняецца і пачынае рагатаць.*) Саламея, Саламея, калі ўжо ты паразумнееш?..

У пакой нясмела ўваходзіць пан Адоніс з выглядам пабітага сабакі.

С а л а м е я. Праз тыдзень з'явіўся і сам жартаўнік. (*Да Адоніса.*) Вітаю пана ў нашым слаўным горадзе!

А д о н і с (*вымае з-за пазухі невялічкі пакуначак*). Вось. (*Аддае Саламеі.*) Для цябе.

С а л а м е я. Што гэта?

А д о н і с. Фінікі.

С а л а м е я. А дзе астатнія тры падводы?

А д о н і с. Па дарозе з Хоціна на мяне напалі разбойнікі і ўсё адабралі. Аказваецца, гандляваць вельмі небяспечна. Лепш бы я пайшоў служыць у войска.

С а л а м е я. Напалі разбойнікі, з'елі тры падводы фінікаў ды разынак, а пасля падрапалі твар гандляру кішчэямі? Так?

А д о н і с (*закрывае далонню падрапаную шчаку*). Білі.

С а л а м е я. А атамана разбойнікаў звалі Малуцька?

А д о н і с (*змрочна*). Гэта жлукта Завадскі пераблытаў лісты. Ліст да Малуцькі аддаў табе, а ліст да цябе занёс Малуцьцы.

С а л а м е я. І з гэтай нагоды шляхетная пані Малуцька падрапала табе морду?

А д о н і с. Там было столькі пяпчотных слоў пра цябе, Саламейка. Вось яна і ўсхадзілася...

С а л а м е я. Я – не Малуцька, морду табе біць не буду. Але забірай усе рэчы, якія я табе падаравала, і каціся да д'ябла! Назад у сваю калюжыну! Каб вочы мае цябе больш не бачылі!

А д о н і с (*укленчвае перад Саламеяй*). Даруй мне, Саламея! Успомні, кім я быў да цябе, якое жыццё вёў! Цябе першую я пакахаў па-сапраўднаму, шчыра! Але, думаеш, лёгка так адразу перамяніцца, адскрэбціся ад броду? Можна, каб ты згадзілася стаць маёй жонкай, усё пайшло б хутчэй? Людзі паважаюць цябе, паважалі б і мяне, я сам бы сябе паважаў.

С а л а м е я. Ніколі ў жыцці я не стану тваёй жонкай! Людзі і так ужо смяюцца з мяне, што я, разумная і пачцівая белагаловая, звязалася з такім шалапутам і гулякам! Ідзі прэч ад мяне са сваім фальшывым каханнем!

А д о н і с. Саламея, пабойся Бога! Успомні, ён дараваў грэшнікам. Няўжо ты чысцейшая за яго? Баішся аб мяне запэцкацца? Без цябе я прападу. Дай мне апошні шанец! (*Усхліпвае.*)

С а л а м е я (*уздыхае*). Я не чысцейшая за Бога. Колькі разоў літасцівы Бог выбачаў мне мае грахі і правіны, дык ці маю я права не дараваць бліжняму? (*Да Адоніса.*) Добра, гора ты маё, дам табе яшчэ адзін шанец.

А д о н і с (*узрадавана*). Я зноў паеду ў Хоцін па фінікі?

С а л а м е я. Не, паеду я. Паеду ў Львоў да сваёй дачкі Канстанцыі. Яна сабралася ісці ў кляштар, а я думаю – ёй прыйшоў час ісці замуж. На цябе пакіну дом, маёмасць і малых сыноў. Заапякуешся імі.

А д о н і с. Саламея, ты жартуеш? У мяне ніколі і сотні залатых у руках не было. А тут – дом, маёмасць. Ды яшчэ і дзеці. Няўжо ты ўсё мне даверыш?

С а л а м е я. За дзецьмі будзе назіраць пакаёўка Магда. А ты застанешся за гаспадара. І... пабачым, які з цябе гаспадар і чалавек. Бывай! (*Выходзіць з пакоя.*)

А д о н і с (*крычыць найздагон*). Дзякуй, Саламея. Я дакажу! Вось пабачыш, я дакажу табе, Саламея! (*Бярэ ў рукі бандуру, грае і спявае бадзёрым голасам.*)

– Ой, перастан, мой наймилши, до мене ходити,

А меня ж, молоденьку, з розуму сводити.

– Як я маю перастати, коли люблю тебя,

А ты, моя наймилшая, упусти до себя!

У пакой уваходзіць Саламея ў накінутым на плечы дарожным плашчы.

С а л а м е я (*сумна*). Мiane не было дома месяц. Як аказалася, Канстанцыя мая збіралася ісці ў кляштар з-за няшчаснага кахання. Але маімі намаганнямі тое няшчаснае каханне неўзабаве перамянілася ў шчаслівае, і зладзіла я дачцэ вяселле з маладым панам Астроўскім. Адоніс тым часам сядзеў у маім доме, папіваў віно, граў на бандуры ды назіраў, як пакаёўка Магда ўпраўляецца з дзецьмі. І хутка яны ўжо разам пілі віно ды спявалі, а потым – не толькі пілі і не

толькі спявалі... Малодшы хлопчык, Станіслаў, ім не перашкаджаў у любошчах, бо нічога яшчэ не кеміў, а старэйшага, Францішка, яны прыдумалі замыкаць у склепе, каб нічога не бачыў і не расказаў потым маці. *(Дрыжачым голасам.)* І ён там, на голай зямлі лежачы, захварэў і памёр, мой няшчасны хлопчык. Напалоханая Магда адразу ўцякла з дому, стаў збірацца і Адоніс, зносячы ў вазок усе каштоўныя рэчы. Ад выпадковых людзей даведалася я пра смерць сына...

А д о н і с (грае на бандуры і спявае тужлівым голасам):

Ды цяпер во я пры беднасці, пры вялікай тузе,
Астаўляю сваю міленькую, як каліну ў лузе.

Ды цяпер во я пры беднасці, пры вялікім смутку,
Астаўляю сваю міленькую, як галуб галубку.

Саламея набліжаецца да Адоніса.

А д о н і с (заўважыўшы Саламею). Саламейка! А я цябе чакаў толькі на наступным тыдні. Вось добра, што ты прыехала раней! *(Уздыхае.)* А ў нас няшчасце...

С а л а м е я (не слухаючы Адоніса). Бог – даруе, Бог усё даруе, памаўзлівы блазан! Але я – не дарую! Адпраўляйся да свайго літасцівага Бога, курвін сыне! *(Выхоплівае з-пад плашча пісталет і наводзіць на Адоніса.)*

А д о н і с. Саламея! Я не вінаваты! Не жартуй так, Саламея!

Саламея страляе, Адоніс падае. Саламея апускаецца на падлогу побач з целам амарата.

С а л а м е я. Вось і ўсё. Скончыліся ў маім жыцці прызнанні, каханні, расчараванні. І жыццё скончылася. Даруй мне, Панна Марыя.

Аглушаны Адоніс ажывае і на карачках выпаўзае з пакоя.

С а л а м е я (заўважыўшы ўцёкі Адоніса). Жывы, сабака. *(Сумна ўсміхаецца.)* Значыцца, каханне забіць немагчыма. Не магла я з такой адлегласці прамагнуцца.

Пакой агортваецца цемрай, а калі з'яўляецца святло, мы бачым побач з Саламеяй Айшэ. Саламея маўчыць, нібыта яшчэ раз перажывае тую трагедыю, што некалі з ёй здарылася. Айшэ, не вытрымаўшы, пачынае плакаць.

А й ш э. Не пайду замуж!

Слёзы Айшэ вяртаюць Саламею ў існы свет.

С а л а м е я. Не плач, Айшэ. На жаль, шчырае каханне – небяспечная рэч.

А й ш э (*усхліпвае*). Памятаеш, Саламея-ханум, я папярэдзвала цябе, што гэты дом – стары і вось-вось можа абваліцца? А ты запыталася: ці не таму я люблю сюды прыходзіць? Дык вось, гэта праўда.

С а л а м е я. Што – праўда?

А й ш э. Я прыходзіла сюды, сядала на падлогу і цяплява чакала, калі ж дом абваліцца. Потым я пазнаёмілася з табой і перастала пра гэта думаць. Але цяпер... (*Горача.*) Давай чакаць разам, Саламея-ханум.

С а л а м е я (*гладзіць Айшэ па галаве*). Давай. Але не таго, калі абваліцца дом. Будзем чакаць твайго вяселля з Недзімам.

А й ш э (*надзьмуўшыся*). Недзім такі ж самы падманшчык, як і твой Адоніс. Добра, што ён з'ехаў у Егіпет. Я яго не кахаю!

С а л а м е я (*абыякавым голасам*). Дарэчы, я чула, што ён вярнуўся.

А й ш э (*узрушана*). Праўда?! Хто табе казаў? (*Трасе Саламею за руку.*) Дзе яго бачылі?

С а л а м е я. Ого, які імпрэ! А кажаш: не кахаю, давай чакаць, пакуль дом абваліцца... Недзім зарабіў у Егіпце крыху грошай, склаў процьму вершаў пра каханне да нейкай Айшэ і, аддаўшы іх візіру, хадайнічае пра месца ў султанскай бібліятэцы. (*Убок.*) Не ведаю ўжо, якія там вершы, але я якраз лячу ад мігрэні візіраву жонку, таму, думаю, гэтае месца ён атрымае. (*Уголос.*) Так што неўзабаве чакай сватоў, Айшэ.

А й ш э. Ці пацячэ вада там, дзе цякла раней? Можа, Недзім пра мяне ўжо забыўся?

С а л а м е я. А вершы? Не, Айшэ, не сумнявайся! Дарэчы, я даведалася, што шчаслівы горад насамрэч

існаваў: зусім недалёка ад Стамбула. *(Са шкадаваннем.)* Толькі ад яго засталіся адны руіны.

А й ш э. Я хацела б пабачыць хаця руіны...

С а л а м е я *(узрадавана)*. Ну, калі ты ўжо нешта хочаш пабачыць, то хутка паправішся.

А й ш э. Ах, Саламея-ханум, я такая шчаслівая! Дзякуй Алаху за тое, што я цябе сустрэла!

Абняўшыся, Саламея і Айшэ стаяць пасярэдзіне пакоя.

З'ява чацвёртая

У пакоі Саламеі пуста. У шафах няма лекаў і медыцынскіх прыладаў, са стала зніклі кнігі, не відаць і самой гаспадыні. Толькі куфар з адзеннем стаіць на сваім звычайным месцы. Праз патаемныя дзверы ўваходзіць радасная Айшэ.

А й ш э. Я выходжу замуж, Саламея-ханум! (*Прыслухоўваецца да цішыні пустога пакоя.*) Нікога няма?.. (*Узлазіць на куфар.*) Сёння, як ніколі, мне хочацца ўбачыць цябе, Саламея, падзяліцца сваёй радасцю. А яшчэ мне хочацца ўбачыць неба, сонца, Недзіма. Я абавязкова павінна паправіцца. Інакш як я буду даглядаць свой дом, дзяцей, як змагу дагадзіць свайму каханаму мужу?.. (*Кладзецца на куфар і марыць, пакуль не засынае.*)

З'яўляецца Якуб Гальпір, трымаючы ў руках невялічкую ступку.

Г а л ь п і р. Айшэ, чаму ты не прыгатавала парашок ад запораў?

Спалоханая Айшэ ўсхопліваецца з куфра.

Г а л ь п і р. Mein Gott, што за жонку ты мне даў! Пациент чакае мікстуру, а яна спіць! Барыся за працу, гультайка!

Адае Айшэ ступку. Уражаная Айшэ не можа вымавіць ні слова, пакорліва бярэ ступку і пачынае старанна таўчы парашок. Гальпір нервова ходзіць па пакоі. З'яўляецца Юзаф Пільштын, босы, пачынае шукаць свае боты.

П і л ь ш т ы н. Айшэ, дзе мае боты? (*Знаходзіць боты за куфрам, скептычна іх разглядае.*) Чаму брудныя? (*Пагрозліва.*) Чортава дзеўка, я цябе прымушу выконваць свае абавязкі!

Айшэ кідае на стол ступку і бяжыць да Пільштына. Чысціць боты рукавом сукні.

П і л ь ш т ы н. Каб блішчэл! Не забывайся, што ў цябе муж – харунжы аўстрыйскай арміі!

З'яўляецца Адоніс з бандурай у руках. Сядае за ігральны столік, настрайвае бандуру.

А д о н і с. Айшэ, налі мне віна! Хуценька! Паміраю ад смагі.

Айшэ кідае боты Пільштына і бяжыць наліваць віна Адонісу. Са страху яна забываецца, што не бачыць, і робіць усё як відущчая.

А д о н і с (*выпівае кубак віна і пачынае спяваць непрыгожым голасам*).

Таёмнай радасцю прыйдзі ў мой сумны сэрца сад.
Хадзем, мой тонкі кіпарыс, у пчасны Садабад.
Ужо чакае лодка нас і кліча далягляд.
Хадзем, мой тонкі кіпарыс, у пчасны Садабад.

П і л ь ш т ы н. Айшэ, боты! Доўга я буду чакаць?
Халера ясная!

Айшэ хуценька вяртаецца чысціць боты.

П і л ь ш т ы н (*загадвае*). Надзявай!

Айшэ з цяжкасцю нацягвае Пільштыну адзін бот.

Г а л ь п і р (*заўважае кінутую на стале ступку*). Яшчэ не гатова?! Teufel⁸! Ты ведаеш, для каго гэтая мікстура? Для самога султана! Яго вялікасць чацвёрты дзень не можа схадзіць да ветру!

Айшэ бяжыць да ступкі, але тут адрываецца ад бандуры Адоніс.

А д о н і с. Айшэ, яшчэ віна!

Айшэ кідаецца да Адоніса і налівае яму ў кубак віна.

А д о н і с. Пацалуй мяне, ластаўка мая!

Айшэ паслухмяна цалуе Адоніса ў левую шчаку.

А д о н і с. За нашае каханне! (*Выпівае віно і падстаўляе правую шчаку*.) Яшчэ разок!

⁸ Д'ябал (ням.).

П і л ь ш т ы н (*крычыць*). Як я пайду на вайну ў адным боце?!

Г а л ь п і р (*у адчай*). , mein Gott, нам адсякуць галовы!

Знямоглая Айшэ не ведае, чый загад ёй выконваць, і нерухома стаіць каля Адоніса.

П і л ь ш т ы н (*абурана*). Не можа справіцца з трыма мужамі!

Г а л ь п і р (*з'едліва*). А чацвёртага збіраецца завесці!

А д о н і с (*ласкава*). Не слухай іх. (*Устае з-за стала*.) Давай лепш кахацца. (*Пачынае няспешна распранаць Айшэ*.)

П і л ь ш т ы н. Хвіліначку, я патрабую сваёй долі! (*Скача ў адным боце да Айшэ з Адонісам*.)

Г а л ь п і р. Мне належыць першынство! (*Далучаецца да астатніх*.)

А й ш э (*прачынаецца*). Не! Не! (*Зрывае з вачэй павязку і вырываецца з кола надакучлівых прывідаў*.)

У пакой уваходзіць Саламея, з-за ейнай спіны нясмела выглядае Недзім, пераапануты ў вопратку фурмана. Прывіды хуценька сядваюць за стол і пачынаюць гуляць у косці, як бы нічога не здарылася.

С а л а м е я. Што з табой, дзяўчынка мая? Чаму ты крычала?

А й ш э (*кідаецца да Саламеі*). Яны ўсе... Стары лекар, аўстрыйскі харунжы і той, з бандурай... Нібыта я іхняя... О, Алах! Яны хацелі... Не, не... (*Плача і выцірае рукой вочы*.)

С а л а м е я. Айшэ, зірні на мяне.

А й ш э. Саламея-ханум!

С а л а м е я. Ты бачыш, Айшэ.

Айшэ толькі цяпер разумее, што сапраўды бачыць Саламею. Са здзіўленнем азіраецца вакол і заўважае Недзіма.

А й ш э (*яшчэ больш уражаная*). Хто гэта?

Недзім ад хвалявання не можа вымавіць ні слова.

С а л а м е я. Што ж ты стаіш як слуп, хлопча?
Скажы што-небудзь.

Не д з і м (*наспешліва*). Я твой жаніх. (*Запінаецца.*) Твой будучы муж.

А й ш э. Недзім!

Не д з і м (*усхвалявана*). О, мая радасць! Твае ясныя вочы зноў раскрыліся насустрач святлу! (*Да Саламеі.*) Пані Саламея, я паэт, але не знаходжу слоў, каб выказаць сваю... Няхай Алах узнагародзіць пані за дабрыню.

С а л а м е я (*расчулена*). Вашаму Алаху няма чаго больш рабіць, як толькі ўзнагароджваць чужаземак-хрысціянак.

А й ш э (*шэптам да Саламеі*). Саламея-ханум, чаму Недзім у такім уборы? Яму з-за мяне давялося працаваць фурманам?

С а л а м е я. Што ты, мая дарагая, ён цяпер у нас працуе ў султанскай бібліятэцы. Але сёння яму давядзецца пабыць маім фурманам. (*Ціха.*) А табе – маёй служкай. Пераапранайся. (*Падае Айшэ накідку.*)

А й ш э (*здзіўлена*). Навошта, Саламея-ханум?

С а л а м е я. На жаль, я не змагу пабыць у вас на вяселлі, дзеці мае. Заўтра я адплываю ў Святую Зямлю. Але сёння нас чакае падарожжа ў горад шчасця. (*Важна.*) Заможная чужаземка на калясцы з фурманам і ў суправаджэнні сваёй служкі выпраўляецца паглядзець руіны Садабада.

А й ш э. А мой дзядзька?

С а л а м е я. Я дамовілася з ім, што вазьмуся цябе лячыць – нібыта за грошы Недзіма, – і таму мне неабходна паказаць цябе сваім калегам. Твой дзядзька ўзрадаваўся, што нарэшце збудзе хворую пляменніцу з рук. (*Дапамагае Айшэ апрануць накідку.*) Можна ехаць. (*Бярэ Айшэ пад руку і накіроўваецца да дзвярэй.*) Хадзем, мой тонкі кіпарыс, у шчасны Садабад. (*Усміхаецца.*)

Не д з і м (*падхоплівае і дэкламуе далей*).

Дазволу ў маці папрасі на пятнічны намаз

Прыйсці. Ад лёсу мы ўцячэм у заповітны час.

Глухая спежка прывядзе да прыстані якраз.

Хадзем, мой тонкі кіпарыс, у шчасны Садабад.

Нам будзе малады вясляр дорогаю спяваць.
Пакінуць згодны я сяброў і скарбы ўсе аддаць
За згоду шчырую тваю ўвесь век мяне кахаць.
Хадзем, мой тонкі кіпарыс, у шчасны Садабад.

Калі Недзім чытае верш, Адоніс пачынае падыгрываць яму на бандуры. Айшэ рэзка спыняецца і азіраецца ў бок прывідаў.

С а л а м е я. Чаму ты спынілася?

А й ш э. Згадала свой жахлівы сон... Як добра, што вы мяне абудзілі. (*Выходзіць з пакоя, за ёю – Недзім.*)

С а л а м е я (*на самым парозе абарочваецца і звяртаецца да прывідаў*). Ну, панове, гэта ўжо занадта! Бывайце назаўсёды!

Саламея рашуча выходзіць з пакоя. Разгубленыя амараты спыняюць гульню.

П і л ь ш т ы н. Я пратэстую! Мы афіцыйна не разведзеныя. Мусіш узяць мяне з сабой, Саламея.

Г а л ь п і р. Хто навучыў цябе медыцыне, mein Mädchen? Я не хачу заставацца ў гэтым жахлівым горадзе!

А д о н і с. Куды ты без мяне, Саламейка? Я ж тваё шчасце!

Чуваць нейкае рыпенне, потым паветра скаланае страшэнны грукат. Стары дом завальваецца, хаваючы пад сабою прывідаў...

Г о л а с С а л а м е і. Вярнуўшыся з прагулкі, мы ўбачылі, што стары дом заваліўся. Я адвядла дадому Айшэ, развіталася з Недзімам і з лёгкім сэрцам адплыла на караблі ў Святы Горад. Больш я ніколі не сустракала ў сваім жыцці гэтую загаханую пару, але часта згадвала іх у малітвах да Пана Бога. Цікава, ці згадвалі яны ў малітвах да свайго Алаха вандроўную лекарку з далёкага паўночнага краю, якая паказала ім дарогу ў шчаслівы горад?..

З а с л о н а.

**ФРАНЦІШКА,
АБО
НАВУКА КАХАННЯ**

П'есаў 3-х дзях

www.kamunikat.org

ДЗЕЙНЫЯ АСОБЫ

Францішка Уршуля Радзівіл, княгі-
ня.

Міхал Казімір Радзівіл, князь, ён жа –
Кесар.

Караль Радзівіл, княжыч,
ён жа – Візір.

Ганна Мыцельская, шляхціца,
яна ж – Аруя.

Станіслаў Мыцельскі, шляхціц,
ён жа – Арлекін.

Тэрэзка, выхаванка княгіні,
яна ж – Лаура.

Якуб Фрычынскі, камендант,
ён жа – Банут.

1-ы Кадэт, ён жа – Губернатар.

2-гі Кадэт, ён жа – Суддзя.

Лекар Шульц, ён жа – Лекар.

Талія, фрэйліна, яна ж – 1-я Рабыня.

Мельпамена, фрэйліна,
яна ж – 2-я Рабыня.

Ксёндз Юзаф.

Палкоўнік Валконскі.
Слугі.

У п'есе выкарыстана
камедыя Ф. У. Радзівіл “Распуснікі ў пастцы”
ў перакладзе з польскай мовы Наталлі Русецкай.

ДЗ'Я П'РШАЯ

З'явапершая

Нясвіж, жнівень 1752 года. На летняй сцэне ў парку дзве фрэйліны прадстаўляюць сустрэчу дзвюх музаў: Таліі і Мельпамены. Перад сцэнай сядзіць за мальбертам княгіня Францішка Радзівіл і малое, выхаванка Тэрэзка трымае над гаспадыняй парасон ад сонца.

Доўгі час фрэйліны стаяць нерухома, як статуі, але неўзабаве адна з іх не вытрымлівае і пачынае круціцца.

Ф р а н ц і ш к а. Талія, ты зноў круцішся? Будзеш за гэта пакараная. Перакладзі з лацінскай мовы верш:
“Ut dominam teneas, nec te mirere relictum,
Ingenii dotes corporis adde bonis.
Forma bonum fragile est, quantumque accedit ad annos
Fit minor, et spatio carpitur ipsa suo”.

Т а л і я (*незадаволена*). Зноў лаціна! (*Падумаўшы хвіліну.*) Як я зразумела, пані, паэт услаўляе каханне... узносіць яго вышэй за мудрасць... і здароўе.

Ф р а н ц і ш к а. Мілая мая, нельга быць такой няздарай, ты ж жанчына! (*Да Тэрэзкі.*) Тэрэзка!

Т э р э з к а. “Каб захаваць каханне, мусіш да прыгажосці дадаць крыху розуму. Бо прыгажосць – ненадзейная рэч, з гадамі мінае: чым далей, тым слабейшай робіцца ейная моц”. Гэта Авідзій, мая пані?

Ф р а н ц і ш к а (*задаволена*). Так, Авідзій. (*Да фрэйлін.*) Чулі, як трэба?

Другая фрэйліна непрыкметна паказвае Тэрэзцы язык, але Францішка заўважае гэта.

Ф р а н ц і ш к а. Мельпамена, ты паводзіш сябе брыдка. Мусіш перакласці з французскай мовы сентэнцыю: “Il ne trouve point de remède plus efficace contre les ennuis de la vie, que la variété des lieux, des actions, et il n’ya rien de si agréable, dans les choses de la Terre, qui ne devienne ennuye sans la variété”.

М е л ь п а м е н а (*спрабуе выкруціцца*). Вельмі цяжка зразумець, пані, што хацеў сказаць аўтар. Так усё цьмяна, забытана... Гэта Мантэнь?

Ф р а н ц і ш к а. Дзякуй за добрае слова: гэта з майго ўласнага трактату. (*Да Тэрэзкі.*) Тэрэзка!

Т э р э з к а. “Няма лепшага сродку супраць жыццёвай нуды, чым разнастайнасць месцаў і дзеяння. Няма сумнення, што нуда на зямлі ўзнікае ад недахопу разнастайнасці”. Прабачце, пані, французскую я ведаю пакуль горш, чым лаціну.

Ф р а н ц і ш к а. Што ты, ma chérie¹, ты робіш прыкметныя поспехі. Пераклад, канечне, не зусім дакладны, але сэнс перададзены добра. (*Да фрэйліна.*) І не сорамна вам, панісям, саступаць у навуках дзяўчынцы?

З’яўляюцца Ганна і Станіслаў Мыцельскія ў суправаджэнні князя Міхала Радзівіла. Тэрэзка сарамліва хваецца за княгіню. Фрэйліны какетліва хіхікаюць і перашэптваюцца паміж сабой.

М і х а л. Франусенька, рыбацька, зірні, хто да нас завітаў! (*Падводзіць гасцей да жонкі.*)

С т а н і с л а ў (*схіляецца ў паклоне*). Вітаем шаноўную княгіню!

Г а н н а. Дзень добры, цётхуна! Не перашкодзілі?

Ф р а н ц і ш к а. Мае мілыя пляменнікі, дзеці мае любя! Як я рада вас бачыць! (*Узнямаецца насустрач гасцям і па чарзе абдымае іх.*) Станіслаў, як ты вырас! А ты, Ганна, усё прыгажэеш! (*Да фрэйліна.*) Музы, на сёння можаце быць вольныя. (*Да Тэрэзкі.*) І ты, маё золатца, таксама.

Тэрэзка паслухмяна кланяецца і сыходзіць. Цікаўныя фрэйліны не адразу выконваюць загад.

М і х а л. Неспадзянка, га? А напрыканцы тыдня прыязджае з Пецярбургу князь Валконскі. Ёсць нагода, жончка, зладзіць чарговае прадстаўленне.

Ф р а н ц і ш к а. Шкада – Тэафіля з Кацярынай засталіся ў Навагрудку. (*Да Ганны.*) Ніводнае прад-

¹ Мая дарагая (франц.).

стаўленне не абыходзіцца без нашых дачок. *(Да Міхала.)* І кадэты рыцарскай акадэміі не ўсе вярнуліся з летніх вакацыяў. *(Заклапочана.)* Не хапае актёраў.

М і х а л *(абдымае жонку)*. Нічога, вы з Фрычынскім, як заўсёды, нешта прыдумаеце. *(Шэптам.)* Нам трэба гасцінна прыняць Валконскага: на выпадак вайны важна мець сябра сярод ворагаў.

Станіслаў *(набраўшыся смеласці)*. Пане гетман, я столькі чуў пра вашу акадэмію! Кажуць, гэта найлепшая рыцарская школа ва ўсёй Рэчы Паспалітай.

М і х а л. Анягож! Я сам прыдумаў для яе статут і склаў праграму заняткаў. Нават кароль не мае такой школы.

Г а н н а. Мой брат марыць уступіць у шэрагі кадэтаў, ваша мосць. *(Іранічна.)* Ён начытаўся Цыцэрона, Плутарха і хоча ахвяраваць сваё жыццё Айчыне.

М і х а л. Добрыя намеры, пляменніча! Наш сын Караль таксама скончыў акадэмію, і з вялікай для сябе карысцю. *(Да Францішкі.)* Франуся, а можа, нашыя госці возьмуць удзел у прадстаўленні? Памятаю, Ганна ўжо выступала калісці на сцэне разам з нашымі дзецьмі. *(Прыглядаецца да Ганны.)*

Ф р а н ц і ш к а. Ах, было б цудоўна! *(Спахніўшыся.)* Вось толькі ці захоча яна пасля... *(Робіць мужу нейкія знакі.)*

Г а н н а. Не сумнявайцеся, цётхна, захачу. Жалоба па мужу скончылася, дзеці знаходзяцца пад наглядом, так што я з радасцю выйду на сцэну. Можа, хутчэй ачуняю.

М і х а л. А што скажа наш юны Гектар?

С т а н і с л а ў *(з выклікам)*. Я лічу, што ўдзел у легкадумных забавах ніжэй за годнасць сапраўднага шляхціца!

М і х а л. Але ж гонару! Я не згодны з тваімі словамі, пляменніча, але смеласць твая мне падабаецца. *(Да Францішкі.)* Франуся, пабаўся з нашымі мільмі гасцямі. Я маю на сёння шмат важных спраў.

Францішка. Пачакай, mon très cher²! *(Пяшчотна.)* Я напісала да цябе ліст. *(Працягвае князю ліст.)*

² Мой вельмі дарагі (франц.).

М і х а л (*сарамліва, да гасцей*). Не здзіўляйцеся: мая жонка так упадабала пісаць да мяне лісты, што піша іх нават тады, калі я дома. (*Бярэ ліст.*) Дзякуй, рыбанька. (*Цалуе жонку і адыходзіць.*)

Ф р а н ц і ш к а (*да Станіслава*). Дык што, мой хлопчык, ты адмаўляешся ўдзельнічаць у спектаклі?

С т а н і с л а ў (*цвёрда*). Так, ваша мосць. Але я заўсёды да паслуг княгіні. (*Схіляецца ў паклоне.*)

Ф р а н ц і ш к а. Шкада, нам бракуе акцёраў.

Г а н н а. Не гневайцеся на яго, цётхуна, ён такі ўпарты.

Чуваць спалоханыя дзявочыя крыкі, задаволены мужчынскі рогат. Убягае Тэрэзка, за ёй гоніцца п'янаваты Караль Радзівіл. Тэрэзка хаваецца за Станіслава, Караль налятае на Ганну і хапае яе за талію.

Ф р а н ц і ш к а. Караль, як ты сябе паводзіш?!

К а р а л ь (*здзіўлена*). Здаецца, я некага злавіў. (*Разглядае Ганну.*) Але зусім не тую птушачку, на якую паляваў. (*Адпускае Ганну.*)

Т э р э з к а. Даруйце, пані, я не вінаватая!

Ф р а н ц і ш к а. Гэта мой сын Караль. (*Да Караля.*) Павітайся з гасцямі, Караль. Ганну ты павінен памятаць, а Станіслава бачыў даўно, калі ён быў маленькім хлопчыкам.

К а р а л ь. Прашу прабачэння, я сёння не ў форме. (*Хоча сысці.*)

Ф р а н ц і ш к а (*падышоўшы да сына, шэптам*). Караль, ты зноў вышў? Я ж цябе прасіла... (*Да гасцей, уголас.*) Вось хто дапаможа нам зладзіць прадстаўленне! Мой Караль – заўзяты тэатраман...

К а р а л ь (*панічна*). Пане Езус, толькі не гэта! (*Уцякае.*)

Ф р а н ц і ш к а (*крычыць услед*). Возьмеш ролю ў пана Фрычынскага!

Г а н н а (*усміхаецца*). З дарослымі сынамі шмат клопатаў.

Ф р а н ц і ш к а. Так, у Караля складаны характар. (*Натхнёна.*) Але я спадзяюся з дапамогай тэатра яго выправіць. Я нават напісала адмыслова для

яго дыдактычную п'есу, і Караль з поспехам граў там самога сябе.

Г а н н а. Ці не прасцей было б яго ажаніць?

Ф р а н ц і ш к а (*да Тэрэзкі, змяніўшы тон*). Тэрэзка, ідзі да сябе, дзяўчынка.

Т э р э з к а (*баязліва*). Пані...

Г а н н а. Яна баіцца. Прыгожая ў вас выхаванка, цётхна.

Ф р а н ц і ш к а. А якая разумная! Паходзіць з беднай засцянкавай шляхты з-пад Наваградка, рана страціла бацькоў, раувге enfant³.

Станіслаў зачаравана глядзіць на Тэрэску, Ганна заўважае гэта.

Г а н н а. Станіслаў, можа, ты правядзеш дзяўчыну да палаца? Нам з княгіняй ёсць аб чым паразмаўляць.

С т а н і с л а ў. Я? (*Спаханіўшыся*.) Так, з прыемнасцю.

Станіслаў з Тэрэскай ідуць да палаца, але нечакана Тэрэзка вяртаецца і кідаецца да ног княгіні.

Т э р э з к а. Ваша міласць, у тым прадстаўленні... Княгіня абяцала...

Ф р а н ц і ш к а. Памятаю, радасць мая. Не хвалойся, знойдзем для цябе ролю. (*Пагляджвае Тэрэску па галаве*.)

Т э р э з к а. Дзякуй, пані.

Станіслаў з Тэрэскаю сыходзяць.

Ф р а н ц і ш к а. Дай я цябе яшчэ раз абдыму, Гануся. (*Падыходзіць да Ганны і абдымае яе*.) Я рада, што ты прыехала.

Г а н н а. Дзякуй за чулы ліст, цётхна, за запрашэнне ў Нясвіж. Мне сапраўды цяжка цяпер у Шыдлоўцу.

Ф р а н ц і ш к а. Вядома, пасля смерці любога чалавека цяжка заставацца ў мясцінах, дзе вы калісьці былі шчаслівыя. (*Уяўляе*.) Гуляеш па парку – міна-

³ Беднае дзіця (франц.).

еш ставок, на беразе якога вы разам чыталі некалі вершы Петраркі. Ходзіш па палацы і міжволі апынаешся ў пакоі, дзе калісьці ён упершыню сказаў табе...

Г а н н а (*пераныня*). Цётухна, утаймуйце сваю бязмежную фантазію: я зусім не кахала Лявона. (*Адходзіць убок.*) І зусім па ім не сумую.

Ф р а н ц і ш к а. Не кахала? *Pauvre Léon*⁴... (*Разгублена.*) Але ж я памятаю, як ты радавалася, калі брала з ім шлюб. Памятаю, якая ты была шчаслівая, калі ў вас нарадзілася першае дзіця...

Г а н н а. А хто з дзяўчат не радуецца, калі выходзіць замуж? Асабліва калі табе пятнаццаць гадоў, а твой жаніх – князь Радзівіл. Але потым ты бліжэй пазнаеш свайго выбранніка, і ад былога кахання не застаецца ані следу.

Ф р а н ц і ш к а (*абурана*). *Pardonne, ma chérie*⁵, хіба ты не ведала, што каханне ўвесь час патрабуе ад нас высілкаў? Няўжо ты не памятаеш словы Авідзія: “Пасля таго, як сустрэнеш свайго выбранніка і завадолаеш ягоным сэрцам, думай пра найважнейшае – як вашае каханне захаваць!”

Г а н н а. Цётухна, вы – жанчына-цэтата. Але я таксама памятаю з Авідзія адну фразу: “Тым, хто прыгожы, мая не патрэбна навука, іх характэро за навуку выпшэй!” (*Падыходзіць да княгіні і абдымае яе, як малое дзіця.*) Пакінем паэзію ў спакоі, жыццё вакол нас зусім не такое, як у вершах.

Ф р а н ц і ш к а (*з лёгкім сумам*). А я заўсёды мусіла разлічваць на навуку, бо не мела такой прыгажосці, як ты. (*З гонарам.*) Але я здолела захаваць нашае з Міхалам каханне, хаця мінула ўжо трыццаць гадоў з дня шлюбу. Пачыналіся і заканчваліся войны, нараджаліся і паміралі нашыя дзеці, а мы заставаліся закаханымі і вернымі адзін аднаму.

Г а н н а. Проста вам пашанцавала з мужам. А Лявон хоць і паходзіў з радзівілаўскага роду, але чалавекам быў мізэрным. Да таго ж хутка памёр, пакінуў-

⁴ Бедны Лявон (франц.).

⁵ Выбачай, мая дарагая (франц.).

шы мяне з малымі дзецямі і вялікімі даўгамі. (*У распачы.*) Калі я не знайду грошай, мы неўзабаве заста-немся без жылля, бо маёнтак быў закладзены яшчэ да шлюбу.

Францішка. *Мои іеи*⁶, што ты кажаш!

Ганна. Як вы думаеце, цётхна, князь Міхал дасць мне грошай, каб расплаціцца з крэдытгорамі?

Францішка (*няўпэўнена*). Не ведаю, я не ўмешваюся ў фінансавыя справы мужа. Але я веру, што ўсё... неяк наладзіцца. (*Бадзёра.*) Не думай пра свае клопаты, зараз важна падрыхтаваць добрае прадстаўленне.

Ганна. Значыць, не дасць. (*Уздыхае.*) Што ж, будзем рыхтавацца да прадстаўлення.

Францішка. Усё скончыцца добра, павер мне. (*Не вытрымлівае.*) Бедная мая дзяўчынка!

Цяпер ужо Ганна туліцца да Францішкі, так яны і ста-яць, абняўшыся, пасярод нявіжскага парку.

⁶ Божа мой (франц.).

З’ява другая

Праз дзень у тым самым месцы нявіжскага парку. На летняй сцэне Тэрэзка, спадзеючыся, што яе ніхто не бачыць, натхнёна дэкламуе маналог з будучага спектакля. З’яўляецца Станіслаў і, незаўважаны, слухае дэкламацыю Тэрэзкі.

Т э р э з к а. Дапамажы, магутны Божа, будзь ласкавы,

Уберажы мяне , слабую, ад няславы,
Дадай мне кемлівасці, смеласці ды спрыту
І захавай мяне пры цноце ды прыбытку.
Адзіны Божа, па тваёй вышэйшай волі
Рыбы і птушкі, і звяры жывуць на волі,
Хамелеоны, матылькі, мурашкі, молі,
Кузуркі розныя не ведаюць нядолі.
Навошта ж даў ты столькі бедаў і мучэнняў
На падабенства тваё злепленым стварэнням?..

(Убачыўшы Станіслава.) Ой! Прашу прабачэння!
(Намерваецца збегчы.)

С т а н і с л а ў. Не, не, не ўцякай! У цябе цудоўна атрымліваецца.

Т э р э з к а. Але не ў прысутнасці пана. (Сыходзіць са сцэны.)

С т а н і с л а ў. Завучваеш сваю ролю?

Т э р э з к а. Не, гэта маналог галоўнай гераіні. Напэўна, яе будзе граць вашае сястра. А я тут як служка і атрымаю ролю служкі.

С т а н і с л а ў. Любіш тэатр, Тэрэзка?

Т э р э з к а. Страшэнна. А пан, я чула, адмовіўся браць удзел у прадстаўленні?

С т а н і с л а ў. Так. Мне здаецца, гэта не пляхецкі занятак.

Т э р э з к а. А нашыя князеўны ахвотна граюць у спектаклях. І княжыч Караль таксама... праўда, не ахвотна. Пан лічыць, што ўласцівы пляхецкі занятак – з раніцы да вечара жлукціць віно і жэрці дзічыну?

С т а н і с л а ў (пакрыўджана). Я лічу, што ўласцівы пляхецкі занятак – дасканаліцца ў навукх і вайсковым майстэрстве, каб потым служыць Айчыне.

Тэрэзка. Прабачце, я не хацела пана пакрыўдзіць. Я толькі паўтарыла словы пані Францішкі. Ёй, бывае, даводзіцца тлумачыць гасцям, што тэатр – больш высакародная забава, чым паляванні ды баляванні.

Станіслаў. Паслухай, Тэрэзка, можа б ты не называла мяне панам? Ты ж ведаеш маё імя.

Тэрэзка (*гулліва*). А можа б, пан Станіслаў перадумаў і ўзяў удзел у нашым прадстаўленні? (*Уцякае.*)

Станіслаў. Якая слаўная дзяўчына... Чаму я з такой цяжкасцю знаходжу словы, калі з ёй размаўляю?

Чуваць мужчынскія галасы, з'яўляюцца Якуб Фрычынскі і маладзенькі ксёндз Юзаф.

Ксёндз (*абурана*). Пане Фрычынскі, я катэгарычна супраць! Гэтыя два кадэты – найслабейшыя навучэнцы акадэміі, летась яны амаль не наведвалі лекцыяў па рыторыцы і дыялектыцы, а калі з'яўляліся – толькі перашкаджалі сябрам. Па загаду яснавельможнага князя яны сёлета раней вярнуліся з вакацыяў, каб крыху падцягнуць свае веды, а замест гэтага ім прапанавана ўдзельнічаць у спектаклі! Так рабіць няможна!

Фрычынскі. Шаноўны ойча, бракуе актёраў. На шчасце, пад рукой аказаліся хоць гэтыя гультай. Княгіня загадала неадкладна даць ім ролі.

Ксёндз. І вы, камендант акадэміі, патураеце капрызам княгіні на шкоду выхаванню сваіх навучэнцаў?

Фрычынскі. Як камендант акадэміі я магу абурацца, але як рэжысёр прадстаўлення – даруйце, ойча – я задаволены, бо не маю іншага выйсця. Дарэчы, гэтыя кадэты дрэнна наведвалі і мае лекцыі па гісторыі. Што рабіць: тэатр іх цікавіць больш за нашы лекцыі.

Ксёндз. І за набажэнствы ў касцёле! (*З пагрозай.*) Я вымушаны буду давесці да ведама князя, што некаторыя вашы кадэты не з'яўляюцца на нядзельную імшу, а калі з'яўляюцца – ператвараюць яе ў тэатр.

Фрычынскі (*заўважыўшы Станіслава*). Напшасце, не ўсе такія тэатраманы, вялебны ойча. (*Да Станіслава.*) Пан Мыцельскі?

Станіслаў. Так, пане камендант. (*Прадстаўляецца.*) Шляхціц Станіслаў Мыцельскі!

Фрычынскі. Вось, пазнаёмцеся, ойча, з нашым юным госцем. Амаатар навук, шчыры патрыёт, трэба думаць – цнатлівы вернік. Адмовіўся браць удзел у спектаклі, хоць сама княгіня яго аб гэтым прасіла. Лічыць, што чытанне Плутарха ды Цыцэрона – больш карысны для шляхціца занятак, чым удзел у легкадумных тэатральных прадстаўленнях.

Ксёндз. Мой дарагі хлопча! (*Прадстаўляецца.*) Ксёндз Юзаф Катэнбрынг.

Станіслаў (*раззублена*). Пане камендант, я хацеў вас прасіць...

Фрычынскі. Ведаю, княгіня распавядала пра вашыя намеры. Будзем радыя вітаць пана ў Нясвіжскай рыцарскай акадэміі.

Ксёндз. Новы навучэнца? Цудоўна, цудоўна! Мы пакажам гэтым няздарам і абібокам! (*Па-прыяцельску абдымае Станіслава.*)

Станіслаў. Але я хацеў спытацца...

Фрычынскі (*адмахваецца*). Потым, цяпер я заняты падрыхтоўкай спектакля. Зараз збяруцца ўсе ўдзельнікі, і мы размяркуем ролі. На ўсе пытанні пра вучобу адкажа айцец Юзаф.

Ксёндз. З задавальненнем, з задавальненнем, мой хлопча! Хадзем, я пакажу табе нашую бібліятэку! (*Цягне за сабой Станіслава.*) Закон езуітаў, канечне, выкарыстоўвае тэатр як сродак навучання і рэлігійнага выхавання. (*Шэптам.*) Але чаму могуць навучыць легкадумныя камедыі нашай княгіні, каго яны могуць выхаваць?

Ксёндз Юзаф са Станіславам сыходзяць. Фрычынскі сядзе на край сцэны, вымае скрутак паперы і чытае папярэднія размеркаванні роляў.

З’яўляецца Караль Радзівіл, насцярожана азіраецца, потым на дыбачках падыходзіць да Фрычынскага.

К а р а л ь. Якуб, гэта я.

Ф р ы ч ы н с к і (*узнімаецца*). Дзень добры, Караль.

К а р а л ь. Ролі яшчэ не размяркоўвалі?

Ф р ы ч ы н с к і. Зараз будзем размяркоўваць.

К а р а л ь. Добра, што я прыйшоў раней. (*Абурана.*) Маці хоча, каб я зноў удзельнічаў у спектаклі!

Ф р ы ч ы н с к і. Не хапае акцёраў.

К а р а л ь. Халера ясная! Значыцца, мне не адкруціцца?

Ф р ы ч ы н с к і. Баюся, што ніяк.

К а р а л ь. Ратуй мяне, каханы прыяцель! Дай мне самую маленькую ролю.

Ф р ы ч ы н с к і. Няпроста гэта зрабіць. Княгіня, як заўсёды, захоча бачыць сына ў адной з галоўных роляў.

К а р а л ь. Пся крэў! Ты ж ведаеш, як цяжка мне даецца завучванне тэксту. (*Нервова ходзіць уздоўж сцэны.*) Дапамажы, Якуб, маці цябе слухаецца.

Ф р ы ч ы н с к і. Паспрабую, Караль. Зраблю ўсё, што ў маіх сілах.

К а р а л ь. Дзякуй, дружа. (*Цісне Якубу руку.*) Памятай, што я – твой сябар.

Ф р ы ч ы н с к і. Памятаю, Караль.

Караль нібыта сыходзіць, але адразу ж вяртаецца.

К а р а л ь. А яшчэ памятай, што, калі бацькі памруць, я буду гаспадаром у Нясвіжы і тваім хлебадаўцам.

Ф р ы ч ы н с к і (*схіляецца ў паклоне*). І гэта памятаю, княжа.

К а р а л ь. Ну, то добра, спадзяюся на цябе.

Караль сыходзіць, але сутыкаецца з Ганнай Мыцельскай.

К а р а л ь (*нахабна*). Прывітанне, сястрыца! Ці магу я дапамагчы табе хутчэй забыцца пра нябожчыка-мужа і згадаць радасці жыцця?

Г а н н а (*спакойна*). Не, мой маленькі братка, бо калі я гляджу на цябе, адразу згадваю ўласных дзяцей.

К а р а л ь (скрозь зубы). Языкатыя баба! (Імкліва сыходзіць.)

Ф р ы ч ы н с к і (схіляецца ў наклоне). Дзень добры, пані Ганна. Даруйце, калі княжыч вас пакрыўдзіў.

Г а н н а. Здаецца, у вас з ім прыяцельскія адносіны.

Ф р ы ч ы н с к і (паціскае плячыма). Павінен жа нехта ім апекавацца. Спадзяюся, дробныя непрыемнасці не азмрочаць вашага побыту ў Нясвіжы. (Прыязна.) Вас чакае цудоўная роля ў спектаклі. Галоўная.

Ганна сядзе на край сцэны, Фрычынскі прысаджваецца побач.

Г а н н а. Дзякуй, Якуб. У мяне засталіся вельмі прыемныя ўспаміны з юнацтва пра ўдзел у вашых спектаклях.

Ф р ы ч ы н с к і. Падзякуйце княгіні: яна піша п'есы, я толькі іх стаўлю.

Г а н н а. Хачу вам прызнацца, Якуб, што я нават была патаемна закахана ў вас. Вы мне здаваліся маладым богам, які на маіх вачах стварае новы, прыгожы сусвет. Калі я выходзіла на сцэну, сябе я таксама адчувала вашым стварэннем.

Ф р ы ч ы н с к і. Мужчына можа ганарыцца ўсё жыццё, калі хоць на імгненне выклікаў зацікаўленасць такой жанчыны, як вы.

Г а н н а (задумліва). Але як даўно гэта было... Я пасталела, зрабіўся дарослым сусвет, а вы ўсё ўдаяце з сябе бога. Не апрыкралі вам гэтыя гульні, Якуб?

Ф р ы ч ы н с к і. Што вы маеце на ўвазе?

Г а н н а. Я разумею сваю дзівачку-цётку: недахоп рэальных падзеяў у жыцці яна імкнецца дапоўніць тэатральнымі фантазіямі. Але навошта гэта вам, разумнаму, даросламу мужчыну? Чаму вы не зробіце вайсковую кар'еру? Чаму не возьмеце ўдзелу ў палітычным жыцці?

Ф р ы ч ы н с к і. Па волі лёсу мне давалося яшчэ ў юнацтве шмат паваяваць: у Германіі, у Францыі. Але потым я зразумеў, што мне больш даспадобы забі-

ваць людзей на сцэне, чым на полі бітвы. А палітыка... Хіба нашыя крыклівыя шляхецкія соймы – гэта палітыка? На жаль, будучыня нашага краю вырашаецца не ў Вільні і Варшаве, а ў Вене і Пецярбургу.

Г а н н а. Дзіўны вы чалавек, Якуб.

Ф р ы ч ы н с к і (*узнімаецца і праходзіцца ўздоўж сцэны*). Пані Ганна, у мяне да вас просьба. Наш лад жыцця тут, у Нясвіжы, крыху нерэальны, прыдуманьны. Вы жанчына назіральная, кемлівая: адно бачыце, пра іншае здагадваецца. Але не спяшайцеся дзяліцца сваімі адкрыццямі з іншымі асобамі. Кожны чалавек мае права бачыць сусвет вакол сябе такім, якім хоча. Не варта разбураць гэты прыгожы, але крохкі сусвет выпадковымі праўдамі жыцця.

Г а н н а. Добры вы чалавек, Якуб. Княгіні пашанцавала мець такога памочніка. (*Узнімаецца.*) Якую ролю буду граць я ў вашым прадстаўленні?

Ф р ы ч ы н с к і. Ролю шляхетнай жанчыны, якая цноту ставіць вышэй за грошы, а розумам і спрытам пераўзыходзіць мужчын. (*Вымае гадзіннік і глядзіць, колькі часу.*) Зараз збяруцца ўсе ўдзельнікі.

Г а н н а. Вы ніколі не задумваліся, Якуб, чаму мая цётка, напісаўшы столькі п'ес, ні разу асабіста не брала ўдзелу ў спектаклях?

Ф р ы ч ы н с к і (*прастадушына*). Бо княгіня – кепская актёрка.

Чуваць галасы, смех, пачынаюць збірацца ўдзельнікі спектакля. Першымі прыходзяць дзве фрэйліны, кланяюцца Якубу і Ганне, какетліва хіхікаюць, перашэптваюцца паміж сабой. Потым прыходзіць пануры лекар Шульц, а ўслед за ім – двое кадэтаў, якія адразу далучаюцца да фрэйлін.

Ф р ы ч ы н с к і (*вітаецца і адначасова прадстаўляе тых, хто прыйшоў, Ганне*). Дзень добры, мілыя паненкі!

М е л ь п а м е н а. Дзень добры, пане Фрычынскі.

Т а л і я. Звярніце ўвагу: мы прыйшлі самыя першыя.

Ф р ы ч ы н с к і. Але пасля пані Ганны. (*Да Ганны.*) Фрэйліны княгіні: Тэкла і Магдалена. Але

ніхто не звяртаецца да іх па імені: княгіня прызвала іх Талія і Мельпамена, у гонар муз – апякунак камедыі і трагедыі. Цяпер малюе з іх карціну “Сустрэча музаў”. Дзень добры, пане Шульц.

Лекар (*здымае каптур*). Маё шанаванне, пане Якуб.

Фрычынскі (*да Ганны*). Прыдворны медык Радзівілаў, вядома, з немцаў. Лекар з яго добры, акцёр ніякі, але чалавек ён добрасумленны, і працуецца з ім лёгка.

1-ы Кадэт, 2-гі Кадэт (*разам*). Вітаем пана каменданта!

Фрычынскі. Рады вас бачыць, хлопцы. (*Да Ганны.*) Кадэты рыцарскай акадэміі, Карніцкі і Нарніцкі, будучыя сябры вашага брата. З імі ўсё наадварот: навучэнцы дрэнныя, затое акцёры выдатныя.

З’яўляецца княгіня Францішка Радзівіл у суправаджэнні Тэрэзкі. Тэрэзка нясе кошык са скруткамі паперы. Усе кланяюцца княгіні.

Францішка (*урачыста*). Дзень добры, сябры!

Фрычынскі. Дзень добры, ваша міласць. Усе ўжо сабраліся і з нецярпліваасцю чакаюць свайго лёсу.

Францішка (*аглядае прысутных*). Хіба ўсе? Не бачу свайго сына Караля.

Фрычынскі. Княжыч, як заўсёды, спазняецца.

Францішка. Што ж, пачнем без яго.

Усе сядуць уздоўж края сцэны, толькі Фрычынскі і Тэрэзка застаюцца стаяць побач з княгіняй.

Францішка. Найбольш цікаўныя з вас ужо ведаюць, што гэтым разам для пастаноўкі я выбрала п’есу “Распуснікі ў пастцы”, якую мы з поспехам паказвалі летась. На жаль, бракуе акцёраў, і мы не можам паказаць адзін з сёлетніх спектакляў: “Смешныя манерніцы”, “Лекара па прымусу” ці “Кяханне – дасканалы майстра”. У “Распусніках...” дзейнічае невялікая колькасць асобаў, гэта вясёлая і адначасова павучальная камедыя. Спадзяюся на ваш чынны ўдзел у прадстаўленні, загадзя дзякую ўсім і асабліва нашай

госці, пані Ганне, якая згадзілася нам дапамагчы. А зараз аддаю ўсю ўладу ў рукі пана Фрычынскага, які размяркуе ролі. *(Сядае на лаўку і робіць знак Фрычынскаму, а потым Тэрэцы.)*

Ф р ы ч ы н с к і. Дзякую за давер, шаноўныя сябры. *(Да Ганны.)* Пані Ганна, вы будзеце ў нас прыгажуняй Аруяй.

Тэрэзка падыходзіць да Ганны і аддае ёй скрутак паперы з роляй.

Ф р ы ч ы н с к і. Я сам, як вы памятаеце, выконваў у гэтым спектаклі ролю Кесара...

Ф р а н ц і ш к а *(перapyняе)*. Забылася паведаміць вам, што рэплікі Кесара пагадзіўся зачытаць мой муж, князь Міхал Радзівіл.

Пачуўшы такую незвычайную навіну, прысутныя пляскаюць у далоні.

1-ы **К а д э т**, 2-гі **К а д э т** *(разам)*. Віват пану ваяводзе!

Ф р а н ц і ш к а *(да Фрычынскага)*. Якуб, я думаю, вы цудоўна справіцеся з роляй купца Банута.

Ф р ы ч ы н с к і *(разв'ёўшы рукамі, да Ганны)*. Пані Ганна, я буду вашым мужам. *(Бярэ ў Тэрэзкі ролю.)* А вашаю служкаю, Лаурай, будзе пані... *(Глядзіць на Талію.)*

Талія ўстае і працягвае да Тэрэзкі руку, Тэрэзка спалохана хавае кошык з ролямі за спіну.

Ф р а н ц і ш к а *(умешваеца)*. Якуб, прабачце, але я ўжо абяцала гэтую ролю Тэрэцы.

Г а н н а. Лепшай служкі мне не знайсці. *(Прыязна ўсміхаеца Тэрэцы.)*

Ф р ы ч ы н с к і. Пагаджаюся з вашай воляй, княгіня, і з вашым жаданнем, Ганна.

Тэрэзка бярэ сабе з кошыка ролю. Пакрыўджаная Талія сядае на сваё месца.

Ф р ы ч ы н с к і. Спадзяюся, ніхто не будзе супраць, калі на ролю Арлекіна – слугі Аруі і нарачонага Лауры – я прызначу... *(Глядзіць на 1-га Кадэта.)*

1-ы Кадэт устae і схіляе галаву ў знак удзячнасці, Тэрэзка вымае з кошыка ролю.

Францішка (*наспешліва*). Не-не, Якуб, ролю Арлекіна мы пакінем для Караля! (*Лагодна.*) Je vous prie⁷! Гэта мая просьба.

Фрычынскі. Ваша міласць, але ці выпадае княжычу граць слугу? (*Ціха.*) Да таго ж у Арлекіна шмат тэксту.

Францішка. Вось і добра, няхай вучыць. (*Зацікаўлена.*) А ў якой ролі хацелі б бачыць майго сына вы, Якуб?

Фрычынскі. Калі князь Міхал пагадзіўся быць Кесарам, княжычу Каралю выпадае быць ягоным Візірам.

Францішка. Вы жартуеце, Якуб? (*Абурана.*) У Візіра ўсяго дзве рэплікі ў канцы п'есы!

Фрычынскі. Пані Францішка, вы даверылі мне размеркаванне роляў...

Нечакана з'яўляецца Станіслаў Мыцельскі і накіроўваецца проста да княгіні Радзівіл.

Станіслаў. Ваша мосць, даруйце мне, я перадумаў. Я таксама хачу ўзяць удзел у прадстаўленні.

Прысутныя вітаюць словы юнака воплескамі.

Францішка. Que c'est joli⁸! Я рада, мой хлопчык, што любоў да мастацтва перамагла ў табе шляхецкую фанабэрыю.

Станіслаў. Ваша Мосць, я хацеў бы атрымаць ролю Арлекіна.

Кадзеты і фрэйліны сучышваюць воплескі.

Францішка (*разгублена*). Але, Станіслаў, акцёры не выбіраюць сабе ролі, ролі размяркоўвае рэжысёр...

Фрычынскі (*наспешліва*). А я згодны.

Ганна (*да Станіслава*). Будзеш маім адданым

⁷ Я вас прашу (франц.).

⁸ Як гэта цудоўна! (франц.).

слугой, а ў фінале... (*таямнічым голасам*) ... ажэнішся з прыгажуняй Лаурай.

Францішка (*разумее, што трапіла ў пастку*). Э, рабіце што хочаце. Я бачу, што супраць мяне тут зладжана змова. Пане Фрычынскі, працягвайце. (*Дэманстратыўна адварочваецца.*)

Фрычынскі. Такім чынам, Арлекінам будзе пан Мыцельскі. (*Да Станіслава, ціха.*) Не падвядзі, хлопча.

Тэрэзка падыходзіць да Станіслава і аддае яму ролю.

Фрычынскі. Візір – княжыч Караль. Кадэты возьмуць ролі Губернатара і Суддзі. Ну, а наш лекар, пан Шульц, і на сцэне будзе Лекарам. Усё.

Тэрэзка аддае ролі кадэтам і лекару.

Талія, Мельпамена (*разам*). Як усё? А мы? (*З надзеяй.*) Пані княгіня!

Княгіня Радзівіл паварочваецца і запытальна глядзіць на Фрычынскага.

Фрычынскі (*разводзіць рукамі*). Больш роляў няма. Засталіся, праўда, Жаўнеры Кесара, але без рэплік. Возьмем двух сапраўдных жаўнераў з войска князя Радзівіла.

Францішка (*падумаўшы*). Не трэба Жаўнераў. Замест іх увядзем дзвюх чарнаскурых Рабынь. З апахаламі.

Мельпамена (*абурана*). Ваша міласць!

Талія (*жаласліва*). Пані княгіня!

Францішка. Усё. Размеркаванне роляў закончана. (*Робіць знак Фрычынскаму.*)

Фрычынскі. Шаноўнае спадарства, прашу ўсіх старанна вывучыць тэкст. Заўтра а дзесятай гадзіне раніцы – першая рэпетыцыя. У нядзелю вечарам – спектакль.

Францішка (*падыходзіць да Фрычынскага*). Не крыўдуйце на мяне, Якуб. Нейкая я зрабілася злая і нервовая. Напэўна, старэю.

Фрычынскі. Што вы, пані Францішка, вы проста стаміліся.

Францішка. Так, je suis fatiguée⁹. Ты маеш рацыю.

Ганна (*падыходзіць да княгіні, ціха*). Цётхуна, вы размаўлялі з князем пра маю справу?

Францішка. Потым, Гануся. (*Да Тэрэзкі.*) Тэрэзка, дапамажы мне дайсці да пакояў.

Лекар. Ваша мосць, дазвольце, я таксама вам дапамагу.

Княгіня Радзівіл сыходзіць у суправаджэнні Тэрэзкі і Лекара.

Ганна (*сама сабе*). Не размаўляла ці адмовіў. (*Да Фрычынскага.*) Пане Якуб, вы не жадаеце пагуляць са мной па парку?

Фрычынскі. З задавальненнем. Як-ніяк, вы цяпер мая жонка.

Фрычынскі бярэ Ганну пад руку, і яны сыходзяць. Кадэты па-прыяцельску размаўляюць са Станіславам.

1-ы Кадэт. Камендант Фрычынскі распавёў пану пра нашае жыццё ў акадэміі?

Станіслаў. Не, але мне шмат чаго распавядаў ксёндз Юзаф.

2-гі Кадэт. Э, ксяндзу толькі заняткі ў галаве: граматыка, рыторыка, дыялектыка. Галоўнае ж не гэта!

1-ы Кадэт (*захоплена*). Ці ведае пан, што навучэнцаў акадэміі запрашаюць на ўсе маскаралы і каруселі, якія ладзіць княгіня?

2-гі Кадэт (*важна*). Мы бярэм удзел ва ўсіх вайсковых парадах і манеўрах, якія праводзіць князь!

Станіслаў. Прызнацца, я аб гэтым не думаў.

2-гі Кадэт. А ці не адправіцца нам, хлопцы, з нагоды нашага знаёмства ў карчму? (*Заклапочана.*) Вось толькі грошы ў мяне, як на бяду, скончыліся.

1-ы Кадэт (*спалохана*). І мой бацька затрымлівае чарговую выплату.

⁹ Я стамілася (франц.).

Станіслаў *(прастадушна)*. Здаецца, у мяне ёсць некалькі талераў.

1-ы Кадэт, 2-гі Кадэт *(разам)*. Віват, калега!

Кадэты і Станіслаў сыходзяць. Перад летняй сцэнай застаюцца толькі ўсімі забытыя і пакрыўджаныя фрэйліны, якія даюць нарэшце выхад сваёй злосці.

Талія. Падлюка, аддала маю ролю нейкай смаркачцы! *(Паказвае язык у той бок, куды пайшла княгіня.)*

Мельпамена. Мінулы раз я грала Арую, а цяпер буду махаць апахалам. *(З гаркотаю.)* Якая знявага!

Талія. Я зараз лопну ад злосці! Ведзьма! *(Плюе ў той бок, куды пайшла княгіня.)*

Мельпамена. Ва ўсім вінавата гэтая выскачка з Шыдлоўца. Цяпер яна будзе красавацца на сцэне, ёю будуць любавалі гасці. Ёй, а не мне будзе пляскаць князь у канцы прадстаўлення. Ненавіджу!

Талія *(занепакоена)*. Паслухай, а можа, гэта ўсё з-за цябе? Можа, княгіня здагадваецца?

Мельпамена. Дзе там, гонар засціць вочы. Яна ж у нас такая высакародная, такая выхаваная. Не жанчына, а монстр цноты. Не, Талія, усё змянілася пасля прыезду Мыцельскай.

Талія. Каб ёй удавіцца, нашай удавіцы! Не бяры да сэрца, Мельпамена. Хадзем да мяне, вып'ем з гора па кілішку наліўкі. *(Цягне сяброўку за сабой.)*

З'яўляецца задыханы ксёндз Юзаф, разгублена азіраецца.

Ксёндз. Шаноўныя паненкі, ці не бачылі вы маіх вучняў?

Талія *(на хвіліну затрымліваецца)*. А як жа, бачылі. А гэта святы айцец бачыў? *(Задзірае спадніцу і паказвае ксяндзу зад у ружовых панталонах.)* Вось там іх і шукайце. *(Даганяе сяброўку.)*

Ксёндз *(жагнаецца)*. Прэч, д'ябальскае насенне! *(Уцякае ў паніцы.)*

ДЗЯ ДРУГАЯ

З'яватрэця

Пасля таго, як гледачы спектакля “Францішка, або Навука кахання” зоймуць пасля антракту свае месцы, праз залу выйдучь на сцэну гледачы прадстаўлення “Распуснікі ў пастцы”: наперадзе – князь і княгіня Радзівіл, за імі – палкоўнік Валконскі і княжыч Караль, апошні – ксёндз Юзаф. Перад летняй сцэнай пастаўлена некалькі крэслаў (крыху збоку, каб не перашкаджалі глядацкай зале). Каля аднаго крэсла стаяць дзве Рабыні з апахаламі (фрэйліны Талія і Мельпамена).

М і х а л (*да Валконскага*). Прашу сядачь, мой шаноўны госць.

В а л к о н с к і. З прыемнасцо, пане гаспадар.

Ф р а н ц і ш к а (*да фрэйлін, строга*). Вы ж павінны быць чарнаскурья!

Т а л і я, М е л ь п а м е н а (*разам*). Пані Францішка, пашкадуйце!

Ф р а н ц і ш к а. Што з вамі зробіш? (*Махае рукой.*)

К с ё н д з (*баязліва пазіраючы на фрэйлін*). Ваша міласць, Богам прашу, вызвальце мяне ад гэтага відовішча.

Ф р а н ц і ш к а. Паверце мне, дарагі ойча, камедыя – надзвычай цнатлівая і павучальная. (*Працягвае мужу скрутак паперы.*) Міхал, твой тэкст.

М і х а л. Дзякуй, рыбанька. (*Бярэ ролю і паказвае палкоўніку Валконскаму.*) Бачыце, палкоўнік, я таксама маю ролю.

В а л к о н с к і. Уся Еўропа ведае, што князь Радзівіл – заўзяты тэатраман.

Ф р а н ц і ш к а (*шэптам да Караля*). Караль, ты вывучыў сваю рэпліку?

К а р а л ь (*незадаволена*). Давялося.

Ф р а н ц і ш к а. Ну, дзякуй Богу! (*Пляскае некалькі разоў у далоні.*)

Гучыць музыка, на летняй сцэне з’яўляецца Арлекін.

Арлекін (Станіслаў). Шаноўнае спадарства,
вашай увазе прапануецца камедыя пані Францішкі
Уршулі Радзівіл “Распуснікі ў пастцы”.

Арлекін кланяецца і знікае, каб праз момант з’явіцца
разам з Банутам. Пачынаецца прадстаўленне – дзіўнае
спалучэнне арыентальных матываў і камедыі дэль артэ.
Акцёры-аматары граюць, хто як можа. Шмат крыку, сме-
ху, слёз; ненатуральныя рухі і штучная інтанацыя. Ад-
ным словам, пачынаецца зусім іншы тэатр.

Сцэнапершая

Банут з Арлекінам.

Банут

Мой служба верны, Арлекіне мой, я гіну,
Прадбачу ўжо сваю апошнюю хвіліну.
Калісьці грошай меў я шмат і быў багаты,
Цяпер ні шэлега не маю, ні карата.
Віна – ні кроплі ўжо і хлеба – ні скарынкі,
Застаўся толькі ты ды жоначка-крывінка.

Арлекін

Ты з’есці хочаш нас?

Банут

Ах, не, я не пра тое.
Памерці з голаду мы можам усе трое.

Арлекін

А можа, паню-прыгажуню нам закласці?
Яе мы выкупім, калі міне няшчасце.

Банут

Што ты вярзеш?

Арлекін

Іначай як уратавацца,
Калі не маем нават мы чым харчывацца?
Ты, бачу, з’есці прагнеш нас. Што за скананне!
Век не пабачыць мне з Лаураю вячання!..

З тваёй Аруі можа добры быць наедак,
Я побач з ёю выглядаю як аб'едак.
Але й мяне з'ясі ты, пэўна, з галадухі!

Б а н у т

Ах, Арлекіне, любы дружка мой, паслухай!

А р л е к і н

О, не! Сябе не дам я нават сябру з'есці!

Б а н у т

Ці не згадзіўся б ты каштоўнасці занесці
І пад заклад аддаць? Яшчэ мне вінаваты
Шаноўны лекар, пан суддзя і губернатар.
Былі часы, што ім Фартуна не спрыяла,
Жыццё штодзень выдаткаў пільных вымагала,
Дык я па шчодрасці пазычыў ім багата:
Па тысячы чырвоных залатых на брата.
Мінае трэці год – чакаць не мае сэнсу,
Пайду збяру свае даўгі – з труны ўваскрэсну.

Сцэнадругая

Банут, Лекар.

Л е к а р

Вітай, Бануце! Што, скажы, цябе прыводзіць?
Ці твой прыход сяброўства нашае адродзіць?
Ты, можа, захварэў? Сядай. Як там Аруя?
Глыні бальзаму – ад усіх хвароб ратуе.

Б а н у т

Не дзеля гэтага прыйшоў я!

Л е к а р

Што ж з табою?

Б а н у т

Не ўратаваць майго жыцця тваім напоем.

Л е к а р
Тады віна?

Б а н у т
Не, дзякуй.

Л е к а р
Мёду?

Б а н у т
Не ўжываю.

Л е к а р
Гарбаты?

Б а н у т
Не.

Л е к а р
То, можа, кавы?

Б а н у т
Не жадаю.
Ты згубы зычыш мне!

Л е к а р
Я бачу, не лячыцца
Прыйшоў ты сёння да мяне, а пасварыцца.

Б а н у т
Паслухай, браце, я далей чакаць не ў стане.
Вярні пазыку мне, і зноў сябрамі станем.

Л е к а р
Вярнуць пазыку?

Б а н у т
Так. Спачатку пазычае,
А як аддаць пасля – яго гэта здзіўляе!

Л е к а р
Ты ашалеў, стары! Я ў цябе пазычыў?
Табе прымроілася, мусіш адпачыць ты.

Б а н у т

Ты прыгадай, я на паперы гэта маю.
Вярні, што пазычаў.

Л е к а р

Прэч, порхаўка старая!
Як смееш ты, жабрак, згалелы даастачы,
Мяне ў пазыках вінаваціць?!

Б а н у т

Ах, няўдзячны!

Л е к а р

Прэч! Бо не тысячу, а колькі карк стрывае,
Ты гнуткіх палак замест грошай атрымаеш.

Б а н у т

Хай пакарае Бог цябе! Надзею маю,
Што справядлівасць у суддзі я напаткаю.

Сцэнагрэцыя

Банут, Суддзя.

Б а н у т

З апошніх сіл сваіх прад недалёкім сконам
Прыходжу з нізкім, пане, да цябе паклонам.
Няма ніякай іншай у гэтым свеце сілы
Уратаваць нас з любай жонкай ад магільны.
Мне лекар доўг не аддае, хоць вінаваты,
Я спадзяюся, вернеш мне, што пазычаў ты.

С у д д з я

Я пазычаў? Калі? Як шмат? Ты выдумляеш.

Б а н у т

Вось табе маеш! Ды няўжо не памятаеш?
У час, калі на пост суддзі ты узыходзіў,
Міністраў ты за грошы ўласныя ўлагодзіў?
Чырвоных тысяча пазначана ў паперы.
Не махляваў ніколі я, то дай мне веры.

С у д д з я

Здурнеў стары! Ё яго я золата пазычыў!
Такой пазыкі я б і ворагу не зычыў.

Б а н у т

Ах, пане мой, тады аддай хаця б палову,
Ты ж грошай маеш перапоўненыя сховы.
Працэнтаў нават не прашу.

С у д д з я

Ах ты, пралаза!
Гэй, ёсць там хто, праперці гэтую заразу?!

Сцэнацацвёртая

Банут, Губернатар.

Г у б е р н а т а р

Няхай стары заходзіць. Добры дзень, Бануце!

Б а н у т

Дзень, можа, добры, але я прыходжу ў скрусе.
Пазычыў некалі я золата багата
Суддзю ды лекару, з іх кожны вінаваты
Па тысячы, а аддаваць назад не хочуць.
Я іх упрошваю, яны мне ў твар рагочуць.

Г у б е р н а т а р

Ах! Пэўна, страцілі і сорам і сумленне.
Што ж гэта за неверагоднае здарэнне?
Заўжды пачцівымі былі.

Б а н у т

Каб толькі гэта!
Дзіўлюся я, што не расстаўся з гэтым светам,
Калі яны мяне, слабога ды старога,
Сваім казалі слугам выпіхнуць з парога!

Г у б е р н а т а р

Бануце мой! Лёс да цябе такі суровы.

Б а н у т

Дапамажы мне ды вярні свой доўг грашовы.
Ты чалавек, відаць, спагадлівы й сумленны.
А злых ды хцівых паглыне няхай геена!

Г у б е р н а т а р

Пра што гаворыш ты? Я грошы меў і маю,
Каб пазычаў калісьці – нешта не згадаю.

Б а н у т

Ах, разлучуся я з душой. Пабойся Бога!
Калі цябе чакала цяжкая дарога
І пільнасць справы падганяла, ты паперу
Прыслаў мне, тысячу прасіў – і я адмераў.

Г у б е р н а т а р

Такіх не маю звычак. Досыць тут гугнявіць!
Ты, пэўна, бот стары, рашыў мяне зняславіць?!
Каб ты прасіў, я б не адмовіў.

Б а н у т

Прыпадаю
Да стоп тваіх, вярні мне грошы, прападаю,
Будзь міласэрны, я ні шэлега не маю.
Узнагародзіць Бог цябе. Не вымагаю –
Сваё назад прашу.

Г у б е р н а т а р

Ах, ты, стары пракляты!
Даўно б аддаў я, каб быў нешта вінаваты.
Ты штосьці круціш! Гнаць плюгаўца ў плечы!
Няхай сканае ашуканец у галечы.

Сцэнап'ятая

Б а н у т адзін.

І што рабіць мне?! Мусіць, з голаду памру я.
З кім застанецца мая бедная Аруя?
О смерць, ратуй мяне ад ганьбы, крыўды, страты,
Не прагну іншае, адно такой заплаты.

Дамоў давалачыся ледзь хапіла сілаў,
А, чую, клічуць мяне жонка з Арлекінам.

Сцэнашостая

Банут, Аруя, Арлекін.

Б а н у т

Аруя, любая мая, мой скарб адзіны,
Мы з-за маёй бяздумнай шчодрасці загінем.
Я і не думаў, што мае старыя ногі
Так марна будуць абіваць усе парогі,
Што крэдыторы мне ўсміхацца будуць крыва,
З парога будуць гнаць мяне і ў хвост і ў грыву.
Як пойдзеш ты, маё каханне, без прынукі
Яны даўгі табе пааддаюць у рукі.

А р у я

Ах, мужу мой, ці разумееш ты, якую
Наводзіш рызыку на верную Арую?
Няхай жа цнога маладосць маю ўбароніць
Тым, што адной выходзіць з дому забароніць.
Я не пайду нікуды нават пад пагрозай.
Ты што, Банут, ад гора страціў розум?

Б а н у т

Ах, ды няўжо аддаць ты хочаш Богу душу?
Як не ўпрашу цябе, то як яшчэ прымушу?

А р у я

Няхай памру. Мне будзе смерць выратаваннем,
Прынамсі вернасць захаваю і каханне.

А р л е к і н

Ах, дабрадзеяка, нашча – не каханне,
Тваёй красой сабе заробім на сняданне.
Я, верны служка твой, заўжды цябе ўратую.
Не дам нікому скрыўдзіць гожую Арую.

Б а н у т

Ідзі хутчэй, бяры з сабою Арлекіна.
Не бойся, жонка, служка мой цябе не кіне.

А р у я

Пайду, але пабачыш сам: хоць натамлюся,
Ды вельмі хутка я ні з чым дамоў вярнуся.

А р л е к і н

Ты апраніся ў лепшае адзенне,
Каб быць яшчэ зграбнейшай. Слічнае стварэнне!
Ды з-пад павек глядзі і соладка ўсміхайся,
Тады суддзя аддасць свой доўг – не сумнявайся.

А р у я

Ах, Арлекіне! Так, хадзем.

А р л е к і н

Што за прыгода
Мяне чакае сёння. Рады я, што згода
І прыгажосць твая жыццё нам уратуюць.
Пайшоў бы сам прасіць. Чаму я не Аруя?!

Сцэнасёмая

Лекар, Аруя, Арлекін.

Л е к а р

Прыбеглі ножкі, бачу, жававыя ў трывозе,
Звычайна хворыя ў маім стаяць парозе.
Скажы мне, хто ты і чаго стаіш-чакаеш?
Для маці хвораі, можа, лекара шукаеш?

А р у я

Я не таму сюды прыбегла. Прысылае
Мяне мой муж Банут. Хай гонар я губляю,
Але прыходжу да цябе. Вярні нам грошы,
Інакш спазнаеш на сабе, што ёсць гнеў Божы.

Л е к а р

Спыніся! Бачу, словаў ты не выбіраеш,
Але навошта твар пад хустаю хаваеш?

А р л е к і н

Бо прыгажосць яе бывае небяспечнай:
Хто гляне раз, той закахаецца навечна.

Л е к а р

Ах, невымоўны цуд ядвабнай скуры белай!
Стан паспрачацца можа з грацыяй Венеры.
Яна, што выйшла за кульгавага Вулкана,
Табе напэўна ў прыгажосці саступала.
Калі паслухаеш маёй, красуня, волі —
Вярну не тысячу, чатыры, нават болей.
Дазволь мне толькі, як Венера Марсу, ўночы
Прыходзіць да цябе, бо надта ж я ахвочы.

А р л е к і н

Вось гэта шчодрасць! Пані, любая, згадзіся.
Не дай, каб мы з Банутам з голаду зайшліся.

А р у я

Няўжо мяне ніхто не зразумее ў горы?
Я не пакваплюся на грошы — гэта сорам!
У сэрцы вернасць назаўсёды захаваю,
Маё адзінае багацце, што йшчэ маю.

Л е к а р

У гэтым свеце цяжка захаваць сумленне.

А р л е к і н

Згадзіся, пані! Хочаш, стану на калені?
Па смерці годнасці табе ўжо не прыбудзе,
Але ж і нам усім памерці трэба будзе.
Прымі ты лекара ў суботу ці ў нядзелю,
Банут і так з табой не часта ложа дзеліць.

Л е к а р

Паслухай, пані, што твой служба верны раіць,
Грашыць, хто сам сабе у шчасці адмаўляе.
Складу да ног тваіх, што толькі пажодаеш,
Калі ты зараз быць маёй паабяцаеш.

А р у я

Няхай сыду ў зямлю, хай чэрві цела точаць,
Мяжу дазволенага я не перакрочу.
Хай бы душа мая на векі адляцела,
Каб толькі ў ёй любоў ды вернасць ацалела.
Сыходжу. Кланяюся.

А р л е к і н

Пані звар'яцела!
Такія грошы ўзяць чаму не захацела?
Язык свой вырву, як мне, пані, загадаеш:
Банут не будзе ведаць, скуль ты грошы маеш.
Дык, можа, вернемся?

А р у я

Нам трэба паспяшацца.
Я не хачу, каб давлялося нервавацца
З-за нас гаспадару.

А р л е к і н

Ты, пані, нораў маеш,
З якім наўрад ці свае грошы пазбіраеш.

Сцэнавоўская

Суддзя, Аруя, Арлекін.

А р у я

Не ў панаванні я, а з голаду схілюся
І доўг залеглы свой прасіць не пабаюся.
Мой муж, якога выгнаў пан напаяўжывога,
З паклонам шле мяне да панскага парога.

С у д д з я

Не вінаваты я ні шэлага нікому.
Але цікава, хто пад хустай пакрыёма
Прыходзіць сёння да мяне й прыносіць просьбы?

А р у я

Я – ад Банута, што панёс ад пана грозьбы.
Ты, пан, – суддзя, а справядліваць не шануеш,
Людзей сумленных абкрадаеш ды рабуеш.

С у д д з я

Што за нахабства! Што сабе ты дазваляеш?!
Ці разумееш ты, каго так смела лаеш?!

А р у я

Карай мяне, ды ёсць Суддзя і над табою.
Вярні нам доўг, трымайся права – не разбою.

С у д д з я

Да справядлівасці мяне ты заклікаеш,
Чаму ж тады свой твар пад хустаю хаваеш?
Ах, што я бачу! Божа мой, усе прынады
Багінь Венеры, і Дыяны, і Палады,
Самой Юноны-маці – ўсе сабраны разам!
Я накажу шэсць тысяч адлічыць адразу —
Згадзіся толькі, мужа кінь свайго старога,
Мяне багатага вазьмі ды маладога.
Тады даўгі сплачу, бо даражэй за грошы
Твой гнуткі зграбны стан і твар такі прыгожы!

А р у я

Пан да чужога аж занадта, бачу, ласы.
Чужыя жонкі прыгажэйшыя за ўласных?
Хай будзе Бог табе суддзёю! Я лепш згіну
У невыносна злую для мяне часіну.

А р л е к і н

Ах, пані, што з табой? Ты сапраўды шалееш!
Ты хутка з гонарам сваім апруцянееш.
Прашу, ратуй ад смерці нас: цябе не ўбудзе,
Служыць аддана Арлекін затое будзе.
Але ж і ўпартая! Патрэбна толькі згода.
Суддзя прылашчыць, грошы дасць – міне нягода!

С у д д з я

Даверся мне, мой ты анёлак абаяльны,
У здрадзе мужу знойдзеш смак неапісальны.

А р у я

Чаму злы лёс так дзіўна карты раскладае:
З грашыма здраду, беднасць з вернасцю яднае?
Банута я не падману і не пакіну
Да той пары, пакуль не лягу ў дамавіну.
На захаванне непарушнай шлюбнай цноты
Мяне натхняе прыклад вернай Пенелопы.

Сцэнадзевятая
Губернатар, Аруя, Арлекін.

А р у я

Прад паважаным губернатарам Дамаска
Я да зямлі схілюся. Пане, калі ласка,
Ніжэйшую слугу сваю, Банута жонку,
Паслухай ды вярні свой доўг нам у скарбонку.

Г у б е р н а т а р

Хадзі бліжэй. Даўгоў ніякіх я не маю.
Цябе гасцінна ў доме я сваім прымаю,
А ты сварыцца?! Я хачу пабачыць вусны,
Што вінавацяць мяне смела, а няслушна.

А р у я

Дазволь мне твар не адсланяць. Ён не ўваходзіць
Ў рахубу гэтую і гнеў твой не ўлагодзіць.
Каб муж стары мой не памёр, аддай мне ў рукі
Сваю пазыку, пане, толькі без ашукі.

Г у б е р н а т а р

Сівым клянуса векам, што даўгоў не маю.
Табе ж, нахаба, твар адкрыць я загадаю.

А р у я

Зраблю, як кажаш, пане, і здыму хусціну.

Г у б е р н а т а р

Дай на Банутавае шчасце вокам кіну.
Ах, Божа! Прыгажосць ярчэй за сонца ззяе!
Без адгаворкі ўсе даўгі табе вяртаю,
Калі дасі на прапанову маю згоду
І са старым ты пойдзеш мужам да разводу.
Я дзесяць тысяч адлічу табе адразу.
Не патрактуй запал мой шчыры як абразу.
З табой, душа мая, сумленна ажанюся,
Як толькі з жонкаю сваёю разыдуся.
Яе Бануту я аддам, бо ўжо старая,
Дадам пасаг. З іх будзе пара неблагая.

А р л е к і н

Ах, калі ласка, дабрадзейка, пагадзіся,
Чымся з сырой зямлёй, лепш з панам заручыся.

А р у я

Дзе ж вы сваю згубілі цноту і пачціvasць?
Няўжо сусветам цэлым уладарыць хціvasць?
Мужы шаноўныя, а гэтак нізка палі.
Каб вас найгоршыя няшчасці напаткалі!
Юрліўцы брыдкаія! Агідныя паганцы!
Са мной не маеце вы аніякіх шанцаў.
Хай лепей спыніцца маё слабое сэрца,
На вас гнеў Божы хай жа волавам пральцеца!

Сцэнадзесятая

Банут, Аруя, Арлекін, Лаура.

А р л е к і н

Цябе згубіла жонка, пане дабрадзею!
На паратунак згасла нашая надзея.
Чатыры тысячы ёй прапаноўваў лекар,
Суддзя хацеў даць шэсць, а губернатар – дзесяць.
На прыгажосць яе глядзелі, як бараны,
А ў сэрцах іх агонь паліўся нечуваны!
Калі б згадзілася, старанна падлічыў я,
То зараз мелі б мы: шэсць тысяч плюс чатыры,
Яшчэ плюс дзесяць – разам дваццаць тысяч!
Не захацела ўзяць упартая паніся!
Цяпер хай гіне ганарліўка у галечы.
Яе ўгаворваў я, прасіў, не раз уклечыў.
Ні пан, ні жонка пана крыўды б не зазналі,
Каб тыя ручкі-ножкі ёй пацалавалі.

Б а н у т

Ох, Божа, што я чую?! Ды каб тыя шэльмы
Круцілі з маёй жонкай – я б не ўзяў і шэлег!

А р у я

Так, праўда, мой каханы муж, на жаль, такая,

Што твар мне сорамам і гневам апякае.
Маё абражанае сэрца не даруе.
Пабачаць: помслівай умее быць Аруя.
Што я ўчыню, ты, калі ласка, не пытайся,
Лепш адпачні, пачуеш шум — не падымайся.
І не хвалюся: я сабой не рызыкую,
Вярну даўгі і перамогу адсвяткую.

Б а н у т

Дабранач, сэрцайка маё, табе я веру
І, далібог, не сапсую тваіх намераў.

Сцэна адзінаццатая Аруя, Арлекін, Лаура.

А р у я

Вось грошы, Арлекіне! Хуценька збірайся,
Бяжы на рынак, там трох куфраў расстарайся,
Такіх вялізарных, каб чалавек схаваўся,
А з імі хуценька дамоў ляці, не баўся.
Я правучу на пешчы прагных ды любошчы.
Дасць Бог, упраўлюся яшчэ сягоння ўночы.

А р л е к і н

Ох, дзякуй Богу, пані кінула ўпірацца.
Сляпы не мог бы толькі ў паню закахацца.

А р у я

А ты, Лаура, дарагі нашыйнік срэбны
Мой занясі ў заклад, бо грошы нам патрэбны.
Лікёраў купіш, він, на часткі тры падзеліш,
Пазычыш посуд у суседзяў ды засцелеш
На стол абрус, найлепшых страваў нагатуеш,
А потым тупаць будзеш тут, як знак пачуеш.

Л а у р а

Ах, гаспадыня, ўсё старанна прыгатую,
І не турбуйся, я парадку дапільную.

Сцэнадванаццатая

А р у я адна.

Дапамажы, магутны Божа, будзь ласкавы,
Уберажы мяне, слабую, ад няславы,
Дадай мне кемлівасці, смеласці ды спрыту
І утрымай мяне пры цноце ды прыбытку.
Адзіны Божа, па тваёй вышэйшай волі
Рыбы і птушкі, і звяры жывуць на волі,
Хамелеоны, матылькі, мурашкі, молі,
Кузуркі розныя не ведаюць нядолі.
Навошта ж даў ты столькі бедаў і мучэнняў
На падабенства тваё злепленым стварэнням?..

Сцэнатрынаццатая

Аруя, Лаура, Арлекін.

А р л е к і н

На кірмашы людзей таўчэцца незлічона,
Але набыў я куфры і прыцэг дадому.

Л а у р а

Я ўсё падрыхтавала і твайго загаду
Чакаю, пані, каб давесці ўсё да ладу.

А р л е к і н

Мяне ніколі так не слухае, паганка!
Ах, апетытная, як сырадою шклянка.

А р у я

Сябры адданыя і верныя, глядзіце,
І гэтым разам вы мяне не падвядзіце.
Ты, Арлекін, бяжы да лекара, схіліся
Да самых ног, на кампліменты не скупіся.
Скажы яму, што я прымаю прапанову.
Калі яшчэ не перадумаў, хай гатовы
Прыйсці ён будзе сёння ўночы а дзэсятай,
З сабой хай грошы возьме, мы наладзім свята.
Адтуль спяшайся да судзі, скажы ў двух словах,

Што будзе толькі з ім жыццё маё вясёлым.
Аб адзінаццатай яго чакаю ўночы,
Бо жарсць гарачая мяне нясцерпна точыць.
Да губернатара няхай ідзе Лаура.
Скажы, што жыць не можа без яго Аруя,
Калі апоўначы да нас ён завітае,
Дык небывалыя уцехі тут спазнае.
І папярэдзьце, што баюся страціць славу,
Таму я ўпотаі і ўначы раблю забаву...
Хутчэй вяртайцеся.

А р л е к і н

Упраўлюся я мігам.

Л а у р а

Ці ж мне навывперадкі бегаць з Арлекінам?

Сцэначатырнаццатая

Лекар, Арлекін.

А р л е к і н

Ласкавы пане, сарамлівая жанчына
Заўсёды ў служках мае спрытнага мужчыну.
Банута жонка, што Аруяю завецца,
Шле прывітанне пану, просіць лек ад сэрца
Ды невялічкі слоік нюхацельнай солі,
Каб ёй лягчэй было наплакацца даволі.
Дамоў вярнулася, і ўсё адна гаворка:
Сумуе моцна па табе, так плача горка.
Ці ты не даў ёй часам сродку на любошчы?
Прыходзь жа, пане, а дзесятай, сёння ўночы.

Л е к а р

Ах, Арлекіне, за прыемную навіну
Табе таксама трохі золата падкіну.
Чатыры тысячы чырвоных пекнай пані
Абавязкова прынясу я на спатканне.

Сцэнапятнаццатая

Суддзя, Арлекін.

С у д д з я

Ах, Арлекін! Здароў, што новага ў Банута?

А р л е к і н

Э, гэты грыб стары на ўсіх наводзіць смутак.
Тымчасам пані наша бачыць цябе хоча,
Каханнем сцятая, не можа змружыць вочы.
Аб адзінаццатай яна цябе чакае,
Ў цямрэчы пана хто й сустрэне, не пазнае.
Банут спакойна будзе дрыхнуць у пярынах.
За навіну ці ўзнагародзіш Арлекіна?..
Угаварыў. Дапамагла мая натура.
І я нарэшце пазабаўлюся з Лаурай.

С у д д з я

Ах, набліжаецца найшчаслівейшы момант.
За гэтакі цуд хіба шэсць тысяч – гэта многа?
Хай не турбуецца, не выдам я сакрэта,
Табе ж аддзячу, толькі выйдзем з кабінета.

Сцэнашаснаццатая

Губернатар, Лаура.

Г у б е р н а т а р

Адкуль і з чым прыходзіш ты, дзяўчына?

Л а у р а

Каханне, пане мой, заўжды дзівосы чыніць.
Тым разам шчасце да цябе на двор кіруе,
Бо па табе сумуе гожая Аруя.
Каб не наклікаць часам злыбяды і ліха,
А самай поўначы прыходзь да нас паціху.
Прынось пазыку... Пані так цябе кажае,
Што нават спаць не можа, есці не жадае
І марыць толькі, каб з табой хутчэй спаткацца,
Заўсёды разам быць, бясконца мілавацца.

Г у б е р н а т а р

Ах, служка мілая, чым я табе аддзячу?
Вазьмі хусціну і пярсцёнак у прыдачу.
Скажы ты пані, як прыйду, ў запале жарсці
Мы спалім з ёю нашы смуткі ды напасці.
Аддам ёй дзесяць тысяч, як была дамова,
Цяпер паклон мой нізкі перадай на словах.

Сцэна семнаццатая Аруя, Арлекін, Лаура.

А р л е к і н

Былі так радыя, што цяжка распавесці,
Ад хвалявання не маглі ні ўстаць, ні сесці.
Усе з грашыма прыйдуць. Арлекіну слава!
Чакае ўночы нас някепская забава!

А р у я

Ну, дзякуй Богу, і Лаура мае згоду.
Мы падрыхтуем ім вясёлую прыгоду.

Л а у р а

Ён, пэўна, з радасці не разумеў, што чыніць:
Пярсцёнак срэбны простаі даў дзяўчыне,
Так разышоўся... Ах, дзесятая мінае.
Хай Арлекін на кухні мне дапамагае.

А р у я

Падай на стол пабольш дэсертаў, садавіны,
Прысмакаў, пернікаў, лікёраў, розных вінаў.
Там нехта стукае.

Л а у р а

Пан лекар на парозе.
Стаіць-калоціцца, стаміўся ж у дарозе.

Сцэна восемнаццатая Лекар, Аруя, Арлекін, Лаура.

А р у я

Вітаю госця. Цэлы дзень цябе чакала

І штохвіліны на дарогу паглядала.

Л е к а р

Жыццё маё, дай ручкі белыя ўцалую.
Нарэшце бачу я каханую Арую.
Трымай, вось грошы ў торбе.

А р у я

Не ўцякуць, напэўна,
Калі пакласці іх на стол. Я невымерна
Твайму прыходу рада. Ведаеш, нікога
Я не любіла да цябе, хіба што Бога.
Частуйся, любы мой. Выпейма за сустрэчу.
Прад намі казачна-чароўны доўгі вечар.

Л е к а р

Ах, так, анёлак мой.

А р у я

Каханы, распранайся,
Здымай жупан, кунтуш. Сядай і не стыдайся.
Зраблю і я глыток віна. Ну, смачна есці.
Я чую крокі. Божа, прагну толькі смерці!
Напэўна, муж ідзе.

А р л е к і н

Дык ёсць жа куфар новы,
Ён пану лекару бяспечным будзе сховам.

А р у я

Ах, я прашу цябе. Выразна чую крокі.

Л е к а р

Не падабаюцца мне хованкі ды ўцёкі!

А р у я

Ну, дзякуй Богу, першага ўжо маем.
Збяром адзенне толькі й грошы прыхаваем.

Л а у р а

Суддзя ідзе.

А р у я
Сустрэнь жа госця, Арлекіне!
А я хоць вокам на сябе ў лостэрка кіну.

Сцэнадзевятнаццатая
Суддзя, Аруя, Арлекін, Лаура.

А р л е к і н
Чакае пана гаспадыня ў тым пакоі.
Яе спазненне пана трохі непакоіць.

А р у я
Ах, галубок мой, дзе ж ты гэтак затрымаўся,
Што толькі зараз да дзвярэй маіх дабраўся?
Я са слязьмі на подлы лёс свой наракаю,
Што не дае сустрэцца з тым, каго кахаю.

С у д д з я
Ах, незраўнальная! Калі цябе пабачу,
Шугае жарсць у сэрцы полымем гарачым.
Я дачакацца не магу. Трымай, вось грошы.

А р у я
Ах, супакойся, мой каханы, мой харошы.
Лепш пакаштуй, чаго табе прыгатавала:
У пачастунак кожны сэрца я ўклала.
Але табе, напэўна, так не вельмі зручна,
Ты распраніся трохкі. Хто ж гэта так гучна
Ідзе па лесвіцы? Мая прапала слава,
Калі не згодзішся схавацца ты ласкава.

А р л е к і н
Твой брат, бацькі і сам Банут ідуць па сходах.
Данёс ім, пані, нехта аб тваіх прыгодах.

А р у я
Каханы, лезь у куфар, нельга больш марудзіць.

С у д д з я
Дык я ж суддзя. Хто па-за мной цябе асудзіць?

А р у я

Ох, я няшчасная! Жыла ўвесь век у цноце,
Аднак загінуць давядзецца ў пераплёце.

С у д д з я

Пайду, не плач ужо. Дзе гэты куфар чортаў?

А р у я

Вось тут, за шырмаю. Чуваць рыпенне ботаў.
Ах, Арлекіне, замыкай жа. Неўзабаве
Мы з гэтым скончым, адпачнем тады пры каве.

А р л е к і н

Гатова!

А р у я

Дзякуй Богу! Адлягло ад сэрца.
Май, Багародзіца, нас у сваёй апецы.

Л а у р а

Вунь губернатар набліжаецца, ў жупане.
Схаваю вопратку. Дапамажы нам, Пане!

Сцэнадваццатая

Губернатар, Аруя, Арлекін, Лаура.

Г у б е р н а т а р

Ты запрашала да сябе, дык я прыходжу,
З сабою грошы абяцаныя прыношу.

А р у я

Ды пакладзі на стол. Няма каму іх красці.
А мы нацешымся з табою нашым шчасцем.
Віна, ці сыру? Ці крамяны яблык спелы?
Плод гэты райскі спакусіў калісьці Еву.
Мой Божа, пан такі прыгожы, добры, мілы —
Вачэй адвесці-адарваць не маю сілы.
Тут цёпла, можаш распрануцца, мосці пане,
Скідай уборы, маё светлае каханне.
Прысядзем побач.

А р л е к і н
Гаспадар! Ці пані чуе?

А р у я
Чаму са мною доля злая так жартуе?!

Л а у р а
А можа, пана ў куфар новы мы схаваем?..

Г у б е р н а т а р
Чаго спужаліся? Ці ўлады я не маю?

А р у я
Я ў распачы! Нам не знасіць галоваў!
Ах, пане, злітуйся, не будзь такі суровы!

Г у б е р н а т а р
Не, не пайду.

А р у я
Я паміраю.

А р л е к і н
На хвіліну.

А р у я
Нам не сустрэцца больш, я з рук Банута згіну,
Бо ён раўнівы надта. Грошы я вяртаю,
І памятай, прашу, што я цябе кахаю.

Г у б е р н а т а р
Дзе куфар? Добра, я залезу, супакойся,
Бо крокі блізка ўжо. Мяне няма, не бойся.

А р л е к і н
Сядзіць надзейна. Я замкнуў на ўсе замочки.

А р у я
Дазаляцаліся, юрлівыя паночки!

Сцэнадваццацьпершая
Банут, Аруя, Арлекін, Лаура.

А р у я

Распавяду табе, чаго я дасягнула:
Траіх нягоднікаў у клетках я замкнула.
У гэтай – лекар, тут – суддзя, там – губернатар.
Пад ключ патрапіў той, хто сам хітрыць аматар.
На суд да кесара нясу я заўтра справу.
А гэта – грошы. Падарунак лёс нам справіў.

Б а н у т

Мая разумніца, так і зрабі, не йначай.
Дзе прыгажосць і цнота разам – там удача.

Сцэнадваццацьдругая

Кесар, Візір, двор кесара, Аруя, Арлекін.
*(Караль і Міхал Радзівілы зачытваюць свае ролі
з месца)*

К е с а р

Сярод натоўпу бачу я адну жанчынку,
Што змусіла яе да смелага учынку?
Спытайся, хто яна, якую мае справу.
Да просьбаў ейных мы паставімся ласкава.

В і з і р

Кім, пані, будзеш ты? Якое гора маеш,
Што гэтак нізка галаву сваю схіляеш?

А р у я

Я жонка слаўнага купца Банута, пане,
Нястачай змучаны, ён сам прыйсці не ў стане.

В і з і р

Стань перад кесарам.

К е с а р

Паслухаць будзе міла.

А р у я

Ты, пане, ведаю, ўладарыш справядліва —
Табе судзіць. Даваў мой муж пазыкі людзям,
Тады не ведаў ён, што галадаць мы будзем.
Не першы год нам не вяртаюць доўг упарта
Суддзя, пан лекар і, што дзіўна, губернатар.

К е с а р

Не веру! Плёткі! Ты мяне не ашукаеш.
Навошта ты людзей гразёю абліваеш?!

А р у я

Надзейных сведкаў маю, пане, я даволі,
Яны прадстануць прад табой, калі дазволіш.
Гэй, Арлекіне, давядзецца паўпірацца,
Бяры людзей, нясіце сведкаў да палаца.

К е с а р

Што? Сведкаў несці? Як?

А р у я

Прыйсці не могуць самі,
Бо ў пастку трапілі з рукамі і нагамі.
Вось паглядзі паперы, пане, дакументы.
Сядзяць у скрынях мае сведкі-аргументы.
Я адмыкаю.

К е с а р

Што я бачу? Як жа можна?!
Хто ў кufры гэтыя схаваў паноў вяльможных?
А ну, кажы!

А р у я

Мы, пане, іх пазамыкалі.
Мой муж пазычыў ім па тысячы. Міналі
Дні і гады — яны пазык не аддавалі.
Калі па грошы я пайшла, патрабавалі
Майго прыгожага ды маладога цела,
Але заплаты я такой не захацела.
З іх прапановамі дала сабе я рады:
Мяне сумленне ўсцерагло ад брыдкай здрады.
Але адпомсціць нарадзілася жаданне,

Тады я кожнаму прызначыла спатканне.
У куфар першым трапіў лекар наш шаноўны,
Пасля суддзя і губернатар красамоўны.
Спаўна паны мне сёння гэтыя заплацяць:
Хачу ў распусце іх прылюдна вінаваціць.
Чыні над імі, пане, суд – ды справядлівы,
І пакарай старых мярзотнікаў юрлівых.

К е с а р

Мяне твой спрыт ды розум дзівяць, чараўніца.
Усіх нягоднікаў – у цёмную вязніцу!
За губернатара Банута прызначаю,
Яго ж і ордэнам высокім адзначаю.
Судзейскім строем Арлекіна ахінаю,
А лекар з голаду няхай сабе канае.
Час нам нарэшце глянуць, пані, што за сіла
Мужоў шаноўных гэтак лёгка спакусіла.
Ах, прыгажосць якая! Лепей захініся.
Хіба што дурань прад табой бы не схіліўся.

А р л е к і н

Вось так, шаноўныя, хто цноту захавае,
Абавязкова ўзнагароду атрымае.
На развітанне вам я нізка пакланюся
І абяцаю, што з Лаурай ажанюся!

Прадстаўленне “Распуснікі ў пастцы” скончана, гледачы пляскаюць у далоні, на сцэне з’яўляюцца ўсе ўдзельнікі спектакля і раскланьваюцца. Фрэйліны далучаюцца да астатніх акцёраў і раскланьваюцца разам з імі.

М і х а л. Цудоўна, цудоўна, я ў захапленні! (*Падыходзіць да Ганны і цалуе яе.*) Прыгажуня мая, вы расчулілі мяне да слёз. Бліскуча, проста бліскуча!

Ф р а н ц і ш к а (*падыходзіць да кожнага з удзельнікаў і асабіста дзякуе*). Дзякуй, сябры мае! Прадстаўленне ўдалося на славу. Mais c’est charmant¹⁰! (*Да Станіслава.*) Я ведала, што Ганна – выдатная акцёрка, але што яе брат мае такі талент – не здагадалася. (*Абдымае Станіслава, потым падыходзіць да Тэрэзкі.*) Віншую з удалым дэбютам, дзіця маё.

¹⁰ Гэта цудоўна! (франц.).

Тэрэзка. Ах, пані, я такая пгчаслівая!

Францішка *(да Фрычынскага)*. Дзякуй, Якуб. Што б я без вас рабіла?

Фрычынскі. Гэта вам дзякуй, княгіня. Што б мы без вас гралі?

Валконскі *(віншые Ганну)*. Узрушаны вашым талентам і вашай прыгажосцю, пані. Выдатна разумею тых лайдакоў: сам бы заплаціў тысячу залатых, каб спаткацца з такой прыгажуняй!

Міхал. Асцярожна, палкоўнік, у яе і для вас падрыхтаваны куфар! *(Рагоча.)*

Караль *(да Ганны, блытана)*. І я віншую... не чакаў. Прашу прабачэння... калі што якое.

Францішка *(падыходзіць да Ганны)*. Да нашай гераіні, бачу, не падступіцца. Віншую цябе, та chérie¹¹. *(Цалуе Ганну.)*

Ганна. Дзякуй, цётхуна. Вы вярнулі мяне да жыцця.

Міхал *(урачыста)*. Пані і панове! Шаноўныя госці і ўдзельнікі спектакля! А зараз вас чакае святочная вячэра, баль і фэйерверкі. Каму зробіцца цесна ў палацы – калі ласка, да вашых паслугаў увесь парк!

Слугі прыбіраюць крэслы і выносяць доўгі стол, на які ставяць бутэлькі з віном, келіхі, садавіну, розныя прысмакі.

Усе накіроўваюцца да палаца: княгіня Францішка пад руку з Валконскім, князь Міхал з Ганнай, Станіслаў з Тэрэзкай, кадэты з фрэйлінамі. Услед за імі ідуць, размаўляючы паміж сабой, княжыч Караль з Фрычынскім, замыкаюць працэсію ксёндз Юзаф і лекар Шульц.

Лекар *(да ксяндза)*. Ксёндз застанецца на фэйерверкі?

Ксёндз. Барані Божа! З мяне хапіла гэтага відовішча. *(Паказвае на сцэну.)*

Лекар *(задумліва)*. А я люблю фэйерверкі. Вось толькі княгіня прасіла да яе зайсці. Можна, нядобра сябе адчувае?

Ксёндз. Памалюся за яе здароўе.

Сыходзяць.

¹¹ Мая дарагая (франц.).

ДЗЯ ТРЭЦЯЯ

З'явачацвёртая

Праз некалькі гадзін на тым самым месцы ў нясвіжскім парку. З боку палаца чуваць музыку, крыкі, смех. Каля стала з віном і садавінай стаяць п'янаватыя кадэты і камендант Фрычынскі.

1-ы К а д э т. Пане камендант, дазвольце ўзняць за вас келіх!

2-гі К а д э т. Каб вы ведалі, як мы пана любім! Вы нам як бацька родны.

Ф р ы ч ы н с к і. Дзякуй, хлопцы. За ўдалае прадстаўленне! (*Выпівае разам з кадэтамі.*) А дзе ж ваш новы прыяцель?

1-ы К а д э т. А, ён усё каля гэтай дзеўкі, княгінінай выхаванкі, круціцца. (*З зайздрасцю.*) Ладная котка.

2-гі К а д э т (*смяецца*). Паабяцаў са сцэны, што ажэніцца з ёй, і сам у гэта паверыў.

З'яўляецца лекар Шульц, абменьваецца трывожнымі поглядамі з Фрычынскім.

Ф р ы ч ы н с к і. Добра, панове, вяртайцеся і вы да сваіх паненак, яны без вас ужо засумавалі.

1-ы К а д э т. Дзе там, яны ўсё болей на палкоўнікаў ды князёў заглядаюцца.

Кадзеты сыходзяць, разумеючы, што Фрычынскі хоча застацца з лекарам сам-насам.

Ф р ы ч ы н с к і. Кажыце праўду, пане Шульц.

Л е к а р. Дрэнна, пані Фрычынскі, вельмі дрэнна. У лепшым выпадку дацягне да вясны. У горшым – два-тры месяцы.

Ф р ы ч ы н с к і (*не стрымліваецца*). Чорт вазьмі, дзеся чаго вы вучыліся медыцыне?! Каб умець прадказаць дату смерці?

Л е к а р. Медыцына не дапаможа, тут не хвароба, тут поўнае вычарпанне арганізму. Exhaustio immatura virium vitalium¹².

¹² Заўчасная растрата жыццёвых сіл (лац.).

Фрычынскі (*узяўшы сябе ў рукі*). Даруйце, пане Шульц. Ведаю, што вы робіце ўсё магчымае. Але ўсё роўна не магу стрымацца.

Лекар. Я думаю, што здароўе княгіні падарвалі частыя і пераважна няўдалыя цяжарнасці. Хто лічыў, колькі разоў яна была цяжарная, колькі разоў параніла дзіця?

Фрычынскі. У жывых засталіся толькі трое.

Лекар. Дзікунства. Так не берагчы сваё здароўе!

Фрычынскі. Касцёл вучыць нас, што чым болей дзяцей – тым лепш. А князю Радзівілу важна было мець сыноў-спадкаемцаў. Вось ён і стараўся – з Богага блаславення. (*Сумна ўсміхаецца.*)

Лекар. Але ж, пане Якуб, існуюць элементарныя правілы гігіены! Дзякуй Богу, мы жывём у XVIII стагоддзі. Нельга ператвараць жанчыну ў могільнік ненароджаных дзяцей.

Фрычынскі. Князь ведае пра стан здароўя жонкі?

Лекар. Вы першы, каму я кажу.

Фрычынскі. А сама пані Францішка?

Лекар. Думаю, здагадваецца, што засталася няшмат часу.

Фрычынскі. І траціць апошнія сілы на спектаклі... Што за жанчына! (*Да лекара.*) Дзякуй, пане Шульц. Застанецеся на фэйерверкі?

Лекар. Цяпер мушу ўвесь час знаходзіцца пры княгіні. (*Сыходзіць.*)

Фрычынскі (*паўтарае*). Што за жанчына!..

Убывае ўстрывожаная Ганна Мыцельская.

Фрычынскі. Ганна?

Ганна. Якуб, прашу вас, ратуйце мяне ад Караля!

Фрычынскі (*азіраецца навокал*). Схавайцеся за сцэну!

Ганна хаваецца за сцэну. З'яўляецца добра падпіты княжыч Караль.

Караль. Якуб, дзе яна?

Фрычынскі. Хто?

К а р а л ь. Німфа, багіня, мая стрыечная сястра
Ганна!

Ф р ы ч ы н с к і. А што здарылася?

К а р а л ь. Дружа, я закахаўся!

Ф р ы ч ы н с к і. Зноў? (*Сур'ёзна.*) Віншую.

К а р а л ь. Не, гэта зусім не тое. (*Нецяярліва
махае рукой.*) Такое са мной упершыню... Каб ты
бачыў, як бессаромна на яе глядзеў палкоўнік Вал-
конскі! Я выклічу на дуэль хамулу! (*Азіраецца.*) Але
скажы мне, куды яна знікла? Павінна быць недзе тут.

Ф р ы ч ы н с к і. Была тут, але вярнулася ў палац.
Мусіць, таньчыць зараз з палкоўнікам.

К а р а л ь. Пся крэў, застрэлю нягодніка!

Караль бяжыць у бок палаца. З-за сцэны выходзіць
Ганна.

Г а н н а (*уххвалявана*). Дзякуй, Якуб. А цяпер
магу я прасіць пана пакінуць гэтае месца?

Ф р ы ч ы н с к і. Не разумею.

Г а н н а. Праз хвіліну мяне чакае тут спатканне,
ад якога залежыць мой далейшы лёс, будучыня маіх
дзяцей!

Ф р ы ч ы н с к і. Выбачайце, пані. (*Збіраецца ісці,
але раптам затрымліваецца.*) Пані Ганна, я не пы-
таюся, з кім у вас спатканне, але памятайце пра маю
просьбу.

Г а н н а. Дзякуй вам за ўсё, Якуб!

Фрычынскі сыходзіць. Ганна застаецца адна, спрабуе
супакоіцца, прыводзіць у парадак прычоску.
З'яўляецца князь Міхал Радзівіл.

Г а н н а. Князь!

М і х а л (*задаволена*). Я ведаў, што пані прыйдзе.
(*Падыходзіць да Ганны і цалуе яе.*) Прыгажуня мая!

Г а н н а. Пане Міхал, што вы робіце? (*Вызвалец-
ца з абдымкаў князя.*)

М і х а л. Як што? Тое, што павінен рабіць закахан-
ны мужчына на спатканні з пекнай жанчынай. (*Па-
тэтычна.*) Сёння з гэтай сцэны пані нацягнула лук і
трапіла мне проста ў сэрца. (*Зноў цалуе Ганну.*)

Г а н н а. Я нічога не разумею. (*Асцярожна, але рашуча адштурхоўвае князя.*) Цётухна перадала вам маю просьбу?

М і х а л. Якую просьбу? (*Успомніўшы.*) Ах, так, заплаціць крэдыторам даўгі вашага нябожчыка-мужа. (*Змяніўшы тон.*) Што вы, мая дарагая, пра гэта не можа быць і гаворкі. (*Адыходзіць ад Ганны.*) Не дам ані шэлага.

Г а н н а (*з жахам*). Але чаму?! Лявон жа – ваш брат!

М і х а л (*нервова ходзіць уздоўж сцэны*). Усё жьццё гэты лайдак выцягваў з мяне грошы, а яшчэ меў нахабства ўзяць сабе ў жонкі такую прыгажуню. Няхай нарэшце расплочваецца!

Г а н н а. Але Лявона ўжо няма, засталася толькі я ... і дзеці.

М і х а л. Застаўся яшчэ маёнтак Шыдловец, які спрадвеку належаў Радзівілам. І надалей будзе ім належаць! (*Спыняецца.*) Адкрыю пані таямніцу: я даўно выкупіў даўгі Лявона. Але не дзеля таго, каб іх дараваць.

Г а н н а. І пан асмельваецца мне ў гэтым прызнавацца? Якая гнюснасць! (*Стомлена.*) Божа, каму мне верыць, на каго спадзявацца? (*Да Міхала.*) Пакіньце мяне, ваша мосць, я не хачу вас бачыць. (*Адварочваецца.*)

Міхал (*спалохана*). Пані нічога не зразумела! (*Кідаецца перад Ганнай на калені.*) Чараўніца мая, навошта табе нейкіх тры тысячы, калі ты можаш мець усё?

У гэты момант з'яўляецца фрэйліна Мельпамена. Убачыўшы князя Радзівіла на каленях перад Ганнай, хаваецца за сцэну і назірае адтуль за развіццём падзеяў.

Г а н н а (*паварочваецца да князя*). Што – усё?

М і х а л (*абдымае Ганну за ногі*). Мяне. Маё каханне.

Г а н н а. Князь, вы звар'яцелі? (*З цікавасцю разглядае зверху Радзівіла.*)

М і х а л. Сэрцайка маё! (*Ускоквае на ногі.*) Не забівай мае надзеі! Будзь гаспадыняй майго лёсу! (*Абдымае Ганну.*)

Г а н н а (*не можа паверыць*). А як жа княгіня? Чулыя лісты, узнёслыя вершы, як жа “Навука кахання”?

М і х а л (*смяецца*). Мілая, але ж мы дарослыя людзі, не для нас гэтыя гульні. (*З гонарам.*) Зрэшты, я таксама Авідзія чытаў і нават запомніў некалькі радкоў. (*Дэкламуе.*) “Тых, хто багаты, я кахаць не вучу. Навошта багатым навука? Калі ёсць падарункі, урок флірту ўжо не патрэбны”. Рыбанька мая, адкажы на мае пачуцці ўзаемнасцю, і ты забудзешся пра даўгі і кредытораў.

Г а н н а. Божа, колькі прыгожай хлусні навокал! А ўсё такое простае... і такое нікчэмнае. (*Спакойна.*) Ваша Мосць, навошта вы мне такое прапаноўваеце? Я ж не Аруя, я магу і згадзіцца.

М і х а л (*узрадавана*). Згадзіся, ластаўка мая, не праціўся свайму шчасцю! Не прапаную табе стаць маёй палюбоўніцай на адну ноч, але аддаю табе сваё сэрца назаўсёды!

Г а н н а. Бр-р-р! Такое адчуванне, што не толькі мой муж ляжыць у труне, але і пані Францішка таксама...

М і х а л (*азірнуўшыся, як злодзей*). Ганусенька, тут побач ёсць альтаначка... Скажы мне: “Я згодная”, і...

Г а н н а (*сумна ўсміхаецца*). І ніякіх даўгоў, ніякіх кредытораў?

М і х а л (*абурана*). Якія кредыторы! (*Цалуе Ганне рукі.*)

Г а н н а. Мой гонар не дазваляе адказаць пану: “Так”. Але сітуацыя, у якой я знаходжуся, не дае мне магчымасці вымавіць: “Не”. (*Абыякава.*) Няхай пан робіць, што хоча.

М і х а л. Шчасце маё! (*Падхоплівае Ганну на рукі і нясе ў альтанку.*)

З-за сцэны выходзіць фрэйліна Мельпамена.

М е л ь п а м е н а (*раз’юшана*). Зраднік! Юрлівая жывёліна! Прамяняць мяне на гэтую сучку! Не жыць ёй на свеце...

Мельпамена падыходзіць да стала, вымае са складак адзення флакончык з ядам, адкручвае і налівае некалькі кропель у адзін з парожніх келіхаў. З'яўляецца Талія, заўважае ў руках у Мельпамены флакончык і здагадваецца, што тая задумала. Падбягае да стала і адбірае неспечны флакончык у Мельпамены.

Т а л і я. Ты што, сяброўка, з глузду з'ехала? Хочаш, каб цябе за атручванне княскай сваячкі павесілі на гарадскім пляцы?

М е л ь п а м е н а. Няхай вешаюць! Але спачатку я заб'ю яе. Аддай яд! *(Спрабуе забраць назад флакон.)*

Т а л і я *(схваішы флакон у складкі адзення)*. Як ты збіраешся здзейсніць свой намер? Падыдзеш і прапануеш: “Шаноўная пані Ганна, выпіце са мной віна”? Дурніца, апамятайся, спектакль ужо скончыўся.

М е л ь п а м е н а *(апусцішы рукі)*. Талія, ён стаяў перад гэтай самадайкай на каленях, казаў ёй пяшчотныя слоўцы. А я была для яго толькі забавкай, рабыняй з апахалам. *(Усхліпвае.)* Пасля яе прыезду ўвогуле да мяне не прыходзіць ноччу. Скажы, як мне ёй адпомсціць?

Т а л і я *(са шкадаваннем гледзячы на сяброўку)*. Толькі давай без тэатральных сцэнаў, добра? Без усялякіх там кінжалаў, ядаў ды іншых рэквізітаў. Дзе яны зараз?

М е л ь п а м е н а. Тут побач, у альтанцы. *(Успомнішы, з нянавісцю.)* Ён нёс яе на руках!

Т а л і я. І не падарваўся ж, стары кныр. *(Падумайшы.)* Трэба паведаміць княгіні. Пані Францішка з ганьбай выкіне гэтую сучку з палаца, і ніводзін шляхціц не паглядзіць больш у яе бок.

М е л ь п а м е н а. Хадзем хутчэй да княгіні!

Т а л і я *(спыняе сяброўку)*. Не, калі мы з табой прынясем гаспадыні такую навіну, яна выкіне нас услед за пляменніцай.

З'яўляецца ўзбуджаны Караль Радзівіл.

Т а л і я *(убачышы Караля, ціха)*. Вось хто нам дапаможа. *(Да княжыча.)* Ці не мяне княжыч шукае? *(Набліжаецца да Караля.)*

К а р а л ь (*разгублена*). Ці не бачылі ясныя паненкі маю стрыечную сястру?

Т а л і я. Усім яна зрабілася раптам патрэбная! (*Кладзе рукі на шыю Каралю.*) А мае пяпчоты пана ўжо не задавальняюць?

К а р а л ь (*спалохана азіраецца*). Цішэй, бессаромніца, яшчэ пачуе маці! (*Адступае на некалькі крокаў.*)

Т а л і я (*пагардліва*). Вось яны, цяперашнія кавалеры: як дамагаюцца свайго – могуць горы звярнуць, а калі нацешацца – успамінаюць пра маці. (*Адыходзіцца.*) Але я не раўнівая. Бяжы, княжыч, да сваёй Дыяны. Яна тут побач, у альтанцы.

К а р а л ь. Дзякуй, Талія. (*Бяжыць у бок альтанкі.*)

М е л ь п а м е н а. Нават не спытаўся, ці адна яна там.

Т а л і я. Караль заўсёды спачатку робіць, а потым думае. (*Прыслухоўваецца.*) Ціха! Але ж нам шанцуе: ці не сама княгіня сюды ідзе?

М е л ь п а м е н а. Пад нешчаслівай зоркай нарадзіўся князь Міхал.

Т а л і я. Лепей нам не трапляцца гаспадыні на вочы.

Фрэйліны хаваюцца за сцэну. З'яўляюцца пані Францішка і палкоўнік Валконскі.

Ф р а н ц і ш к а. Я вас не разумею, пане палкоўнік. Мы так міла гутарылі з вамі пра Усход, пра веру і звычаі турак... Навошта вам раптам спатрэбіўся князь?

В а л к о н с к і. Бо мае планы нечакана змяніліся, і заўтра раніцай я мушу вяртацца ў Пецябург.

Ф р а н ц і ш к а. Вам не спадабаўся баль? Ці, можа, вячэра? Толькі не кажыце, што сённяшні спектакль – я пакрыўджуся.

В а л к о н с к і. Што вы, княгіня! І баль, і вячэра былі цудоўныя, а спектакль – і ў Варшаве такога не ўбачыш. Але я не люблю, калі ў час забавы гаспадар раптоўна знікае, пакідаючы сваіх гасцей у недарэчным становішчы.

Ф р а н ц і ш к а (*бездапаможна*). Але засталася гаспадыня...

В а л к о н с к і (*надзьмуўшыся*). Пані Францішка, я вельмі цаню вашае таварыства, але зараз мне патрэбны князь. Мушу перад ад'ездам абмеркаваць з ім важныя палітычныя справы.

Ф р а н ц і ш к а. Ведаеце, мой ami¹³, Міхал мае звычку штовечар зачыняцца ў сваім кабінцеце. Ён вядзе дзённік, запісвае найважнейшыя падзеі дня і свае ўражанні.

В а л к о н с к і (*злосна*). Але ў кабінцеце яго няма.

Ф р а н ц і ш к а (*разгублена*). Так, няма. Слугі з ног збіліся, яго шукаючы.

З'яўляецца Караль Радзівіл, які ідзе няўпэўненай хадой і час ад часу азіраецца.

Ф р а н ц і ш к а. Караль, даражэнькі, можа ты бачыў бацьку?

К а р а л ь (*не адразу заўважае княгіню з палкоўнікам*). Бацьку? Так... бачыў... у альтанцы. (*Думае пра сваё.*)

Ф р а н ц і ш к а. Ну, што я казала, пане палкоўнік? Міхал схаваўся ў альтанцы і, напэўна, піша свой дзённік.

В а л к о н с к і. Хацеў бы я зірнуць, як у яго атрымліваецца.

Ф р а н ц і ш к а. Князь не любіць, калі нехта з чужых адрывае яго ад справы. Лепей я сама яго паклічу. (*Да Караля.*) Караль, забаў нашага госця. (*Ідзе ў бок альтанкі.*)

В а л к о н с к і (*да Караля, па-змойніцку*). Дык што там насамрэч робіць князь у альтанцы?

К а р а л ь (*працверазеўшы*). Паслухайце, палкоўнік: не суньце нос у нашыя сямейныя справы! Тут вам не Пецярбург і не Варшава. Пся крэў! (*Сыходзіць.*)

В а л к о н с к і (*апамятаўшыся*). Ах ты, шчанюк! Праўду мне казалі, што малады Радзівіл зусім нявыхаваны. Знайшліся мне каралі Нясвіжа! Ды я падчас мінулай вайны патрэбу спраўляў у вашай банкетнай залі!

Вяртаецца княгіня Францішка.

¹³ Мой дружа (франц.).

В а л к о н с к і. Княгіня адна? А дзе князь?

Ф р а н ц і ш к а. Даруйце, палкоўнік, у альтанцы яго няма... нікога няма. Караль пажартаваў з нас.

В а л к о н с к і (*абурана*). Што вы дазваляеце свайму сыну, пані Францішка?! Толькі што ён мяне абразіў. (*Рашуча*.) Сёння ж пакіну Нясвіж!

Ф р а н ц і ш к а. Ваша права, палкоўнік. (*Хістаеца і, каб не ўпасці, хапаеца за руку Валконскага*.)

В а л к о н с к і (*спалохана*). Што з вамі, княгіня? Вам блага?

Ф р а н ц і ш к а (*ціха*). Дапамажыце мне дайсці да палаца.

Палкоўнік Валконскі асцярожна вядзе княгіню ў бок палаца. З-за сцэны выходзяць фрэйліны Талія і Мельпамена.

М е л ь п а м е н а. Так я і думала, што гэтая прытворшчыца зробіць выгляд, быццам нічога не бачыла. (*Да сяброўкі*.) Дарэмна я цябе паслухалася!

Т а л і я. А я дарэмна ўзялася табе дапамагчы! З-за вашых інтрыжак я магу страціць гаспадыню. Бачыла, што з ёй сталася? (*Хоча ісці*.)

М е л ь п а м е н а. Ты куды?

Т а л і я. У палац: даведацца, як здароўе княгіні.

М е л ь п а м е н а. Пачакай, Талія, я з табой.

Фрэйліны бягуць у палац. Нейкі час перад летняй сцэнай нікога няма, але потым з'яўляюцца Станіслаў і Тэрэзка. Яны трымаюцца за рукі і не зводзяць адно з аднаго вачэй.

Т э р э з к а. Ах, Станіслаў, мне так лёгка, так хораша! Сёння самы пгчаслівы дзень у маім жыцці.

С т а н і с л а ў. А ў маім – увогуле першы. Нібыта я толькі сёння нарадзіўся.

Т э р э з к а. Цяпер усе дні ў нашым жыцці будуць такімі. Я ведаю! Мы будзем граць галоўныя ролі ў прадстаўленнях пані Францішкі і кахаць адно аднаго.

С т а н і с л а ў. Ты гэта сур'ёзна, Тэрэзка? Паўтары яшчэ раз!

Т э р э з к а (*круціцца нібы ў танцы*). Мы будзем граць галоўныя ролі!

Станіслаў *(круціцца разам з ёй)*. Не гэта!

Тэрэзка. Мы будзем кахаць адно аднаго! Моцна-моцна! Як у кніжках!

Станіслаў. Не, па-сапраўднаму! Так, як у жыцці. У кніжках усё заканчваецца шлюбам герояў, а мы з гэтага пачнем!

Тэрэзка *(спыняецца)*. Ты гэта сур'ёзна? Паўтары яшчэ раз!

Станіслаў. Мы пачнем з таго, чым заканчваецца ўсе кніжкі! Мы возьмем шлюб, і нашае каханне ніколі не скончыцца. *(Спыняецца.)*

Тэрэзка. А што скажа твая сястра?

Станіслаў. Ганна – залаты чалавек. Яна скажа: “Шчасця вам, дзеці!”

Тэрэзка *(з лёгкай зайздрасцю)*. Як выдатна яна сёння грала! Якая была прыгожая! Мужчыны не маглі адвесці ад яе вачэй.

Станіслаў *(падыходзіць да стала)*. Давай узнімем за яе келіхі. Каб Ганна таксама сустрэла сваё шчасце. *(Бярэ бутэльку і налівае віно ў келіхі.)*

Тэрэзка *(узяўшы келіх з рук Станіслава)*. І за нас. За сённяшняе прадстаўленне!

Станіслаў. Я кахаю цябе, Тэрэзка. *(Выпівае віно.)*

Тэрэзка. І я цябе, Станіслаў. *(Выпівае віно.)*

Станіслаў асцярожна абдымае Тэрэзку і цалуе яе. Тэрэзка цалуе яго, потым вырываецца з абдымкаў і зноў круціцца нібыта ў танцы.

Тэрэзка. Я зараз узнімуся над зямлёй і палячу!

Нечакана Тэрэзка ўскідвае рукі і падае. Станіслаў кідаецца да дзяўчыны і ледзь-ледзь паспявае яе падхапіць.

Станіслаў. Тэрэзка, што з табой?

Тэрэзка *(непрытомна)*. Я ж казалася... палячу. *(Спаўзае на зямлю.)*

Станіслаў. На дапамогу! *(Нахіляецца над Тэрэзкай.)* Людзі, паклічце лекара!

Амаль адначасова з боку альтанкі з'яўляецца Міхал Радзівіл, а з боку палаца – Якуб Фрычынскі.

М і х а л. Што здарылася?

Ф р ы ч ы н с к і. Ваша мосць, княгіні нечакана зрабілася блага. Лекар робіць усё, што магчыма, але чакаюць вас, княжа.

С т а н і с л а ў (*над целам Тэрэзкі*). Дапамажыце, яна памірае! Князь, пане камендант, прышліце лекара!

Князь Радзівіл, нават не зірнуўшы ў бок Станіслава, ідзе да палаца. Фрычынскі падыходзіць да Станіслава і схіляецца над Тэрэзкай.

Ф р ы ч ы н с к і. Лекар не прыйдзе, Станіслаў, ён заняты. (*Патрымаўшы Тэрэзку за руку.*) Зрэшты, беднай дзяўчынцы ён ужо не патрэбны. (*Узнямаецца.*)

З боку альтанкі з'яўляецца Ганна. Позіркі Ганны і Якуба сустракаюцца. Ганна не адводзіць вачэй, а, наадварот, з выклікам ускідвае галаву.

Ф р ы ч ы н с к і. Выбачайце, я павінен быць пры княгіні. (*Паварочваецца і сыходзіць.*)

С т а н і с л а ў. Ганна, яны яе кінулі. Забыліся на яе, як на непатрэбную рэч.

Г а н н а (*падыходзіць да брата і сядзе побач з ім*). Так, бо яны – Радзівілы. Што ім да смерці нейкай дзяўчынкі? (*Абдымае Станіслава.*) Бедны мой брат, навошта я цябе сюды прывезла?

Чуваць стрэлы і выбухі, неба над паркам упрыгожваюць святочныя салюты.

С т а н і с л а ў (*уздрыгвае*). Што гэта, сястра?

Г а н н а. Славутыя радзівілаўскія файерверкі. У Нясвіжы сёння свята.

З’ява пятая

Нясвіж, лістапад 1755 года. Халоднае, амаль зімовае надвор’е. Перад занядбанай і пашарпанай сцэнай у парку з’яўляецца захутаны ў плашч Якуб Фрычынскі. Па ягоных паводзінах відаць, што ён даўно ўжо не быў на гэтым месцы: азіраецца вакол сябе, потым падыходзіць да сцэны і кратае рукой падлогу.

Адзіноту Фрычынскага парушае ксёндз Юзаф.

К с ё н д з. Езус-Марыя, няўжо гэта вы, пане Фрычынскі?

Ф р ы ч ы н с к і. Дзень добры, ойча.

К с ё н д з. Як даўно я пана не бачыў!

Ф р ы ч ы н с к і. Два гады.

К с ё н д з. Пан камендант сядзіць бязвылазна ў сваёй Жоўкве і да нас не завітвае.

Ф р ы ч ы н с к і. Крэпасць забірае шмат часу: адбудова муроў, умацаванне дысцыпліны жаўнераў.

К с ё н д з. У Нясвіж, напэўна, таксама выбраліся па справах?

Ф р ы ч ы н с к і. Атрымаў ліст ад княгіні.

К с ё н д з. А-а-а... (*Азірнуўшыся.*) Прызнаюся вам, я таксама люблю прыходзіць на гэтае месца. Вось як магнітам мяне сюды цягне... (*Нібыта апраўдваецца.*) Хаця я не ўхваляў многае з таго, што рабіла пані Францішка.

Ф р ы ч ы н с к і. Я чуў, што ойча таксама зрабіўся заўзятым тэатраманам.

К с ё н д з (*сарамліва*). Дзе там, не перабольшвайце! Так, напісаў адну драму, “Марнасць над марнасцямі...” называецца. А потым з вучнямі нашага калегіума яе паставіў. (*З гонарам.*) Гледачам вельмі спадабалася. Князёўны Тэафіля і Катажына былі на прэм’еры. (*Спахопліваецца.*) Але што я ўсё пра сябе ды пра сябе? Я ж забыўся самае галоўнае – падзякаваць вам за дасланую мне кнігу пані Францішкі!

Ф р ы ч ы н с к і. Прыемна, што кніга трапіла да ўдзячнага чытача.

К с ё н д з (*усхвалявана*). Пане Фрычынскі, вы зрабілі вялікую справу, сабраўшы і выдаўшы п’есы

пані Францішкі. Няхай Бог вас узнагародзіць за гэта!

Фрычынскі (*усміхаецца*). Хіба што Бог. Князь Радзівіл не даў мне на выданне кнігі ані шэлага.

Ксёндз. Ох, шмат нядобрых слоў мог бы я сказаць пра князя... (*Прыслухоўваецца*.) Але ці не княгіня сюды ідзе?.. (*Паспешліва*.) Мушу вас пакінуць, пане Якуб.

Фрычынскі. Бывайце, ойча.

Ксёндз сыходзіць. З'яўляюцца захутаня ў плашчы Ганна Радзівіл і Станіслаў Мыцельскі. Ганна трымае ў руках кнігу.

Ганна. Вітаю вас у Нясвіжы, пане Фрычынскі.

Фрычынскі (*схіліўшы галаву*). Дзень добры, княгіня. Дзень добры, пан Мыцельскі.

Станіслаў моўчкі вітаецца і адыходзіць крыху ўбок, каб не перашкаджаць сястры ў размове.

Ганна. Я рада, што вы адгукнуліся на маю просьбу і прыехалі.

Фрычынскі. Я ўспрыняў ліст вашай мосці як загад.

Ганна. Загады вам аддае мой муж, князь Радзівіл. Я магу толькі па-сяброўску прасіць. Спадзяюся, мы з вамі застаемся сябрамі, Якуб? (*Не атрымаўшы адказу*.) Добра, пяройдзем да справы. Я збіраюся адрадзіць у Нясвіжы тэатр: узнавіць камедыі нябожчыцы-цёткі, увесці ў рэпертуар новыя п'есы. У якасці пастаноўшчыка спектакляў хацела б бацьць вас.

Фрычынскі. Цікава, хто будзе пісаць для вас новыя п'есы?

Станіслаў (*падыходзіць бліжэй*). Я.

Фрычынскі (*здзіўлена*). Пан?

Станіслаў. Я напісаў трагедыю на біблейскі сюжэт "Язэп-патрыярх".

Фрычынскі. Вы што, згаварыліся? Спачатку ксёндз Юзаф, потым вы... Памятаю, нехта казаў, што ўдзел у тэатральных забавах ніжэй за годнасць сапраўднага шляхціца.

С т а н і с л а ў. Мiнула шмат часу. Сёлета я заканчваю рыцарскую акадэмію.

Ф р ы ч ы н с к і (да Ганны). А ваша мiласць яшчэ не піша п'ес?

Г а н н а. Дадушы, Якуб, мой брат напісаў выдатную трагедыю. Я адразу пагадзілася ў ёй граць. Калі вы дасце згоду быць рэжысёрам – у сакавіку, на дзень святаго Язэпа зладзім прэм'еру.

Ф р ы ч ы н с к і. На жаль, я вымушаны адмовіць. Мяне больш не цікавіць тэатр.

Г а н н а. А як жа ваш тэатр у Жоўкве? А тэатр Караля Радзівіла ў Алыку? Хто там ставіць спектаклі?

Ф р ы ч ы н с к і. Мяне больш не цікавіць тэатр у Нясвіжы.

Г а н н а (да Станіслава). Станіслаў, пакінь нас на хвіліну адных.

Станіслаў моўчкі сыходзіць.

Г а н н а. Якуб, за што вы мяне так не любіце?

Ф р ы ч ы н с к і. Калісьці я быў у вас амаль закаханы, пані Ганна.

Г а н н а. Не можаце мне дараваць, што я так хутка заняла месца пані Францішкі? А можа, вінаваціце мяне ў яе смерці? Пасля таго памятнага вечара княгіня ўжо не ўставала з ложка...

Ф р ы ч ы н с к і. Вы не вінаватая ў смерці княгіні. Нават калі б вы не прыехалі тады ў Нясвіж, пані Францішка да вясны памерла б. Але вы не выканалі маю просьбу.

Г а н н а. Ах, так, я разбурыла хісткі картачны домік, старанна складзены маёй цёткай... (*Працягвае Фрычынскаму ліст.*) Прачытайце гэты ліст! Яго напісала княгіня яшчэ да майго прыезду ў Нясвіж, але не адправіла, а схавала ў бібліятэцы.

Ф р ы ч ы н с к і. Каму ён адрасаваны?

Г а н н а. Мне.

Ф р ы ч ы н с к і. Я не чытаю чужых лістоў. (*Вяртае ліст.*)

Г а н н а. Добра, я прачытаю сама. (*Чытае.*) “Ма

chérie¹⁴ Гануся! Раніцай выслала да цябе ў Шыдловец ліст з запрашэннем прыехаць да нас у госці. А цяпер вось пішу другі, які будзе шукаць цябе ў часе, а не ў прасторы. Калі ты яго атрымаеш – мяне ўжо не будзе на свеце, а ты зоймеш маё месца пры князю Радзівілу, станеш гаспадыняй у Нясвіжы. Не здзіўляйся, што я гэта загадзя ведаю. У тэатры нашага жыцця вельмі абмежаваны набор сюжэтаў. Адчуўшы набліжэнне смерці, я стала думаць пра сваю наступніцу і згадала, якімі вачыма глядзеў на цябе мой любы муж падчас прэм’еры “Дасціпнага каханья”. Я пераканана, што як толькі ты зноў выйдзеш на сцэну, даўняе пачуццё адродзіцца ў ім з новай сілай. Шлюб з Міхалам вырашыць твае фінансавыя праблемы, а мне лепшую спадчынніцу сваіх спраў не знайсці. Прашу, заапякуйся маімі дзецьмі, тэатрам і бібліятэкай. Пішу гэты ліст дзеля таго, каб цябе не мучылі згрызоты сумлення, не паліў сорам за свае паводзіны. Памятай: гэта Пан Бог раздае нам ролі, а мы іх толькі старанна выконваем. Княгіня Францішка Уршуля Радзівіл з Вішнявецкіх”.

Ф р ы ч ы н с к і (цїха). Што за жанчына!

Г а н н а. Мяне сапраўды мучыла сумленне, я доўгі час вінаваціла сябе ў смерці княгіні. Каб не думаць пра гэта, я занялася справамі, пачала парадчыць цётчын архіў, знаёміцца з бібліятэкай. Ведаеце, у якой кнізе я знайшла гэты ліст, Якуб? (*Працягвае Фрычынскаму невялічкі томік.*)

Ф р ы ч ы н с к і (разгортвае вокладку і чытае імя аўтара і назву кнігі). Публій Авідзій Назон. “Навука каханья”. (*Вяртае кнігу Ганне.*) Гэта была яе любімая кніга.

Г а н н а. Я лічыла сваю цётку блізарукай, бо яна не бачыла інтрыг, якія пляліся за яе спіной. Цяпер я разумею, што гэта дазваляла ёй бачыць значна далей за нас усіх.

Ф р ы ч ы н с к і. Спадзяюся, пані Францішка не памылілася ў выбары спадкаемцы. Жадаю, каб усё ў вас атрымалася, пані Ганна.

¹⁴ Мая дарагая (франц.).

Г а н н а. Вы мне не дапаможаце, Якуб?

Ф р ы ч ы н с к і. Усяму свой час і сваё месца. Мой час у Няевіжы скончыўся разам са смерцю пані Францішкі. *(Хоча ісці.)*

Г а н н а. Пачакайце, Якуб. Я ведаю, што князь не даў вам грошай на выданне п'ес пані Францішкі. *(Працягвае Якубу мяшэчак з грашыма.)* Вось, прыміце ад мяне.

Ф р ы ч ы н с к і *(сумна ўсміхаецца)*. Не, Ганна, ад вас не прыму. Бывайце. *(Робіць некалькі крокаў.)* Няхай Станіслаў дашле мне трагедыю, з задавальненнем прачытаю.

Фрычынскі сыходзіць. Нейкі час Ганна застаецца адна, потым з'яўляецца Станіслаў.

С т а н і с л а ў. Не пагадзіўся?

Г а н н а. Не. У ягоным жыцці была адна муза, і ён не хоча служыць іншай.

С т а н і с л а ў. Што будзем рабіць, сястра?

Г а н н а. Давядзецца табе, Станіслаў, быць не толькі аўтарам і акцёрам, але і рэжысёрам.

С т а н і с л а ў. Яна б ганарылася мной.

Г а н н а. Хто, пані Францішка?

С т а н і с л а ў. Не, Тэрэзка.

Г а н н а *(уважліва глядзіць на брата)*. Часта яе згадваеш?

С т а н і с л а ў. Лепш сказаць: ніколі не забываю. Дзіўна атрымалася... Яна любіла тэатр і марыла граць на сцэне, але Бог не даў ёй такой магчымасці. А я толькі з любові да яе пагадзіўся аднойчы ўдзельнічаць у прадстаўленні, і вось цяпер пішу п'есы, буду граць у іх, а можа і ставіць.

Г а н н а. А можа, прызначэнне Тэрэзкі было не ў тым, каб самой стаць акцёркай, а якраз у тым, каб удыхнуць любоў да тэатра ў цябе?

С т а н і с л а ў. Ці не занадта няўдзячная ёй выпала роля? Ці не замаленькая, як на яе здольнасці?

Г а н н а *(падыходзіць заду да брата і абдымае яго)*. Пан Бог раздае ролі, а мы іх толькі старанна выконваем. Акцёру, каб здабыць прызнанне, не аба-

вязкова знаходзіцца на сцэне ад пачатку да канца п'есы. Дастаткова, каб ён сыграў добра свой выхад. (*Зірнуўшы на неба.*) Хадзем да палаца, збіраецца на дождж.

С т а н і с л а ў (*ловіць рукой сняжынку*). Не, на снег. На першы снег у гэтым годзе.

Пачынае падаць снег, рэдкія белыя крупкі павольна апускаюцца на Ганну і Станіслава, якія стаяць нерухома і ўзіраюцца некуды ўдалеч.

На летняй сцэне, у лёгкіх, светлых уборах узнікаюць пані Францішка і Тэрэзка. Яны сядзяць на крэслах перад люстэркамі і змываюць з твараў грим. Тэрэзка робіць гэта паспешліва, Францішка нетаропка.

Т э р э з к а. Пані Францішка, хутэй! Наш выхад!
Ф р а н ц і ш к а (*спакойна*). Ты зноў спяшаешся, Тэрэзка?

Т э р э з к а. Але пачынаецца заключны акт, самы важны!

Ф р а н ц і ш к а (*павучальна*). Таму трэба старанна змыць з сябе грим. Ты хочаш з'явіцца перад Рэжысёрам з брудным тварам?

Францішка і Тэрэзка заканчваюць змываць грим, узнікаюцца з крэслаў і, павярнуўшыся, ідуць у глыбіню сцэны, ажно пакуль не знікаюць у ярка асветленым праёме.

На нявіжскі парк падае першы снег.

З а с л о н а.

ЗВЕСТКІ ПРА П'ЕСЫ

“Балада пра Бландою”. Упершыню апублікавана: “Маладосць”. 2002. № 11/12. Пастаўлена: Тэатр беларускай драматургіі “Вольная сцэна” (1996, новая версія – 2001).

“Трышчан ды Іжота”. Упершыню апублікавана: “Беларуская драматургія”. Вып. 2. Мінск, 1996. Пастаўлена: Нацыянальны акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы, Магілёўскі абласны драматычны тэатр, Мазырскі драматычны тэатр, Брэсцкі абласны тэатр драмы і музыкі.

“Чатыры гісторыі Саламеі”. Упершыню апублікавана: “Полымя”. 2003. № 7. Пастаўлена: Нацыянальны акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы, Мінскі абласны драматычны тэатр (Маладзечна), Брэсцкі абласны тэатр драмы і музыкі.

“Францішка, або Навука каханьня”. Упершыню апублікавана: “Полымя”. 2001. № 7. Пастаўлена: Гомельскі абласны драматычны тэатр, Гродзенскі абласны драматычны тэатр.

БАЛАДА ПРА БЛАНДОЮ

П'еса ў 2-х дзеях паводле матываў
старабеларускага рыцарскага рамана “Бава” 3

ТРЫШЧАН ДЫ ІЖОТА

П'еса ў 2-х дзеях паводле матываў
старабеларускага рыцарскага рамана “Трышчан” 31

ЧАТЫРЫ ГІСТОРЫІ САЛАМЕІ

П'еса ў 2-х дзеях 89

ФРАНЦІШКА, АБО НАВУКА КАХАННЯ

П'еса ў 3-х дзеях 135

Літаратурна-мастацкае выданне

Сяргей Кавалёў
Навука кахання
Г'есы

Рэдактар **Л. Дранько-Майсюк**
Карэктар **Н. Кучмель**
Дызайн **С. Ждановіч**
Макет **Д. Сільвановіч**

На вокладцы выкарыстаная карціна У. Акулава.
На 4-й старонцы вокладкі фота Н. Русецкай

Падпісана ў друк 25.08.2004 г. Фармат 84×108 1/32.
Папера афсетная. Друк афсетны. Гарнітура «Schoolbook».
Ум. друк. арк. 10,71. Ул.-выд. арк. 10,5. Наклад 300 асоб.

Выдавец І. П. Логвінаў
220050, г. Менск, пр-т Ф. Скарыны, 19–5.
Ліцэнзія № 02330/013307 ад 30.04.2004 г. (№ 321)
logvinovpress@mail.ru

Надрукавана на капіравальна-памнажальнай тэхніцы ІІІ Логвінава
220050, г. Менск, пр-т Ф. Скарыны, 19–5.

Друк вокладкі ТДА «**НоваПрынт**»,
220047, г. Менск, вул. Купрэвіча, 2.
Ліцэнзія 02330/0056647 ад 28.07.1998 г. Замова № 576.

**Выйшла
першая кніга
п'ес С. Кавалёва**

**Стомлены д'ябал
Легенда пра Машэку
Звар'яцелы Альберт
Тарас на Парнасе**

